

แนว ร ปรมาวโธบายทางการ เมืองและการปกครองในด ี ะบางสมเด็จ
ระพุทธออก าศจุลาลอกนหารา น.ศ.2325-2352

บทกัคยอ

ของ

เกุข ปรสม ังค

เกวอทอง าศยาลัษณ์ าศิเรวิโร ปรสา ังค

อื่อ ือ าศา ังคของการศีกษาตา าศัก ังค

ปริตพการการการ ามักค

มีสาณ 2527

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำวันสี่และคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณา
 ปรินซิเพิลที่แนบมาแล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
 การศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

..... จ.พ. low-ink ประธาน
 Paul Smith กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

..... จ.พ. low-ink ประธาน
 Paul Smith กรรมการ
 ศาสตราจารย์ ดร. พงษ์เทพบุตร กรรมการ

ประกาศกฤษฎีกา

ผู้เขียนขอขอบพระคุณอย่างถึงที่สุดของศาสตราจารย์ สาคร งามประดิษฐ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทรงกวี วงศ์ และ อาจารย์ งามนิยา งามนิยา ที่
กรุณาได้คำแนะนำ ชี้แจง และตรวจตราแก้ไขเป็นอย่างดีในการหาปริศนาไข่นก
ฉบับนี้ ตลอดระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือ ให้ความสะดวก และ ได้
กำลังใจตลอดมาจนทำให้งานฉบับนี้สำเร็จ

เกษม ประจักษ์

สารบัญ

บท	หน้า
บทนำ	ก
1 ภูมิหลังของแนวนโยบายทางการ เมืองการปกครองที่สำคัญ	
การ รักษาเสถียรภาพของสถาบันระ มนาถัตริย์	1
แนวนโยบายในการรวบรวมกาถึงคม	1
แนวนโยบายในการใช้ศาสนาและคัมภีร์ความ เชื่อ	6
การตรากฎหมายลักษณะต่างๆ	11
การควบคุมบทบาทของขุนนางและ ระบบริเวงศานุวงศ์	15
การสร้าง ความมั่นคงของราชอาณาจักร	18
แนวนโยบายการขยายอาณาเขต	16
แนวนโยบายด้านการต่างประเทศ	20
แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจ	25
แนวนโยบายด้านการปกครอง	28
2 แนวกระบวนราโชบายในการสร้าง ความมั่นคง เกสลายัน	
ระบพาทัตริย์ในสมัย ระบพาสมเด็จ ระบพ่อยกฟ้าจุฬาโลก	
มทราช	
การขึ้นครองราชสมบัติของ ระบพาสมเด็จ ระบพ่อยกฟ้า	
จุฬาโลกมหาราช	34
การสร้างสิทธิธรรมในราชสมบัติ	45
การควบคุมบทบาทของ ระบบริเวงศานุวงศ์และ	
ขุนนาง	50
แนวนโยบายในการใช้พุทธศาสนา วรรณกรรมและ	
ศิลปกรรมเป็นเครื่องมือทางการ เมืองการปกครอง	55

3	แนวพระบรมราโชบายในการสร้างควา ^๑ มั่งคั่งแก่ราชอาณาจักร	
	แผนนโยบายการจั ^๒ การปกครอง	77
	แผนนโยบายในการ ^๓ ส่งเสริมการค้าเสรี	105
	แผนนโยบายทาง ^๔ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ	112
4	ผลสำเร็จและ ^๕ ปัญหาในการดำเนินพระบรมราโชบายทางการ ^๖ เมืองและการปกครองในสมัย ^๗ รัฐบาลสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม	
	มหาวชิราลงกรณ	
	การ ^๘ สร้างควา ^๑ มั่งคั่งให้กับราชวงศ์จักรี	123
	สร้าง ^๙ ภาพ ^{๑๐} "ใจใหญ่ของสยามัน ระ ^{๑๑} มหากษัตริย์"	125
	การ ^{๑๒} ป้องกันอาชญากรรมและการ ^{๑๓} รุกรานของ ^{๑๔} ข้า	126
	ขยายอาณาเขตให้กว้างขวางและ ^{๑๕} เข้มแข็ง	127
	สร้าง ^{๑๖} ภาพ ^{๑๗} ระ ^{๑๘} เทศ ^{๑๙} การให้ ^{๒๐} ดีขึ้น	12๙
	จั ^{๒๑} การปกครองให้ ^{๒๒} มีระเบียบแบบแผน	131
	การ ^{๒๓} วิ ^{๒๔} ด ^{๒๕} ของ ^{๒๖} ชั้น ^{๒๗} ทางการ ^{๒๘} เมืองไทย ^{๒๙} สมัย ^{๓๐}	135
5	สรุป	136
	บรรณานุกรม	143
	ภาพประกอบ	

การดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของยุคนั้น ๆ ซึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแนวนโยบายทางการเมืองและการปกครอง เพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อความมั่นคงของสถาบันผู้ปกครอง หรือเพื่อจัดความขัดแย้งของสังคม เป็นต้น

การขึ้นครองอำนาจของผู้ปกครองในประวัติศาสตร์ไทยแบ่งได้ 2 วิธีทางใหญ่ ๆ วิธีทางแรกโดยการสืบทอดราชสมบัติตามระเบียบประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย เช่น สมัยสุโขทัย พระราชโอรสทุกพระองค์จะไ้ครองราชสมบัติเรียงตามลำดับกันไป แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเหมือนว่าพระราชโอรสพระองค์แรกที่ประสูติจากอัครมเหสีเท่านั้นจึงจะเป็นผู้มีสิทธิ์ในพระราชสมบัติ แต่กษัตริย์บางพระองค์ก็ไ้ยึดถืออย่างเคร่งครัดนัก บางสมัยก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์แวดล้อมหรือตามพระราชหฤทัย ซึ่งทรงพระราชดำริว่าเหมาะสมกว่า

วิธีทางที่สอง คือ การขึ้นครองราชสมบัติโดยการแย่งชิงในระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์กันเอง หรือกับขุนนางที่มีฐานอำนาจทางการเมือง เช่น ในสมัยพระยาเลิไทต้องยกกำลังเข้าโจมตีเมืองสุโขทัยในปี พ.ศ. 1890 จึงไ้ครองราชสมบัติ¹ หรือสมัยกรุงศรีอยุธยาก็มีการแย่งราชสมบัติกันตั้งแต่รัชกาลที่ 2 สมัยพระราเมศวรเป็นต้นมามีราชวงศ์ต่าง ๆ ขึ้นปกครอง 5 ราชวงศ์* รวมกษัตริย์ที่ไ้ครองราชสมบัติทั้งสิ้น 33 พระองค์ มีการแย่งชิงราชสมบัติกัน 15 ครั้ง เป็นการแย่งชิงกันเองในหมู่พระราชวงศ์เสีย 10 ครั้ง² ในระยะเวลาทั้งหมด 417 ปี

¹สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 หน้า 77

* คือ ราชวงศ์เชียงราย สุวรรณภูมิ สุโขทัย ปราสาททอง และบ้านพลูหลวง

²รงค์ พ่วงพิศ "บทวิเคราะห์ว่าด้วยการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของผู้นำไทย ระหว่าง พ.ศ. 1893 - 2310" วารสารประวัติศาสตร์ 2 : 12

การแบ่งกักรองราชธานี ถือคือการแบ่งอาณาเขตการปกครองวิเศษและแปลก
อันระนาบารังผลประโยชน์อันมากมายไพศาลของ ระเทศอยู่ไว้ ระเทศเมือง
เจ้าชีวิตเรื่อ รวมสามกักรัณย์ ทั้งสาม การปกครองแตกต่างจาก การปกครองกักรัณย์
แห่งกรุงศรีอยุธยาอันมีถึง 13,800 แห่งในปีที่เกี่ยว การแบ่งกักรัณย์เป็นกักรัณย์
จึงมีภาวะการครองรอยของความชุกแอ่งในอิทธิพลราชสมบัติกักรัณย์ เมื่อผู้ใดปกครอง
ราชธานีจึงพยายามสร้างฐานะทางราชการและความสมบูรณ์เพื่อรักษาอำนาจของตนและ
พยายามใช้เวลานานในการหาวิธีการต่างๆกัน เช่น สร้างรูปแบบการปกครองแบบ
ปกครองลูก ที่ส่วนที่จะเห็น ฤกษ์ชีวิตอันเป็นไปประ โยชน์แห่งการ เมือง หรือการพา
พระพุทธรูปมาไว้ในพระวิหารอาวาทนทาง การ เมือง จึงเป็นการควบคุมการ เมือง อาวาทน
หรือการแผ่ขยายของ ระบบปกครองโลกมาจนปัจจุบัน สมานทาง การ เมืองที่คล้ายคลึงกัน²
ซึ่งเป็นการไว้อาณาเขตทาง การ เมืองและการปกครองไม่อิงกับหลักธรรมของศาสนาทั้งสิ้น³
เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้ก่อตั้งขึ้นมาตามกลางอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการปกครอง
ของเขมร วิธีการปกครองในระบอบเพราราชาซึ่งยกเองกักรัณย์เป็นคัมภีร์แห่งการปกครอง

¹กรณีสถิตภาพกร กล่าวถึงการชาวกรุงเก่า กล่าวถึงการชนหลวงหัวเมืองและพระราช
พงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ หน้า 280

เป็นการปกครองที่มีมาด่อนมา การปกครองสุโขทัย ได้เกิดได้จากการเรียก
ผู้ปกครองอำเภอขึ้นเป็นราชธานีเมือง แล้วจึงเรียกวัดมาขึ้น เมือง

²ตรงกัน ดังที่ ได้กล่าวกล่าวถึงการเมืองในประวัติศาสตร์ไทยบางตอน
วารสารประวัติศาสตร์ 1:33 มกราคม-เมษายน 2523

³ชัยวัฒน์ สุทธิชัย และ สมบัติ รัตนวงศ์ กล่าวถึงงานทาง การ เมืองและ
สังคมไทย หน้า 70

จาก การปกครองในรูปแบบราชาธิปไตยกษัตริย์ปกครอง การกิจการเมือง และการปกครองจึงขึ้นอยู่กับพระราชกฤษฎีกาที่มีเหตุผลทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร ไปปัจจัยบริบทที่จำกัดในการกำหนดและดำเนินการระบบราชาธิปไตยเพื่อความมั่นคงและความชอบธรรมของสถาบัน ระบอบกษัตริย์ โดย เฉพาะ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบระบอบกษัตริย์จะคงคาเป็นระบอบราชาธิปไตยอย่างรอบคอบ รักษา ควบคุมโดยายที่ที่ถูกต้อง เพื่อป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติของระบอบกษัตริย์หรือขุนนางที่สูญเสียอำนาจ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบกษัตริย์ก็หวัง ว่าจะมั่นคงคงอยู่เป็นวิถีที่จำเป็นจากสภาพของเศรษฐกิจและการบริหารราชการ เอกการอาณาจักร"และยังต้องรับทราบความบริสุทธิ์ ความนิยม ให้เกิดขึ้นโดยเร็วในหมู่ราษฎรด้วย

จาก เหตุการณ์เสด็จสวรรคตของกษัตริย์ใน ปี พ.ศ. 2310 การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของราชอาณาจักรไทยได้ถูกทำลายลง บ้านเมืองถูกทำลายอย่างย่อยยับจนไม่สามารถฟื้นคืนขึ้นใหม่ได้ ผู้คนลงหลุมศพจากเป็นจำนวนมาก บ้านเมืองแตกเป็นภคินันท์เหล่า อาณาจักรล่มสลายลงอย่างถึงกับเกิดเป็นจลาจลไปทั้งแผ่นดิน เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชสมบัติ พระราชกรณียกิจเฉพาะหน้าที่สำคัญขณะให้คือการรวบรวมอาณาจักรทางการเมืองที่แตกแยกให้เป็นอันเดียวกัน "... ทรงพระดำริจะปราบยุบเหี้ยซึ่งเป็นจลาจลให้สงบราบคาบ"และจะก่อกองทัพ- เทพมหานครให้ถึงกรุงเป็นราชธานี มีพระราชอาตมาเขตปกแผ่ไปเป็นแผ่นดินเดียว "1

สถานการณ์ในสมัยนั้นแล้ว ระบอบกษัตริย์ของราชไทยได้ไปเต็มไปด้วยการล่มสลายลงทั้งภายในและภายนอกอาณาจักร

แม้ว่าราชอาณาจักรจะเป็นเอกราชในเร็ววัน ปีระบอบกษัตริย์ที่เข้มแข็งในการสงคราม เกือบจะถึงกับได้สงบเรียบร้อยเป็นปกติแห่งทั้ง พระราชประสงค์ ต้องเผชิญกับความวุ่นวายระส่ำระสายจากภาวะเศรษฐกิจ ความแตกแยกในราชอาณาจักรการรักษา

ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือการคุกคามจากประเทศเพื่อนบ้าน ถึง
จดหมายเหตุนองของมองโกลเซอร์เลอบอง ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศ ลงวันที่
3 เมษายน พ.ศ. 2318 ว่า "จนถึงเวลาเกี่ยวข้าวอาหารการกินในเมืองนี้ยังแพงมาก
เพราะบ้านเมืองไม่ได้เป็นอันทำมาหากินมา 15 ปีแล้ว เพราะเหตุว่ามีสงครามไม่
หยุดเลย และในเวลานี้ก็ยังหาสงบทีใดไม่ได้..."¹ โดยเฉพาะเมื่อตอนปลายรัชสมัย
มีเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในราชอาณาจักรจนบ้านเมืองเกิดจลาจล และ
นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแผ่นดินในที่สุด

ประเทศราชที่เคยอยู่ในขอบเขตที่สมาชิกระหว่างกระเดื่องแข็ง เมืองและคุกคาม
ต่อความมั่นคงปลอดภัยของ ราชอาณาจักร กับพวกราชอาณาจักรเจ้าฟ้าทะเลหะมุเป้ กบฏ
จับพระวามราชาธิเบตกษัตริย์เขมรซึ่งไทยสนับสนุนฆ่าเสีย แล้วหันไปพึ่งอิทธิพลของญวน
ร้องขอกำลังญวนมาช่วยรบกับกองทัพไทยที่ยกกำลังไปปราบปราม

ด้านหัวเมืองมาลายูเป็นอิสระตลอดสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีทั้งที่พระองค์ก็ทรงมี
พระราชดำริที่จะให้หัวเมืองไทรบุรีและปัตตานี อันเป็นหัวเมืองที่สำคัญกลับมาขึ้นต่อไทย
เหมือนเดิม แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ต้องเป็นพระราชภาระในรัชกาลต่อมา

พม่าเป็นประเทศที่ไทยต้องเฝ้ามองอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา เพราะหากไทย
อ่อนแอหรือเกิดจลาจลขึ้นครั้งใดพม่าจะถือโอกาสนั้นเข้ามาทำสงครามรุกรานทันที แต่
ขณะนั้นพม่าเองก็เกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันบ่อยครั้งจึงไม่มีโอกาสเข้ามารบกวนบ่อยนัก
จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 1 พม่าได้แสดงให้เห็นถึงความน่ากลัวและยิ่งใหญ่ของกองทัพพม่า
หลายครั้งด้วยกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ หรือขุนนางของ
สมัยกรุงธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ต่างก็เป็นขุนนางชั้นผู้น้อยจากหัวเมืองในสมัยกรุง
ศรีอยุธยาแทบทั้งสิ้น ยังไม่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางนัก แม้ว่าเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรี

¹ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 หน้า 116

ทรงกู้เอกราชได้แล้วความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของราชอาณาจักรไทยก็ยังไม่มั่นคงนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินผู้ปกครองคนใหม่ก็มีพื้นเพเดิมมาจากสามัญชนเช่นเดียวกัน จึงต้องมีการแก้และสร้างภาพพจน์ของผู้ปกครองให้เป็นที่ยอมรับเป็นที่ศรัทธาและจงรักภักดีของราษฎร ทั้งต้องโน้มน้าวหรือกำจัดบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินเพื่อความสงบเรียบร้อยสะดวกต่อการจัดการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากภาพพจน์ของผู้ปกครองในขณะนั้นเป็นที่กระทบกระเทือนจิตใจของราษฎรมากนับแต่รัชกาลสุดท้ายของกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา

/ ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชสมบัติท่ามกลางจลาจลที่ต้องจัดการปราบปรามอย่างรวดเร็วและเด็ดขาด เพื่อมิให้เป็นเรื่องยุ่งยากยุ่งยาก เป็นการชักเสี้ยนหนามของราชวงศ์ใหม่และรักษาสถาบันการภายในราชอาณาจักรให้กลับคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว มีการถอดถอนและแต่งตั้งผู้ปกครองหัวเมืองสำคัญ ๆ และประเทศราชต่าง ๆ เช่น นครศรีธรรมราช เวียงจันทน์ หลวงพระบาง กัมพูชา เป็นต้น หรือการปูนบำเหน็จความดีความชอบแก่ผู้จงรักภักดีทั้งหลายอันเป็นการสร้างฐานอำนาจขึ้นใหม่อย่างมั่นคงและปลอดภัย

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินเป็นพระราชภาระที่ต้องกระทำอย่างสุชุม รอบคอบ และลึกซึ้งอย่างยิ่งในการดำเนินนโยบายการต่างประเทศเพื่อความปลอดภัยและเอกราชของประเทศที่กำลังฟื้นฟู เช่น การนำนักกองค้เองเข้ามาชุบเลี้ยงไว้ในกรุงเทพฯ หรือสนับสนุนองเชียงสือให้กอบกู้บ้านเมือง เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต และมีไฉไลละเอียดที่จะส่งทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิจีนในขณะที่ยังทางด้านการต่างประเทศต้องทำสงครามติดพันอยู่กับพม่า เป็นต้น

เพื่อผลทางการปกครองภายในราชอาณาจักรในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่ตกต่ำและสูญเสียไปเมื่อคราวเสียกรุง และยังมีได้ปรับปรุงบูรณะให้ดีขึ้น จัดแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ ด้านขนบธรรมเนียมราชประเพณี ด้านศาสนา การจัดตั้ง

ระบบการปกครองบ้านเมือง รวมทั้งการชำระพระราชกำหนดกฎหมายและการฟื้นฟูทาง
ด้านศิลปศาสตร์¹ เช่น การรื้อฟื้นพิธีราชาภิเษก การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา การ
สังคายนาพระไตรปิฎกและออกกฎหมายพระสงฆ์ การประมวลกฎหมายขึ้นใช้เป็นหลัก
ในการปฏิบัติราชการ หรือการฟื้นฟูวรรณคดีและศิลปกรรม เป็นต้น

ตลอดสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ควรถือได้ว่า
เป็นยุคสมัยแห่งการฟื้นฟูอย่างแท้จริง ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง ศิลป
วัฒนธรรมให้กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่งด้วยทรงมุ่งหวังที่จะรักษาของเดิมไว้เป็น
แบบแผนต่อไป เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ของไทยในขณะนั้นแล้วจะเห็นว่าพระองค์
ทรงระบือสามารถอย่างยิ่งที่สามารถปฏิบัติพระราชภารกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จ
ได้ดังที่ทรงไว้ด้วยดี ทรงไว้พระทัยและรอบรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายทาง
การเมืองและการปกครองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและปลอดภัย ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนแปลง
ในประวัติศาสตร์ไทยช่วงหนึ่งที่น่าศึกษาให้ลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวพระบรมราโชบายทางการเมืองการปกครองของ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
2. วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินพระบรมราโชบายทาง
การเมืองการปกครอง ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
3. ศึกษาวิธีการในการดำเนินพระบรมราโชบาย
4. วิเคราะห์ผลของการดำเนินพระบรมราโชบายที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 1
และที่มีอิทธิพลในสมัยต่อมา

¹ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ "วัฒนธรรมกับพระมหากษัตริย์" เนื่องในวัน
เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 3 รอบ ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2511

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. จะให้ความรู้และความเข้าใจในวิธีการแก้ปัญหาทางการเมืองภายในราชอาณาจักร ตลอดจนวิธีการป้องกันประเทศในสมัยรัชกาลที่ 1
2. จะทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลของการคุกคามหรือสถานการณ์ระหว่างประเทศ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางการเมืองภายใน ฯลฯ ที่มีผลต่อการดำเนินพระบรมราโชบายทางการเมืองและการปกครอง
3. จะชี้ให้เห็นว่าพุทธศาสนา วรรณคดีหรือศิลปวัฒนธรรมล้วนมีส่วนในการช่วยสร้างความมั่นคง และความชอบธรรมแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น
4. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงประกอบการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ สำหรับนักศึกษาและผู้นสนใจทั่วไปได้
5. ผลของการศึกษาค้นคว้าอาจจะเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ปกครองประเทศในยุคนปัจจุบันที่จะศึกษาถึงข้อดีข้อเสียในนโยบายต่าง ๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการแก้ปัญหาทางการเมืองการปกครองในปัจจุบันได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวិเคราะห์แนวพระบรมราโชบายทางการเมืองการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นเน้นในประเด็นสำคัญ ๆ คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และแนวการดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองของไทยที่สำคัญตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา โดยสังเขปแต่จะศึกษาให้ละเอียดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งรวมทั้งการก่อตั้งราชวงศ์จักรีด้วย
2. ศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวพระบรมราโชบายทางการเมือง การปกครอง และวิธีการในการดำเนินพระบรมราโชบายด้วยรูปแบบต่าง ๆ กัน

3. ศึกษาวิเคราะห์ถึงอิทธิพลหรือปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายใน ราชอาณาจักร ที่มีผลต่อการดำเนินพระบรมราชาไมบาย

4. ศึกษาวิเคราะห์ถึงผลสำเร็จหรือความล้มเหลวในการดำเนินพระบรมราชาไมบาย รวมทั้งอิทธิพลที่มีต่อการกำหนดแนวพระบรมราชาไมบายที่สำคัญบางประการในสมัยต่อมาด้วย

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. พระบรมราชาไมบายในการใช้พุทธศาสนา วรรณคดีและศิลปวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ทางการเมือง การปกครองนั้นเป็นจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้แล้วโดยแนชัด มิใช่เป็นเหตุบังเอิญแต่ประการใด

2. การกำหนดพระบรมราชาไมบายทั้งหลายมีจุดหมายเพื่อรักษาเสถียรภาพของสถาบันกษัตริย์เป็นสำคัญที่สุด

3. การดำเนินพระบรมราชาไมบายทางการเมือง การปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาระยะยาว

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิเคราะห์จะใช้เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เป็นหลักในการศึกษาเพื่อให้ได้ผลที่เป็นข้อเท็จจริง แท้จริงมากที่สุด และใช้เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) เป็นส่วนประกอบในการให้รายละเอียด สนับสนุนการวิเคราะห์ให้แน่นหนายิ่งขึ้นด้วยวิธีการทางคานปรวัติศาสตร์ (Historical Approach) และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เป็นจำคัญ

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอสมุดแห่งชาติ
 - 1.1 หอหนังสือโบราณ
 - 1.2 หอหนังสือทั่วไป
2. หอสมุดอื่น ๆ
 - 2.1 หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 - 2.2 หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - 2.3 หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - 2.4 หอสมุดมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
3. ศิลปวัตถุและโบราณสถานต่าง ๆ
 - 3.1 ภาพเขียนในอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม
 - 3.2 ภาพเขียนในอุโบสถวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
 - 3.3 ภาพเขียนในอุโบสถวัดกุสศิตาราม
 - 3.4 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

ฯลฯ

เอกสารที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์

1. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่
 - 1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์
 - จดหมายเหตุสมัยอยุธยา
 - จดหมายเหตุสมัยธนบุรี
 - จดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์

1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง

ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 - 3

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราช

พงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

ประชุมหมายรับสั่งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี

การตั้งเจ้าประเทศราชกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

ข้อเขียนของชาวต่างประเทศที่ได้เดินทางเข้ามาเมืองไทย เช่น

เดอ ลาลูแบร์ นิโคลาส แชรแวส โยส เซาเต็น เป็นต้น

1.3 ประเภทศิลปวัฒนธรรม

ศิลปกรรม เช่น ภาพฝาผนัง สถาปัตยกรรม ภูมิภาครรม เป็นต้น

วรรณกรรม เช่น รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ราชอิริยาธ สามก๊ก

เพลงยาวรบทพาทย์ทำคินเคง เป็นต้น

2. เอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่

หนังสือที่สำคัญ ๆ เช่น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เป็นต้น

รวมทั้งเอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือประวัติศาสตร์ และวารสารอื่น ๆ ที่

เกี่ยวข้อง

ภูมิหลังของแนวนโยบายทางการเมืองการปกครองที่สำคัญ

✓ การเมืองการปกครองของไทยได้ค่อย ๆ พัฒนารูปแบบและวิธีการมาเป็นลำดับตามเงื่อนไขของสถานการณ์แวดล้อมแต่ละยุคสมัย สิ่งสำคัญของระบบการเมืองและการปกครองไทยในอดีตก็คือความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์และราชอาณาจักร ซึ่งสามารถส่งผลสะท้อนต่อกันได้ ผู้ขึ้นครองราชสมบัติจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาสภาพของตนไว้ให้มั่นคง และดำเนินการปกครองบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย เพราะตำแหน่งกษัตริย์มักจะตกอยู่กับผู้มีอำนาจและความสามารถเหนือกว่าผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขและความจำเป็นทางการเมืองที่ปรากฏอยู่เป็นระยะ ๆ ตลอดมา

แนวนโยบายทางการเมืองการปกครองในยุคกรุงรัตนโกสินทร์นั้น บางประการดูเหมือนว่าเป็นการยึดหลักแนวนโยบายที่เคยมีการปฏิบัติกันมาในยุคก่อน ๆ แตกต่างกันก็แต่เพียงวิธีการและรายละเอียดในการปฏิบัติเท่านั้น ซึ่งจะกล่าวถึงแนวนโยบายในยุคก่อนกรุงรัตนโกสินทร์เพียงสังเขป

1. การรักษาเสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันทางการเมืองที่พระมหากษัตริย์จำต้องระแวดระวังพระราชอำนาจจากการท้าทายของผู้มีอำนาจทางการเมืองตลอดเวลา หลายครั้งที่การฉกฉวยเปลี่ยนแผ่นดินมิได้เป็นไปโดยสันติวิธี ทำให้ผู้สูญเสียอำนาจประสบชะตากรรมที่น่าสลดใจ เมื่อได้อำนาจทางการเมืองมาจึงจำต้องรักษาไว้ให้มั่นคง แนวนโยบายที่ส่งเสริมเสถียรภาพของสถาบันกษัตริย์ที่สำคัญ คือ

1.1 แนวนโยบายในการรวบรวมกำลังคน การเตรียมป้องกันราชอาณาจักรให้พ้นภัยจากศัตรูทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกอาณาจักรนั้นต้องประกอบด้วยกองกำลังคนที่จงรักภักดี พร้อมจะต่อสู้เพื่อความมั่นคงของราชบัลลังก์ การได้ครอบครอง

ผู้คนเป็นจำนวนมากคือการเพิ่มอำนาจให้กับตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นการรุกรอนกำลังของฝ่ายศัตรูโดยทางอ้อมด้วยการแสวงหาแนวทางชักจูงผู้คนให้มาสามัคคี คือบทพิสูจน์ความสามารถของกษัตริย์ทางหนึ่ง การดำเนินกลยุทธ์บางอย่างประการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว คือ

1.1.1 ให้สิทธิในการถือครองที่ดินและเป็นมรดกตกทอดได้ เพื่อให้ผู้คนผูกพันอยู่กับพื้นที่ในกรรมสิทธิ์ ไม่อพยพไปยังแว่นอื่น ๆ ง่ายคายนัก ดังศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่า "...ขุนผู้ใดแลล้มตายหายกว่าเหยาเรือนพ่อเชื้อ เลือคำ มันช้างขอลูกเมียเย็บข้าว ไพรฟ้าข้าวไท ป่าหมากป่าพลูพ่อเชื่อนมัน ไว่แก่ลูกมันสิ้น..."¹ และระบุถึงกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทามาหากินว่า "...หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ไครสร้างได้ไว่แก่มัน..."² หรือในกฎหมายตราสามดวงลักษณะเบ็ดเสร็จได้ให้สิทธิแก่ผู้แผ้วถางสร้างไร่นาเรือกสวนที่จะขอโฉนดแจ้งในกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นนั้นต่อเจ้าหน้าทีโดยไม่จำกัดจำนวน³ และสามารถตกทอดถึงลูกหลานได้⁴

1.1.2 ให้ความสำคัญความชอบแก่ผู้ที่น่าผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตแคว้นเป็นการสนับสนุนหัวหน้ากลุ่มคนให้เข้ามาสามัคคีเพื่อเพิ่มจำนวนของผู้คนให้มากยิ่งขึ้น ดังศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่า "...คนโคชีช้างมาหาพาเมืองมาสู่ ซอยเหนือเพื่อกู มันมีช้าง บ่มีม้า บ่มีวัวบ่มีนาง บ่มีเงื่อน บ่มีทองให้แก่มัน ซอยมันคงเป็นบ้านเป็นเมือง..."⁵ หรือประกาศในกฎหมายตราสามดวงให้ความสำคัญความชอบแก่ผู้ที่ชักนำ

¹ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 หน้า 18

² ก. หน้า 20

³ ขจร สุขพานิช ฐานันดรไพร่ หน้า 11 และ 68 - 70

⁴ กฎหมายตราสามดวง หน้า 389 - 390

⁵ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 หน้า 19

1.1.4 การหาสงครามปราบปรามก็มีแบบต่าง ๆ แลวการก่อกวนผู้ถูก
กดขี่มาเป็นวิธีหนึ่งที่จะไ้ผลกจจาแมามาก ๆ อย่างรวดเร็ว ึ่งเมื่อกำลังในการผลิตผล
การเกษตรกรรมได้เป็นอย่างดีและสามารถเกณฑ์เป็นกำลังพลของกองทัพอีกด้วย

เมื่อระบอบสงครามข้างตรงแม้จะไม่ไ้การวางตัวนักกดขี่ขงาก็ไ้ลักษณะ
แห่งนี้เป็นเบื้องต้น ึ่งบางกรณีสงเกตต์กำลังพลในขงช่วยในการสงครามได้เหมือนกัน

การสงครามยังมีความหมายต่อเสถียรภาพของสถาบันกษัตริย์อย่างมาก
ความเข้มแข็งของการสงครามที่เรารู้ถึงความนี้ก็ ขวางจากอาณาจักรเมืองของ
ระบบทาสทริย์ ก่อนระบอบไ้ระบอบราชย์ก่อกวนเสถียรภาพทางการเมืองในการ
สงครามกษัตริย์และการเมือง เมื่อระบอบเรารู้ถึงความนี้จากอาณาจักรของ
กองปราบปรามเขมรที่แปรพักตร์ เพื่อรักษาฐานะทางการเมืองให้มั่นคงต่อไป หาก
ปล่อยให้ประเทศราชแยกตัวเป็นอิสระย่อมหมายถึงความอ่อนแอที่อาจนำไปสู่การสูญเสีย
อาณาจักรทางการเมืองได้ หรือการขับไล่กองทหารแนวหน้าโดยมีสาเหตุของสมเด็จพะ
เราจากดินแดนราชธานีเป็นการเรียกศรัทธาคนไทยที่เกรงกลัวเขาได้เป็นอย่างดี สร้าง
ความสวามิภักดิ์แก่คนไทยที่เห็นกร ักกระเจาขี้นมาออกนอกเขาเป็นพวกใหญ่มากมาย¹
เมื่อไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ ก็ระกวาดถอนผู้กดขี่เป็นเชลยเพื่อจะไ้หักพังกรุงเก่าแน่นที่²
เนื่องจากจาความผูกพันของเขายังมีอยู่ อย่างไรก็ตามการกวาดถอนผู้กดขี่ก็ต้องมีวิธีการ
ควบคุมกลุ่มกบฏเวลาไ้จับได้เป็นอันตรัยกับอาณาจักรเขมรจึงจะก่อให้เกิดประโยชน์ เพื่อ
การหาสงครามกับเขาต่อไปโดยกลุ่มต่าง ๆ ก็ยอมร่วมกับผู้ชนะในการปราบราชบัลลังก์
ไ้โดยทางขอพระราชทาน

¹กรณีก่อการ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 175, 178

²กรณีก่อการ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 หน้า ๑2

1.1.5 สันนิษฐานให้มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างกว้างขวาง นอกจากภาวะเศรษฐกิจที่ขึ้นแล้วย่อมก่อให้เกิดแหล่งชุมชนเป็นที่อาศัยของกำลังงาน ตามมาอีกด้วย ศิลปจารย์หลักที่ 1 จึงกล่าวถึงการให้เสรีภาพในการค้าขายและไม่เก็บภาษี "จกอบ" เมื่อนำสินค้าผ่านเขตแดนสุโขทัย หรือจัดให้มีตลาด "ปสาน" เป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้า¹ สมัยอยุธยาพยายามติดต่อกับชาวตะวันตกที่มีแนวโน้มไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ตลอดมา นอกจากนี้ก็มีพ่อค้าสำเภาจีนติดต่อกับค้าขายกับไทยอยู่เป็นประจำ เป็นที่ปรากฏว่าในบางยุคบางสมัยของกรุงศรีอยุธยาได้มีกองทหารอาสาชาวต่างชาติช่วยเหลือในการทำสงครามอีกด้วย หรือเมื่อครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทำสงครามกอบกู้เอกราช ในได้มีทหารอาสาชาวจีนร่วมอยู่ในกองทัพเป็นจำนวนมากไม่น้อย

1.1.6 ใช้ระบบมูลนายในการรวบรวมและควบคุมกำลังคนหรือไพร่ให้อยู่อาศัยเป็นกลุ่มกำลังเพื่อให้พร้อมต่อภาวะสงคราม² ที่อาจเกิดจากการป้องกันตนเอง และรุกรานดินแดนอื่น รวมทั้งเพื่อระวังรักษาอำนาจของพระมหากษัตริย์ ที่มีกฏหมายอยู่เสมอ

แม้ว่าในสมัยสุโขทัยจะไม่ปรากฏพบหลักฐานการปกครองในระบบมูลนายที่ชัดเจนแต่ลักษณะที่ "...คนโคกช้างมาหา พาเมืองมาอยู่ ช้อยเหนือ เพื่อกู มั่นมีช้าง บ่มีม้า บ่มีบัวมีนาง บ่มีเงื่อน บ่มีทอง ให้แก่มั่นช้อยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง..."³ นั้นเป็นลักษณะการเข้ามาสวามิภักดิ์ของเจ้าขุนมูลนายหรือหัวหน้ากลุ่มคนต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นลักษณะของระบบมูลนายนั่นเอง

¹ประชุมศิลปจารย์ถุ หลักที่ 1 หน้า 18 - 19

²ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และ บุษพา ชุมจันทร์ หน้า 23

³ประชุมศิลปจารย์ถุ ภาคที่ 1 หน้า 19

เนื่องจากความจำเป็นของเมืองหลวงคือ เรือนหาค้างคนไข้ซึ่งหากไม่มี
เหตุฉุกเฉิน ยี่สิบคนแยกกันแยก ล้อมรอบ วนรอบ การควบคุมดูแล สืบสวนมาถึง
โคตรมาเป็นกฎหมายว่าบ้านเมืองจะให้อำนาจผู้ตรวจดูแลบ้านเมืองมีกำลังติดอาวุธ
หากไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติแล้วจะถึงแก่ชีวิตเป็นแน่แท้ ในกรณีนี้
จึงเป็นภารกิจสำคัญของราชอาณานิคม

1.2 บทบาทนโยบายในการใช้ศาสนาและจิตวิทยา เพื่อ เมื่อเราดู เคมมิส
ศรัทธาและศรัทธาในศีลธรรมและยอมก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม ซึ่งในการ
เสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสามารถเอาชนะการกระทำผิดกฎหมาย เป็นปฏิสัมพันธ์
กับสังคมได้เป็นอย่างดีหรือหากความรุนแรงไม่ได้อยู่ในวงกว้างก็ควรที่จะยอมสละ
ความขัดแย้ง ความวุ่นวาย ซึ่งเป็นการระงับการก่อการกำเริบอย่างยั่งยืน มีการกำหนด
แนวปฏิบัติอย่างชัดเจน

1.2.1 การปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายในการปกครองเมือง การปกครองเมือง
จากความเข้มแข็ง ศรัทธาของราษฎรในสถาบันศาสนาและความเข้มแข็งจาก การมีส่วนร่วม
ในองค์กรของศาสนาที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาด้วย ทั้งเช่น อนุสรณ์
รวมกันแห่งตรง เป็นองค์การปกครองใน พุทธศาสนาอย่างมั่นคง หรือ พึงสนับสนุนส่งเสริม
ให้ราษฎรเชื่อมั่นในปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา² ปรับปรุงและส่งเสริมในกรุงสุโขทัย
โดยอรรคมา พระสงฆ์มีความรู้พระไตรปิฎกแตกฉานจากพระไตรปิฎก เราจะไม่เป็นพระ
สังฆราชควบคุมการปฏิบัติ ในสมัยพระยาสุโขทัย ระบอบการปกครองไทย ความนึกเรื่อง
ธรรมราชา** มาจากแนวคิดนโยบายทางการเมือง กล่าวถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์

¹กฎหมายราชวงศ์กรุงสุโขทัย 194

² ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ จาก ส. พ. ๑๑ หน้า ๑๑ และใน
ปิยะฉัตร ปิยะธรรม การปกครองระบอบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจพอเพียง
อยุธยา (พ.ศ. 2411 - 2458) 101 หน้า

² ประชุมตำราจารึก ภาค 1 หน้า 19, 25

** ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ จาก ส. พ. ๑๑ หน้า ๑๑ และ ฐานันดรศักดิ์
ทางกติกทางการเมืองและสังคมไทย หน้า 50 - 74

เป็นอาณาจักรที่ชอบด้วยธรรมเสมอ¹ หรือเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงไปประทับ
ที่เมืองพิษณุโลกเพื่อควบคุมหัวเมืองทางเหนือ กุศโลบายประการหนึ่งที่ทรงใช้ลดความ
เคร่งเครียดทางการเมืองกับราชวงศ์สุโขทัย คือ เน้นพระราชกรณียกิจทางศาสนาให้เด่น
แสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะเป็นองค์ศาสนูปถัมภก เช่น ทรงนิพนธ์หนังสือมหาชาติ
คำหลวง ทรงออกผนวชเป็นเวลาถึง 8 เดือน² จนเป็นที่เลื่องลือพระเกียรติ ครั้น
พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ทรงส่งพระเทพคุณเถระและพระอัครมหาราชทูตมา
ถวายเครื่องราชสักการะ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงโปรดให้พระเถระโพธิสมภาร
ขึ้นไปเจรจาขอเมืองสวรรคโลกคืนแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ³ ดูเหมือนจะมีพระราชประสงค์
ทางการเมืองภายใต้พระราชกรณียกิจด้านศาสนาไม้อยู่ ซึ่งคงจะคำวิพากษ์เป็นรอยตาม
พระเกียรติคุณอย่างพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งยังเป็นที่ยกย่องกันมากในเมืองเหนือ
ขณะนั้น⁴ หรือเบื้องหลังความสำเร็จการยึดอำนาจของพระเพทราชาที่มีพระสงฆ์ให้ความ
ร่วมมืออย่างใกล้ชิด ชักชวนราษฎรให้จับอาวุธป้องกันศาสนา พระมหากษัตริย์และแผ่นดิน
จนสำเร็จ⁵ หรือเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์ทรงตระหนักในอิทธิพลของ

¹ สมบัติ วันทวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช ความคิดทางการเมืองและ
สังคมไทย หน้า 70

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 22 จดหมายเหตุอยุธยา พ.ศ. 1896 - 2201

³ รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์ "ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา"
แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 3 : 85 กันยายน 2510

⁴ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดถเลขา หน้า 476

⁵ เกอะ แบล บันทึกความทรงจำของปากหลวงเกอะ แบล เกี่ยวกับชีวิตและ
มรณกรรมของกองสั้งซี้ ฟอนคอน แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร หน้า 226 - 227

เจ้าพระฝางในหัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นอย่างดี จึงทรงโปรดให้มีการชำระปรับปรุง
คณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือใหม่ทั้งหมด* อารามพระราชาคณะจากกรุงธนบุรีไป
สั่งสอนพระสงฆ์ในหัวเมืองเหนือ เพื่อควบคุมมิให้เป็นผู้นำในการแข็งข้อต่อเมืองหลวงอีก¹
โปรดให้คัดลอกพระไตรปิฎกเพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ใช้ศึกษาเล่าเรียนและอบรมสั่งสอน
ราษฎรอันส่งผลถึงความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความมั่นคงของราชบัลลังก์
ทางหนึ่งด้วย

1.2.2 ปลุกฝังความเชื่อในลัทธิเทวราชา** เป็นการปลุกฝังความเชื่อ
กับราษฎรและขุนนางว่าพระมหากษัตริย์คือพระผู้เป็นเจ้า โดยสร้างกำหนดกฎเกณฑ์
ต่าง ๆ เพื่อสถาปนาพระมหากษัตริย์เป็น "สมเด็จพระเจ้าราชาธิบดี"² หมายถึงการ
เป็นภาคหนึ่งของพระนารายณ์อวตารเป็นพระผู้เป็นเจ้าที่ไม่รู้จักกาย มีการวางกฎเกณฑ์
และวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้คนเห็นคล้อยตามว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าจริง³ มี
ตำแหน่งที่ยิ่งย่นตลอดกาล และจะละเมิดมิไ้โดยเค็ดชาคนแม้เป็นสิ่งเล็กน้อยทางวาจา
ก็ถาม⁴ เช่น พระไอยการอาชญาหลวงระบุว่า "...แลมิจำพระราชนิยมพระเจ้าอยู่หัว

* คุุรายละเอียดการชำระและปรับปรุงคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ใน
ประชุมพงศาวดาร ภาค 65 - 66 หน้า 51 - 52

¹ เจริญเกียรติ ธนะสุธาวร พุทธศาสนากับชนชั้นปกครองของไทย หน้า 367

** คุุรายละเอียดเกี่ยวกับระบอบเทวราชาจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
สถาบันพระมหากษัตริย์ 30 หน้า

² กฎหมายตราสามดวง หน้า 379

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สถาบันพระมหากษัตริย์ หน้า 7

⁴ กฎหมายตราสามดวง หน้า 685 และจิตร ภูมิศักดิ์ โครงการแข่งน้ำและ
ข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หน้า 132 - 133

แลถ้อยคำมีการเจรจาเอามาเจรจาเข้าในระหว่างราชสำนัก... ท่านว่าผู้นั้นทรงองอาจ...
ให้มันคอ ธิบเรื่อน ให้เอามะพร้าวห้าวมาถักปาก..."¹ เป็นต้น*

การยกฐานะของพระมหากษัตริย์ให้สูงส่งดังพระผู้เป็นเจ้าก็คือการ
เสริมสร้างพระราชอำนาจโดยไม่ไถ่ค่าหนึ่งถึงกฎเกณฑ์การสืบสันตติวงศ์ คำนึงนักในบางโอกาส
แต่เป็นการสร้างอำนาจให้เป็นธรรม โดยเชื่อและยอมรับว่าพระมหากษัตริย์คือ ตัวแทน
ของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นกุศโลบายที่รักษาสถานภาพทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ให้
มั่นคงนั่นเอง

1.2.3 การใช้วรรณกรรมทางศาสนา เป็นการพยายามปลูกฝังความเชื่อ
ให้ราษฎรยอมรับในตำแหน่งและสถานภาพของพระมหากษัตริย์ที่พยายามสร้างภาพพจน์ให้
สูงส่งดังพระพุทธเจ้ากลับชาติมาเกิด² ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง หรือ
มหาชาติคำหลวง ได้พยายามที่จะอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้นของผู้ปกครองกับ
ราษฎรว่าเป็นเพราะกรรมเก่าที่ติดตัวมาแต่ชาติปางก่อน ดังที่ ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึง
กรรมเก่าของชนชั้นผู้ปกครองว่า "...อันว่าชาวเจ้าทั้งหลายเกิดมาแต่ได้เป็นท้าวเป็น
พระภูมิกษัตริย์...แลสุเจ้าทั้งหลายเหี้ยมข่มได้ทำบุญแลกรรมและทำกุศลมาแต่ก่อนโพ้น
จึงได้เกิดมาเป็นท้าวเป็นพระภูมิกษัตริย์ได้แล..."³ ราษฎรจะต้องเคารพ ยำเกรงและ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 474

*ดูรายละเอียดใน "พระไอยการอาษาหลวง" กฎหมายตราสามดวง
หน้า 472 - 517

²พระราชนิพนธ์ ไตรภูมิพระร่วง หน้า 110

³ก. หน้า 111

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพิธีรับมอบถวายเป็นเจ้าเหนือหัวในแผ่นดินแห่งหนึ่ง
ตามคติแห่งราชคฤห์ และของราชวงศ์โบราณที่มีมาแต่สมัยก่อนแล้ว เมื่อ
มหาราชครูถวายลาตามพระเวศจักร เจ้าพระยาวิเศษวงษาแห่งราชคฤห์
ถึงองค์เจ้าพระยา ซึ่งหมายถึงการยอมรับว่าราชคฤห์จะลงนามในการของอัคร
จักรโดยการถวายมุขของพระมหากษัตริย์เอง ทั้งนี้ พระราชพิธีจึงต้องรับเอาเมื่อ
พิธีการของราชคฤห์ เนื่องมาจากสถานการณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มิได้มีการไว้ก่อนเป็นเบื้องหน้า

1.3 การถวายการถวายพระพรต่างๆ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาการถวายพระพรหลายลักษณะตามเวลาที่กำหนด
ราชวงษ์โดยทั่วไปก็เกิดเกล้ากับถวายพระพรและเกิดพระมหากษัตริย์โดย
พระพร และเมื่อองค์พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นสู่บัลลังก์แล้วโดยพระมหากษัตริย์
ซึ่งมีพิธีการและพระพรให้ซึ่งสิ่งเหล่านี้พระมหากษัตริย์มีพระพรให้
โดยเป็นพระพรที่ถวายพระพรมากกว่าที่จะได้พระพร² จึงได้ถวายการถวายพระพร
ในเวลาแห่งพระพรโดยพระมหากษัตริย์ที่ถวายพระพรให้เกิดถวายพระพรและ
ถวายพระพรไม่ออกถวายต่อพระมหากษัตริย์ให้ ซึ่งพระพรที่สำคัญได้ดังนี้

1.3.1 การถวายพระพร เป็นถวายพระพรที่ถวายพระพรให้ด้วยของ
กับพระมหากษัตริย์โดยพระมหากษัตริย์ที่ถวายพระพรให้ด้วยพระพร
พระมหากษัตริย์

¹ ราชบัณฑิตยสถาน (1970) ประมวลกฎหมาย (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)
ฉบับปฐม พระมหากษัตริย์รับถวายพระพร (ราชบัณฑิตยสถาน) ราชบัณฑิตยสถาน
² ราชบัณฑิตยสถาน (1970) ประมวลกฎหมาย (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ราชบัณฑิตยสถาน
ฉบับปฐม พระมหากษัตริย์รับถวายพระพร (ราชบัณฑิตยสถาน) ราชบัณฑิตยสถาน

³ พระราชบัญญัติ ประมวลกฎหมาย 3 ประมวลกฎหมายการปกครอง
การเมืองไทย หน้า 52

หนึ่ง สมเด็จพระพุทธเจ้าก็ พระราชกุมารก็ มีกิจแลเข้าไป
เรือประตู่ให้เรือประตู่บอก ถ้ามีหวังให้ควางควายอีกควายไม่หัวท้าย
ถ้ามีหวังให้พุงควายหอดถาหอดพระเนตร เนตรก็สเรียกให้เข้ามาใช้ให้เอา
เรือประตู่บอว่าให้เข้ามาควายเรือเอง ครั้นมาถึงให้อยู่แต่แควเรือ ให้
ขุนตำรวจนั่งกลางกันอยู่ ถ้ามีท่าตามโทษถึงตาย¹

ถ้าเรือพระประเทียบเกยขึ้นให้ทุกคนบนเรือลงน้ำว่ายขึ้นฝั่ง ถ้าเรือ
พระประเทียบล่มทุกคนต้องหนีห่างเรือ มิฉะนั้นมีโทษถึงตาย แต่ต้องช่วยเหลือโดยไม่ถูก
เนื้อต้องตัวพระมหากษัตริย์ มิฉะนั้นมีโทษถึงตายเช่นกัน² เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีกรรมคุณ
ไปถึงการติดต่อกับบุคคลชั้นสูงอื่นอีกด้วย เป็นกันว่า ห้ามขุนนางที่ศักดินาตั้งแต่ 10,000
ถึง 800 คนหาเชื้อแด่เจ้าราชวงศ์ ฆ่า คี ๗ ให้กับพระราชาโอรสหรือพระราชนัดดา หรือคบหา
กับราชทูตต่างเมือง ห้ามขุนนาง เจ้าเมืองไปมาหาสู่พูดคุยกัน หากละเมิดล้วนมีโทษถึงตาย
ทั้งสิ้น³ สำหรับราษฎรการจะเข้าเฝ้าโดยใกล้ชิดนั้นยากมาก เพราะพระมหากษัตริย์เสด็จ
ไปทางไหนราษฎรต้องปิดประตูหน้าต่างให้สนิทห้ามแอบชมพระบารมีเด็ดขาด⁴ ถ้าจะถวาย
ฎีกาก็ต้องถวายผ่านขุนนางที่ตนสังกัดอยู่เท่านั้น⁵ จะเห็นว่าทรงหวาดระแวงต่อบุคคล
รอบข้างเป็นอันมาก จึงต้องตรากฎหมายเพื่อความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 39

²ก.

³ก. หน้า 49 - 50

⁴อคิน ทรัพย์สมบัติ สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416

แปลโดย ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรวงบุญมี หน้า 85

⁵กฎหมายตราสามดวง หน้า 629 - 630

1.3.4 พระโอยการตำแหน่งนาพลเรือน นาทหารหัวเมือง หรือ พระราชกำหนดศักดินาดีเป็นการสนับสนุนสถานภาพอันสูงส่งของพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือศักดินาทั้งปวง นอกเหนือไปจากการใช้พระราชกำหนดศักดินาควบคุมการจับจองที่ดินไว้มากมายเกินไปของขุนนาง ใช้เป็นเครื่องกำหนดการลงโทษปรับไหมตามมากน้อยของศักดินาแล้วยังใช้ศักดินาเป็นเครื่องรับรองผลประโยชน์และสร้าง "พระมหากษัตริย์คุณ" ให้อยู่ในสำนักของบรรการาชวงศ์และขุนนางทั้งหลายที่ได้รับผลประโยชน์¹ หรือการให้พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งมีโอกาสใกล้ชิดพระมหากษัตริย์มามีศักดินาทางฝ่ายพลเรือนทั้งหมด ทำให้ยากต่อการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองทหารที่อาจเป็นอันตรายต่อสถานภาพของพระมหากษัตริย์ได้²

เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายเหล่านี้ส่วนมากตราออกมาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยก่อน ๆ นั้นไม่ค่อยจะมั่นคงนักมีการแย่งชิงราชสมบัติกันทุกรัชกาล³ น่าจะมีความจำเป็นด้วยสาเหตุดังกล่าวประการหนึ่งจึงมีกฎหมายที่ตราเพื่อเสถียรภาพของพระมหากษัตริย์ออกบังคับใช้หลายฉบับด้วยกัน ซึ่งในสมัยกรุงธนบุรีก็ได้มีรับสั่งให้ข้าหลวงสืบหากฎหมายที่หลงเหลือตามเมืองต่าง ๆ ได้มา 55 เล่ม นำมาบังคับใช้ตลอดรัชสมัย โดยมิได้ชำระแก้ไขแต่ประการใดด้วยเช่นกัน³

¹ สมสมัย ศรีสุทรวรณ โฉมหน้าศักดินาไทย หน้า 55

² นรงค์ พ่วงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 3 : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมือง หน้า 54

* นับแต่สมเด็จพระรามาธิบดี กับขุนหลวงพะงั่ว พ.ศ. 1913 พระเจ้าทองล้าน กับสมเด็จพระรามาธิบดี พ.ศ. 1931 พระรามราชาธิราช กับพระนครอินทราชาธิราช พ.ศ. 1952 และเจ้าว้ายพระยา กับเจ้ายี่พระยา พ.ศ. 1967

³ ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษ 25 หน้า 107

1.4 การควบคุมบทบาทอำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง

ในสมัยสุโขทัยปรากฏหลักฐานน้อยมากเกี่ยวกับบทบาทของขุนนางที่จะเป็นอันตรายต่อพระมหากษัตริย์ เท่าที่ปรากฏส่วนมากมักจะเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง ริกไกรราษฎร ในสมัยอยุธยาขุนนางมีอำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบมากมาย ที่สำคัญ คือ การควบคุมกำลังคนหรือไพร่พลให้พร้อมอยู่เสมอ ประกอบกับสิทธิในการถือครองที่ดิน ทำให้ขุนนางมีบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น การรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่ราชการต่าง ๆ และบ่อยครั้งที่มิบทบาทอยู่เบื้องหลังการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ ทำให้ขุนนางบางกลุ่มมีอำนาจทางการเมืองสูงขึ้น หรือขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งให้ไปปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ก็มีอำนาจทั้งทางด้านการปกครองอย่างกว้างขวางก็พร้อมที่จะประกาศตนเป็นอิสระปกครองตนเองเมื่อมีโอกาส เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2310 เมืองหลวงยังไม่ทันเสียแก่ข้าศึก ขุนนางบางกลุ่มแทนที่จะเข้าช่วยเหลือกลับประกาศตัวเป็นอิสระทันที ในต้นสภาน์ขุนนางแม้จะเป็นเครื่องมือทางการเมือง การปกครองของพระมหากษัตริย์ แต่ก็ เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของสถาปนาพระมหากษัตริย์ไม่น้อยเช่นกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงแล้วมีอิทธิพลการแย่งชิงราชสมบัติบ่อยครั้งเหลือเกิน * นับตั้งแต่สมัยพระยาสิทธิแห่งกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงเหล่านี้จะก่อการครั้งใดฐานอำนาจหรือกำลังที่จะก่อการนั้นได้รับการสนับสนุนอย่างดียิ่งจากบรรดาขุนนางทั้งหลายเป็นส่วนใหญ่ จึงจำเป็นต้องหา

¹พระยาสิทธิ ไกรภูมิพระร่วง หน้า 27

* ดูรายละเอียดอิทธิพลการแย่งชิงราชสมบัติสมัยกรุงศรีอยุธยาจาก ณรงค์ พ่วงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 3 : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย หน้า 57 - 58

วิธีในการควบคุมบทบาทของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง เพื่อความมั่นคงของสถานการณ์ขององค์พระมหากษัตริย์ เช่น

1.4.1 ควบคุมความสัมพันธ์ การติดต่อกันระหว่างขุนนางกับพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางกับขุนนาง เพื่อป้องกันการยุบ คบคิดที่จะก่อการขบถหรือก่อให้เกิดความระแวงสงสัยว่าจะไม่ปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์ เช่น ห้ามขุนนางที่มีศักดินาตั้งแต่ 10,000 – 800 คึดตอไปมาหาสู่หรือถวายช้างม้าให้กับพระราชโอรส พระราชธิดา หรือพระราชนุตรี¹ ห้ามพระราชโอรส พระราชธิดา และพระราชนุตรีเสด็จไปไหนในเวลาค่ำคืน² ห้ามเจ้าเมืองหัวเมืองหรือขุนนางศักดินาตั้งแต่ 10,000 – 1,600 ไปมาหาสู่ผูกคูกัดคอกัน หากฝ่าฝืนมีโทษถึงตาย³ เป็นต้น เป็นการป้องกันการคบคิดและช่องสุ่มเสี่ยงที่อาจจะเป็นอันตรายต่อสถานการณ์ของพระมหากษัตริย์ จึงออกกฎหมายขัดขวางไว้เป็นเบื้องต้น

1.4.2 ให้เจ้าเมืองและขุนนางคิมน้ำสาบานว่าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา* โดยอาราธนาสิ่งที่ไม่เชื่อว่าจะสละสิทธิ์มาเป็นพยานในการสาปแช่งผู้ที่คิดก่อกบฏต่อพระมหากษัตริย์เกิดความเกรงกลัว ทำให้พิธีนี้ดูน่าเกรงขาม จริงจัง และมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการที่จะควบคุมขุนนางและรักษาความมั่นคงของตำแหน่งกษัตริย์ให้มากที่สุด

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 50

²ก. หน้า 57

³ก. หน้า 49

* คุเรื่องเก็บงำกันประยอมในหน้า

1.4.3 พยายามสร้างศูนย์กลางอำนาจในหมู่ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ให้ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งกุมอำนาจทางการเมืองแต่เพียงผู้เดียว ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ของขุนนางเป็นจตุสดมภ์ มี 4 ตำแหน่งหน้าที่ร่วมกันบริหารอาณาจักร หรือการแบ่งแยกขุนนางเป็นฝ่ายทหารและพลเรือนก็ดี การปรับปรุงการปกครองในแบบของหัวเมืองฝ่ายเหนือและหัวเมืองฝ่ายใต้ก็ดี นอกจากเพื่อความสะดวกและประสิทธิภาพในการปกครองอาณาจักรแล้ว ยังส่งผลถึงการถ่วงดุลอำนาจที่เกิดจากตำแหน่งหน้าที่ของขุนนางเหล่านั้นด้วย มีให้ตกอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ใดเพียงหนึ่งเดียวอันอาจกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงได้

1.4.4 ให้มีตำแหน่งยกกระบัตรไปสอดส่องดูแล เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ทางไกลพระเนตรพระกรรณ เจ้าเมืองจะทำอะไรทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องราชการของบ้านเมือง คักสินคืความฟ้องร้องต่าง ๆ ต้องให้ยกกระบัตรรู้เห็นด้วยทั้งสิ้น เป็นผู้คอยดูแลความผิดและชอบของเจ้าเมืองทุกอย่าง¹ เพื่อควบคุมสอดส่องดูแลพฤติกรรมของบรรดาเจ้าเมืองมิให้ก่อความวุ่นวายขึ้นได้

1.4.5 สร้างความผูกพันทางเครือญาติกับขุนนางเพื่อลดอัตราความคึกที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันให้ลดน้อยลงโดยเฉพาะกับบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ เช่น เจ้าสามพระยา นำพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 4 แห่งกรุงสุโขทัยมาเป็นพระมเหสี* สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงมอบพระวิสุทธิกษัตริย์พระธิดาให้เป็นพระมเหสีของสมเด็จพระมหาธรรมราชา (ขุนพิเรนทรเทพ) กำลังสำคัญในการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ และมอบหมายให้ปกครองเมืองพิษณุโลก หรือเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงรับธิดาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นพระมเหสี ในขณะที่ทรงแต่งตั้งให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชกลับไปครองเมืองของตน เป็นต้น

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 515

* คือ พระชนนีของ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

1.4.6 การบำเพ็ญความดีความชอบให้บรรดาขุนนางที่แสดงความจงรักภักดีได้ปรากฏ โดยเฉพาะเมื่อขึ้นครองราชย์โดยวิธีปราบดาภิเษก บรรดาขุนนางที่ให้ความร่วมมือก็จะได้รับบำเพ็ญความชอบต่าง ๆ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งช่วยให้มีความจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ต่อไป ทั้งนี้รวมทั้งการพระราชทานศักดินาทั้งหลายด้วย

อย่างไรก็ตาม พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ก็มักถูกท้าทายจากผู้มีฐานอำนาจที่มั่นคงพอ ๆ กัน หรือมากกว่าอยู่ตลอดเวลา เพราะไม่มีวิธีใดที่จะคุ้มครองพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ดำรงอยู่ตลอดไปได้ นอกจากความสามารถในการสงคราม และการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มั่นคง จึงน่าสังเกตว่าพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ขึ้นครองราชย์โดยมิได้แสดงความสามารถดังกล่าวย่อมมักจะถูกล้มล้างราชสมบัติเสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มนโยบายต่าง ๆ ของแต่ละยุคสมัยมิได้ส่งผลคุ้มครองไปถึงแผ่นดินต่อไปมากนัก

2. การสร้างความมั่นคงของราชอาณาจักร

ความมั่นคงของราชอาณาจักร เป็นเรื่องซับซ้อนได้ประการหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์มีพระปรีชาสามารถและฐานอำนาจมั่นคงเพียงใดในการปกครองราชอาณาจักร พระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งมีเสถียรภาพบ้านเมืองก็สงบสุข มีอาณาเขตกว้างไกล พระเกียรติคุณขจรขยาย อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางด้านการเศรษฐกิจอีกหลายประการ อันจะส่งผลถึงฐานอำนาจทางการเมือง ไม่น้อยทีเดียว แนวพระบรมราโชบายที่สำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

2.1 แนวนโยบายการขยายอาณาเขต

การขยายอาณาเขตให้กว้างไกลแม้จะมีปัญหาในการสอดส่องดูแลปกครองไม่ทั่วถึง แต่การแต่งตั้งผู้ใดคนหนึ่งให้ไปปกครองแทนพระเนตรพระกรรณก็พอจะแก้ปัญหาได้บ้าง อย่างไรก็ตามการมีอาณาเขตที่กว้างขวางก็ส่งผลดีต่ออาณาจักรไม่น้อย เช่นเดียวกัน เช่น

2.1.1 การมีอาณาเขตกว้างขวางก็ย่อมมีกำลังคนเพิ่มขึ้นบ้าง ซึ่งจะ
เป็นแรงงานในค่านเศรษฐกิจ ค่านสงคราม หรือค่านการพัฒนาประเทศ

2.1.2 ช่วยลดในการเดินทัพของข้าศึก ทำให้เมืองหลวงมีเวลา
เตรียมการในการต่อสู้มากขึ้น

2.1.3 ทำให้ภาวะเศรษฐกิจของอาณาจักรดีขึ้น เช่น เก็บภาษีอากร
เครื่องราชบรรณาการ หรือมีสินค้าค้าขายกับพ่อค้าต่างชาติมากขึ้น เป็นต้น

2.1.4 การมีหัวเมืองมากขึ้นช่วยให้การถ่วงดุลอำนาจระหว่างหัวเมือง
ต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.1.5 ดินแดนบางแห่งใช้เป็นดินแดนกันชนกับประเทศเพื่อนบ้านที่อาจ
เป็นอันตรายกับอาณาจักรได้* เป็นต้น

การขยายอาณาเขตจึงเป็นนโยบายที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตลอดทุก
โอกาส ศิลปจารึกหลักที่ 1 กล่าวถึงการขยายอาณาเขตสมัยพ่อขุนรามคำแหงว่า ทรง
ปราบปรามข้าศึกจนมีบ้านเมืองกว้างขวางใหญ่โต¹ สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1
(ขุนหลวงพะงั่ว) การสงครามแทบทั้งหมดคือรุกรานหัวเมืองทางเหนือ พระองค์ใช้เวลา
7 ปี ทำสงคราม 5 ครั้ง จึงได้อาณาจักรสุโขทัยไว้ในอำนาจ² พระมหาจักรีกรุง
ศรีอยุธยาใช้ความพยายามตลอดมาที่จะรวบรวมหัวเมืองเหนือไว้ในขอบเขตเสนา เพราะ
เป็นประตูแรกที่ต้องเผชิญกับกองทัพพม่าที่จะมาจากทางเหนือ

ความพยายามจะเข้าแทรกแซงทางการเมืองในเขมรจะกระทำทันทีเมื่อ
มีโอกาส เช่น เมื่อเกิดความขัดแย้งในราชวงศ์ ซึ่งญวนก็พร้อมที่จะเข้าแทรกแซงเช่นกัน

* ดูเรื่องเดียวกันประกอบในหน้า

¹ ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ 1 หน้า 26

² พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า 420

เพราะต่างฝ่ายก็จะรู้สึกไม่ปลอดภัยเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งเข้าครอบครองเขมรซึ่งเป็นดินแดนกันชน จนบางครั้งไทยกับญวนต้องเผชิญหน้ากันในเขมร เช่น ในปี พ.ศ. 2260 สมัยพระเจ้าท้ายสระ สมัยกรุงธนบุรีก็ได้พยายามจะเข้าแทรกแซงแต่ไม่สามารถปกครองได้โดยเด็ดขาด ต่างกับหัวเมืองลาวที่ไทยเข้าแทรกแซงและปกครองได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2322 เป็นต้นมา

2.2 แนวนโยบายทางด้านการต่างประเทศ

อาณาจักรไทยได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น ๆ ตลอดมาทั้งในละแวกใกล้เคียงและประเทศทางแถบตะวันตก สภาพแวดล้อมทางการเมืองที่แตกต่างกัน ทำให้แนวนโยบายต่อต่างชาติผันแปรไปตามสภาพการณ์ หรือความจำเป็นทางการเมืองในแต่ละสมัย แนวนโยบายต่าง ๆ ที่พอสรุปได้

2.2.1 ใช้ระบบบรรณาการ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัยดำเนินไปในรูปแบบของระบบบรรณาการ และเป็นเพียงชาติเดียวที่ไทยมีความสัมพันธ์ติดต่อกันในระบบนี้ตลอดมา* เนื่องจากจีนถือว่าตนเป็นชาติใหญ่ที่สุด อาณาจักรที่ส่งทูตไปติดต่อกับจีนก็เพื่อขอความอารักขา¹ แต่ไทยมิได้ใส่ใจในเรื่องนั้นนอกจากสิทธิพิเศษทางการค้าและความสนธิสนมผูกพันกับประเทศที่ยิ่งใหญ่มิอทธิพลในภูมิภาคนี้ จนบางครั้งมีการส่งบรรณาการถี่เกินไป จนจีนต้องกำหนดช่วงระยะเวลามาให้²

*ดูรายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนใน สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย แปลโดย กาญจน์ ละอองศรี 193 หน้า

¹ ถนอม อานามวัฒน์ และคนอื่น ๆ ประวัติศาสตร์ไทย หน้า 183

² สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนใน เอกสารภาษาจีน ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - จีน พ.ศ. 2825 - 2395 หน้า 8, 18, 32

แต่ไม่มีหลักฐานว่าวิถีไทเข้มาแสงหาอิทธิพลแรงกดดันทางการเมือง
ในภูมิภาคนี้ก็ตามแต่เรื่องจีนก็เป็นแต่เกรงขามของเขื่อนกลาง ๆ อยู่ไม่เยื้องถึงที่
มีการครองครองจีนว่าชาวสยามการราชวามลายู จึงจักรพรรดิแม่จะบรมราช
โองการมาทางปราม¹ หรือเมื่อปี ค.ศ. 1917 พระเจ้าอริยราชเจ้าเมืองสุพรรณบุรี
กับพระเจ้านครแห่งเมืองลพบุรีพยายามสร้างการมีภาพการแบ่งราชสุคไม่เมืองจีน
เพราะปัญหานี้ทางการเมือง โดยเจ้าชายยงยิ่งโศภิตพงษ์เจ้าพระยาตากสินมหาร
ราชเข้มาได้รับการลดทอนบทบาทจากจีนไปโดย ชยามมอิมายถึงสิทธิในราชบัลลังก์
ของพระองค์ในปี ค.ศ. 2325² จึงบอกกล่าวการกษัตริย์เข้มาเข้มา
กับราชอาณาจักรจากกองกำลังของจีนที่อาจอาจอาจมา เข้มาเข้มาเข้มาเข้มา
และกองกำลังนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไทยอมต่างอิทธิพลของจีนมาเข้มาเข้มา
นิตรกับเจ้ากรุงวชิรสีหามหาเข้มา กรุงธนบุรีนั้นเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มา และสามารถ
ให้เข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มา 500 ตัว เข้มาเข้มา
กรามกับเข้มาเข้มาเข้มาเข้มา³ จะเห็นได้ว่าเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มา
อย่างจริงจังแต่อิทธิพลของจีนก็ยังเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มาเข้มา

¹ สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการสัมพันธปริวรรตศาสตร์ไทย เก็บไว้กับจีนใน
เอกสารภาษาไทย ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - จีน ปี ค.ศ. 1325 - 2395
หน้า 5

² ประวัติศาสตร์การทูตไทย ภาคที่ 5 หน้า 62 - 63

³ สำนักนายกรัฐมนตรี ค.ศ. หน้า 40

⁴ หาสุนทรพจน์ชาติ เลขที่ 1/ก. จดหมายเข้มาเข้มาเข้มา 7 ก 1133

⁵ หาสุนทรพจน์ชาติ เลขที่ 1/ก. จดหมายเข้มาเข้มาเข้มา 7 ก. 1137

153702

161252

2.2.2 สร้างกิจกรรมกับชุมชนประเภทเพื่อนบ้านที่เข้มแข็ง อาณาจักรไทยเชื่อว่า อาณาจักรจะมั่นคงจะต้องได้กับแถมรอบมางไวในอาณาจักรขอขงขัณฑสีมา เช่น เชียงใหม่ เวียงจันทน์ เขมร มณฑล ตะนาวศรี เป็นต้น ส่วนเขาหรือดอยที่มองนโยบายทางการเมือง เช่น เกี่ยวกับการเข้ามาของไทยก็อธิบายสำหรับตน ทางฝ่ายทางกฎหมายมาแข่งขันสร้างอิทธิพลในกิจกรรมดังกล่าว เมื่อปีโอกาส

ไทยพยายามจะเข้าแทรกแซงทางการเมืองในเขมรตลอดเวลา บางครั้งส่งขุนนางไทยไปปกครอง หรือแต่งตั้งราชวงศ์เขมรที่จงรักภักดีขึ้นครองราชย์ในเขมรหรือบางครั้งก็นำเอาราชบุตรกษัตริย์เขมรมาอุปเลี้ยง เป็นตัวประกันและปลูกฝังความนิยมภักดีต่ออาณาจักรไทยแล้วสนับสนุนให้กลับไปปกครอง เขมรต่อไปได้ เกี่ยวกับเขมรก็ต้องการเป็นอิสระจึงขอความช่วยเหลือจากดอย ในบางครั้งไทยจึงต้องเผชิญหน้ากับดอยในดินแดนเขมร ซึ่งต่างก็แย่งกันสร้างอาณาจักรทางการเมืองในเขมรให้เป็นดินแดนกับชนพื้นเมือง ดังพระราชดำริสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อเขมรเกิดจลาจลในปี พ.ศ. 2323 ว่า " ... ถึงอยู่ไม่ได้ก็องค์เอง เป็นสุขสมแก่ใจระนารายณ์ซึ่งไปเข้ากับไทยมาแตกอนโตขึ้นคงจะไปฝักใฝ่กับดอยเหนือจนอย่างบิดา จะปล่อยกรุงกับพญาไ้ไม่ได้ ... " ¹

ไทยและพม่ามีความสัมพันธ์ต่อกันในรูปของสงครามแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนืออีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อแผ่พระบรมโพธิ์ฐานและเกียรติภูมิของอาณาจักร ความปรารถนาของทั้งสองฝ่ายคือการเข้าปกครองราชวงศ์ของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะต้องมาขึ้นกับแถมของมอญหรือลาวแต่ใด ที่เป็นฐานตั้งในการสะสมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนในการสงคราม นโยบายต่อต้านแถมลาวของไทย ถือว่าไว้ใจให้ มาไว เป็นฐานตั้งโจมตีไทยสะดวก ²

¹ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 323

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาการพระราชกุศล พงศาวดารเรื่อง
เรารบพม่ากรุงศรีอยุธยา หน้า 5 - 6

ซึ่งพบก็พยายามที่จะรักษาอิทธิพลให้ทั่ว เมืองมอญและลานนาโดยไว้ เจ็ดผลในทาง
สงครามกับไทยไทยเฉา เช่นกัน¹

2.2.3 การถ่วงดุลอำนาจ ชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา
ในระยะแรกเป็นพวกพวกลัทธิแควงโซกและกาชายชาวตะวันตก เมื่อมีการพาสัตว์ทูตระหว่าง
รัฐบาลก็มีการ เมืองเข้าแทรกแซงในบางโอกาส เพื่อแสวงหาอิทธิพลในการกาชายและ
แบบแผนศาสนา² บางครั้งก็ใช้ความจูงใจทางทหารและอาวุธที่ทันสมัยบังคับให้ยอมทำตาม
ความต้องการของตน ซึ่งเป็นการขยายอำนาจยิ่งลดความปรองดอง การอุปถัมภ์ให้หลาย
ชาติเข้ามากาชายบางเท่าเพียงกันก่อให้เกิดการแบ่งขั้วกันเองในระหว่างชาติต่าง ๆ
เช่น ระหว่างฮอลันดาและโปรตุเกสที่ลดจากถึงมณฑลในปี ค.ศ. 2167 สมัยพระเจ้า
ทรงธรรม หรือในขณะที่ฮอลันดากำลังประสบความเสื่อร้างในการกาชายที่กรุงศรีอยุธยา
พระเจ้าทรงธรรมก็ได้อนรับพวกชาวอังกฤษอย่างถึงใจจนเกิดความรู้สึกสงสัยและไม่ไว้วาง
ใจ เพราะชาวอังกฤษต้องการกาชายแตกต่าง³ และบางครั้งกรุงศรีอยุธยาก็
ใช้ชาวตะวันตกเป็นเครื่องมือในการพาสัตว์ทูตกับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย เช่น
พระเจ้าทรงธรรมพยายามยกเมืองกะปาวหรือแคว้นมอญให้ฮอลันดาในขณะที่ไทยกำลัง
เผชิญอยู่กับกองทัพนพม่า ซึ่งจุดหมายใหญ่ฮอลันดา กล่าวคือ เพื่อจูงใจพระเจ้าแผ่นดิน
สยามให้พาสัตว์ทูตกับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ เราได้พิจารณาถึงทาง ๆ จากพระเจ้าแผ่นดิน
สยาม...⁴ หรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงชักชวนให้อังกฤษเข้ามากาชายจะยก

¹ หนังสือแห่งชาติ เล่มที่ 1/ก วนพวนใหญ่กรุงศรีอยุธยา 1153

² สมัย อณาการวน การผูกไทยกับกรุงศรีอยุธยา หน้า 115

³ กรมศิลปากร มีบันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ
ในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1 แปลโดย ไมโรว โคมแบงกิจ หน้า 18, 20 - 21, 96

⁴ กรมศิลปากร เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. 2151 - 2163
และ พ.ศ. 2167 - 2185 แปลโดย นันทา สุกกุล หน้า 88

เมืองมูริโก¹ ในท้องทุ่งคูอาลาของฝรั่งเศส ซึ่งปีศาจเขา อยู่ใต้มหาสมุทร องค์ตรงหาผก
เกรงว่าจะรวมกับ "นางมารุกราบใหญ่" เป็นหนึ่ง

ในสมัยแรก ๆ การค้าขายระหว่างกันมีผลต่อการ เมืองไทยอย่างมาก
เชื่อกันว่าไทย ขยายมาจากรัฐอังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาในท้องทุ่งคูอาลาด้วยสองอันภาค
ที่ไทยกำลังหากระแวงอยู่ แต่การชักนำชาวอังกฤษและฝรั่งเศส เข้ามามีอิทธิพลทาง
การเมือง กองปิโซ² ในท้องทุ่งคูอาลาด้วยสองอันภาคไทยประการเกิดว่า หากในท้องทุ่งคู
อาลาด้วยสองอันภาคไทย กรม เมืองมาลาแควและจักรโปเมตา³ เป็นที่ไปทางของชาว
การค้าขายระหว่างเมืองมาลาแควและจักรโปเมตา³ การต่อต้านการวางแผนที่
ประเทศราช การชนกันที่เกิดขึ้นเริ่มมาเมื่อปี 1711 เมื่อเมืองมาลาแคว⁴ ทรงปกครอง
อาลาจักรกวยมาลาโคกและหว่านกระแวง รับสั่งให้พลเอกเขาชาวคริสต์ที่เข้ามา
สามารถเขารับราชการในตำแหน่งเจ้าเมือง ต่อมา การวาทีกาวังและฝ่ายอื่น ๆ
เพราะไม่พอใจระบอบการปกครองที่มีเรื่องวาทีกาวัง⁵ แง่แต่กับออกมากาวังกับที่ (เหล็ก)⁶
ของประหารขุนนางกว่า 300 คน ในกรณีนี้เป็นอริกับพลเอก⁵ การเสริมอาลาจักรขุนนาง
ทางชาติที่ขึ้นกับ ระองค์หรือการถึงจุดแห่งหัว เมืองมารับราชการในราชธานีอีกตำแหน่ง
หนึ่ง⁶ เป็นที่

¹ รอง สยามมาแต่ "พระราชาธิปไตย" แถลงงานประวัติศาตร์ เอก การ
โบราณคดี 21 มกราคม 2511 หน้า 37

² กิจ เวียงวิเศษ การเมืองไทยสมัยโบราณ หน้า 23

³ เลอ แดง บัญชีการวางของของชาวมาลาแคว และ เกี่ยวข้องชีวิตและ
พฤติกรรมของกองกำลัง "ออกนอก" แพลโตโย คาร์ม โกลด์มูร์ หน้า 332 - 333

⁴ กิจ เวียงวิเศษ หน้า 23

⁵ เซวาล์เวอร์ เลอะ "ออร์มิง" "จดหมายเทศน์ออร์มิง" ประชุมพงสาวดาร
ภาคที่ 80 แพลโตโย หนังสือราชการบริหาร เอกฤศ หน้า 80

⁶ ลาอูแมร์ จดหมายเทศน์ลาอูแมร์ แพลโตโย คาร์ม โกลด์มูร์ หน้า 355 -

[illegible]

2.3 แนวโน้มเป้าหมายงานเศรษฐกิจ

ความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลและอาหารก่อเรา ความสำเร็จของงาน และ
ผลประโยชน์ของชาติ การกำจัดแบคทีเรียพิษร้ายแรงในดินและการรักษา
เนื้อประจักษ์ไม้ออกยาค เรบแกมีผลการรังสีชีวิตที่มากที่สุดและรัฐมีรายได้เพียงเล็กน้อย
ยอมพาให้อาณาจักรที่คงความมากับ แนวนโยบายการวางเครื่องภาวะเศรษฐกิจ
ที่สำคัญ ก่อ

2.3.1 ส่งเสริมการเกษตรกรรม ซึ่งเป็น อาชีพหลักสำคัญของคน
ไทยซึ่งผูกพันโยงใยกับการศึกษาเกษตรไปทั่วถึง

231.1 ราชบัณฑิตยสถานให้พิมพ์และจัดพิมพ์ เผย ส่งเสริม
ให้ได้รับการรับรองให้ตีพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ของกรม ไลบรารีแห่งชาติ ในทุกชนิด
เป็นครั้งแรก ไม่ งดเว้น 1 มี ส่วนรับเงินจากรัฐบาลของกระทรวงมหาดไทย
และทุกชนิดที่รับรางวัล² เป็นหลัก

1 ประชุมพิจารณาวิธี ภาคที่ 1 หน้า 20

²กฎหมายตราว่าของ หน้า 389, 539

ชัยภูมิของกรุงศรีอยุธยานอกจากมีผลดีทางค่านิยมพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นที่รวมของลำนํ้าซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมของหัวเมืองเหนือทั้งหลาย อยู่ไม่ไกลจากปากนํ้าักเหมาะที่จะเป็นศูนย์ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับพ่อค้าชาวต่างชาติอย่างยิ่ง อยุธยาเริ่มสนใจผลกำไรการค้าขายและสิทธิพิเศษต่าง ๆ จากการส่งคณะทูตไปจีนบ่อย ๆ นั้นเอง แม้จะขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการค้าขายทางทะเลก็พยายามดึงคนจีนให้มารับผิดชอบในการค้ากับต่างชาติ¹ โดยกำหนดตำแหน่งศักดินาให้ ได้ตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายออกบังคับใช้ เช่น กฎหมายพาณิชย์เกี่ยวกับฝากของไปขายกับพ่อค้าให้มีพยานรู้เห็นเรื่องราคาสินค้า และให้ทำหนังสือสัญญาไว้เป็นสำคัญ² เป็นต้น

นโยบายการค้าของไทยกับต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก ไทยยินดีค้าขายกับทุกชาติพยายามให้ชาติต่าง ๆ ถ่วงดุลการค้าแย่งชิงผลประโยชน์กันเอง เช่น ให้ฮอลันดาเข้ามาค้าขายเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับโปรตุเกสที่เข้ามาก่อนแล้ว³ เป็นต้น ภายใต้การควบคุมของกรมพระคลังสินค้า ที่จะกำหนดว่าสินค้าใดซื้อขายนำออกนอกราชอาณาจักรได้หรือไม่ หรือจะต้องซื้อขายโดยผ่านทางพระคลังสินค้าเท่านั้นในปริมาณและราคาที่กำหนดให้ ซึ่งพ่อค้าต่างชาติไม่ค่อยจะพอใจในวิธีการของไทยนัก จนมีเหตุขัดแย้งกันอยู่เนือง ๆ

อย่างไรก็ตาม การค้ากับชาวตะวันตกด้วยกันโดยเฉพาะกับจีนยังเป็นไปด้วยดี พ่อค้าชาวจีนหลายต่อหลายคนได้รับแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งหน้าที่การงานระดับสูง เป็นเจ้าหน้าที่ทางการค้าของรัฐ ทำการค้าขายกับประเทศจีนและชาวตะวันตกทั้งหลาย⁴

¹ สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย
แปลโดย กาญจน์ ละอองศรี หน้า 117, 125

² กฎหมายตราสามดวง หน้า 396

³ โยส เขาเต็น "จกหมายเหตุโยส เขาเต็น" ใน ประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ 76 แปลโดย ขจร สุกพานิช หน้า 158

⁴ สืบแสง พรหมบุญ ล.ก. หน้า 136 - 138, 142

บรรดาทูตไทยและพ่อค้าจากไทยได้รับสิทธิพิเศษอย่างมากในจีน การค้าขายที่รุ่งเรืองกับจีนมีบทบาทสำคัญที่ทำให้อยุธยาเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่และร่ำรวยในภูมิภาคนี้¹

2.4 แนวนโยบายด้านการจัดการปกครอง

ลักษณะการปกครองของไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา มีหลักสำคัญอยู่ที่การถืออำนาจอธิปไตยของพระมหากษัตริย์เป็นหลักในการปกครอง² ซึ่งก็คือการใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง แตกต่างกันก็แต่วิธีการและคตินิยมในการจัดการปกครองเท่านั้น

สมัยสุโขทัยไม่มีรูปแบบของการปกครองที่แน่ชัด แต่พอจะสรุปแนวทางการปกครองได้ว่าเป็นแบบพ่อปกครองบุตร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนคนในครอบครัวใหญ่ที่มีผู้ปกครองเป็นพ่อขุน ลักษณะเด่นของการปกครองแบบนี้คือทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน ร่วมมือให้คำปรึกษาซึ่งกันและกันมิได้ใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด

เมืองลูกหลวงที่เป็นเมืองหน้าด่านนั้นมีหลักฐานว่าเคยปกครองในฐานะเมืองลูกหลวงเพียงเมืองศรีสัตนาแลย์ และเมืองกำแพงเพชรเท่านั้น³ เมืองลูกหลวงแต่ละเมืองก็มีศักดิ์ไม่เสมอกันขึ้นอยู่กับฐานันดรศักดิ์ของผู้เป็นเจ้าเมือง ซึ่งมักจะกำหนดเอาเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญรองจากเมืองหลวงเป็นที่ประทับของรัชทายาท⁴ เช่น

¹สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย แปลโดย กาญจน์ ละอองศรี หน้า 143

²สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "ลักษณะการปกครองของประเทศไทยในสมัยโบราณ" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 8

³ศรีจักร วัลลีโกม "เมืองลูกหลวงกับการปกครองไทยโบราณ" ใน ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย หน้า 69

⁴ก. หน้า 70

เมืองศรีสัตนาคนหุตเป็นที่พักพิงของรัชทายาทสมัยสุโขทัย เป็นต้น จำนวนของเมืองลูกหลวง
จึงน่าจะขึ้นอยู่กับพระราชนิพนธ์ส่วนพระองค์ของกษัตริย์ในแต่ละยุคสมัยเป็นประการสำคัญ

การบริหารการปกครองในสมัยอยุธยาเป็นลักษณะการปกครองในระบอบราชา
ธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อาณาจอธิปไตยอยู่ที่กษัตริย์เพียงพระองค์เดียว มีฐานะ
เป็นสมมติเทพอย่างแท้จริง การปกครองในสมัยนี้มุ่งให้คนเชื่อฟังปฏิบัติเพราะความ
เกรงกลัว

ลักษณะการปกครองที่สำคัญในระยะแรก คือ ให้กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่
กลาง มีเมืองหน้าด่านทั้ง 4 ด้าน คือ เมืองลพบุรี เมืองนครนายก เมืองพระประแดง
เมืองสุพรรณบุรี หัวเมืองนอกจากนั้นก็ให้ปกครองกันเองทั่วไป¹

การใช้ระบบการปกครองในรูปแบบเช่นนี้มีประโยชน์คือ ป้องกันข้าศึกยกมาประชิด
เมืองหลวงอย่างฉับพลัน อย่างน้อยระยะทางที่ห่างใช้เวลาเดินทาง 2 วันนั้น ก็พอจะรีบ
มาส่งข่าวให้เมืองหลวงรู้ข่าว และเตรียมตัวตั้งรับได้ทันในกรณีที่มีเมืองหน้าด่านต้านข้าศึก
ไม่อยู่

การจัดการปกครองส่วนกลางนั้นใช้ระบบจตุสดมภ์* คือ การแต่งตั้งผู้ดูแล
ประโยชน์ของกษัตริย์และอาณาจักรโดยแบ่งตามหน้าที่ที่สำคัญ ๆ นั่นเอง

ท่อย่างใดก็ตามเมื่อเมืองหน้าด่านหรือเมืองลูกหลวง มีขอบเขตในการปกครอง
ตนเอง มีปราการมั่นคงล้อมรอบเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นที่เลี้ยงตัวเองได้ เป็นแหล่งป้องกัน

¹ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานภาพ "ลักษณะการปกครองประเทศไทย
แต่โบราณ" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 11

* ภูวบาละเขียนตำแหน่งจตุสดมภ์จาก กรมมต ทองธรรมชาติ และคณะ
การปกครองและการเมืองไทย หน้า 16 - 18

ข้าศึกศัตรูประจำท้องถิ่น¹ จึงเปิดโอกาสการสร้างอำนาจให้กับตนเอง ใ้มาก และถือโอกาสกระทำการเคลื่อนไหวเมื่อฉลัดเปลี่ยนแผ่นดิน เพราะผู้ที่เป็นกษัตริย์ก็เคยปกครองเมืองลูกหลวง+ชนใกล้เคียง

ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการปรับปรุงการปกครองโดยยกเลิกเมืองลูกหลวง แล้วขยายเขตการปกครองของราชธานีให้กว้างขวางออกไปโดยรอบถึงเมืองราชบุรี นครชัยศรี นครสวรรค์ (ถึงเมืองชัยนาท) และปราจีนบุรี ให้เป็นเมืองชั้นจัตวาอยู่ในวงราชธานี เรียกว่าหัวเมืองชั้นใน ส่วนหัวเมืองชั้นนอกแบ่งเป็น เมืองพระยามหานคร ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามลำดับขนาดและความสำคัญของเมือง มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง² โดยการแต่งตั้งขุนนางที่มีตำแหน่งยศชั้นตามความเหมาะสมบรรดาเจ้านายในพระราชวงศ์ที่เคยได้ไปปกครองหัวเมืองกลับถูกกำหนดให้อยู่ในเมืองหลวงโดยมีตำแหน่ง ยศชั้น และศักดินาเป็นที่แน่นอน³

สำหรับหัวเมืองประเทศราชก็ให้เจ้านายของเมืองนั้นปกครองกันเองตามจารีตประเพณีของตน เพียงแต่กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาเป็นผู้แต่งตั้งและต้องถวายต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง กับเครื่องราชบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง⁴

¹ศรีศักร วัลลิโภคม "เมืองลูกหลวงกับการปกครองไทยโบราณ" ข้อซักแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย หน้า 69, 79

²สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ" ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 12

³ศรีศักร วัลลิโภคม ล.ก. หน้า 77 - 78

⁴ณรงค์ พ่วงพิศ ประวัติศาสตร์ไทย 3 : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย หน้า 38

เป็นครั้งแรกที่มีการแยกทหารออกจากพลเรือน แต่ข้าราชการทั้งสองฝ่ายก็ยัง
มีหน้าที่ต้องทำทั้งการทหารและการพลเรือนด้วยกันอยู่อย่างเดิม¹ * โดยมีสมุหกลาโหม
เป็นผู้บังคับบัญชาฝ่ายทหาร และสมุหนายกบังคับบัญชาฝ่ายพลเรือน ให้คำปรึกษาขอ
ราชการแก่พระมหากษัตริย์และนำพระบรมราชโองการ ไปแจ้งแก่ผู้อยู่ในบังคับบัญชาของตน

นับเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชสมัยนี้
เนื่องจากอำนาจของ ราชวงศ์ที่ไปปกครองเมืองหลวงมีมากจนก่อให้เกิดความวุ่นวาย
มีปัญหาเสมอเมื่อสิ้นรัชกาล จึงให้ขุนนางที่มีความจงรักภักดีไปปกครองเมืองต่าง ๆ แทน
โดยรับนโยบายจากส่วนกลาง ทำให้พระราชอำนาจของกษัตริย์สมบูรณ์มั่นคงยิ่งขึ้น เป็น
การกระจายอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง คือเมืองหลวงและจัดระบบสังคมในระบบศักดินา²

ความจำเป็นอีกประการหนึ่งคือ ภารกิจการควบคุมอาณาจักรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
เพราะมีอาณาเขตที่กว้างขวาง การจัดการปกครองหัวเมืองในลักษณะดังกล่าว ทำให้
ราชธานีมีกำลังพลมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก³ ซึ่งหมายถึงอำนาจทางการเมืองที่
มั่นคงขึ้นนั่นเอง

การกระจายอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางนั้นทำให้เมืองหน้าด่านอ่อนแอลง เมื่อมีศึกสงคราม
เมืองหลวงมักส่งกองทัพไปช่วยไม่ทันчасักจึงเข้าสู่เมืองหลวงได้สะดวกเกินไป

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระ
แต่โบราณ" วารสารประวัติศาสตร์ 6 : 3 - 4 มกราคม - เมษายน 2524

* ดูรายละเอียดใน "บันทึกว่าด้วยการปกครองประเทศไทยแต่โบราณ"
วารสารประวัติศาสตร์ 6 : 4 - 7 มกราคม - เมษายน 2524

² แกมสุข นุ่มนนท์ ประวัติศาสตร์ไทย หน้า 25

³ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 22 - 25 หน้า 104

สมัยสมเด็จพระนารายณ์ปีที่ 2 ได้ปรับปรุงแก้ไขเกมการบริหารฝ่ายทหารได้
รัดกุมยิ่งขึ้น โดยรัดทั้งในกรณีการศึกที่แท้จริงก็เกี่ยวกับยุทธการจึงควรระวัง
เผื่อการเตรียมกำลัง และได้ประสิทธิผลมากยิ่ง

จากการปรับปรุงการทหารในรัชสมัยนี้คล้ายกับการจบสมัยให้หัวเมือง
แต่ละแห่งส่งสมทบมาประจำกองเมื่อใช้ไปบางส่วนเดิมเสียไป โดยให้หัวเมืองต้องรักษากอง
งานใหม่ขึ้นเมื่อความทุกข์ยากขึ้นโดยตรงและเป็นการปรับปรุงพระราชพิธี
สามารถถึงจากอะไรก็ตามซึ่งเป็นฐานอำนาจของแต่หัวเมือง แยกเกิดการกระฉีก
กระเบื้องที่สะดวกต่อการดำเนินการทางยุทธวิธีได้มากขึ้น

เมื่อรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศมีการเปลี่ยนแปลงขอบเขตและหน้าที่ของสมุหนายก
และสมุหกลาโหมให้ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ทั้งหมดตามลำดับ ทำให้ทั้ง
สองหน่วยงานมีอำนาจทางการเมืองที่ใกล้เคียงกัน ลดอำนาจทางทหารของสมุหกลาโหม
ลง ให้วางศูนย์กลางฝ่ายสมุหนายก เพื่อความปลอดภัยของราชบัลลังก์

รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์นี้ถือว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีงาน
ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยทรงบูรณะการบริหารไว้โดยเปลี่ยนแปลง¹ หมายาม
รวบรวมบรรดาขุนนางและพระสงฆ์ประจำราชสำนักกรุงศรีอยุธยาเข้ารับราชการ²
ลักษณะการปกครองส่วนกลางสมัยกรุงธนบุรีจึงยังคงปฏิบัติตามแบบแผนที่จัดไว้สมัย
แล้วทั้งในกรุงศรีอยุธยา

การปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ ก็ได้ลักษณะมาจากพระมหากษัตริย์ พระราชทาน
เครื่องยศอย่างเจ้าทุกประการ³ ให้ไว้ เป็นหัวเมืองบรรดาศักดิ์บรรดาหัวเมือง

¹ การเปลี่ยนแปลง พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชดัดเลขา หน้า 326

² กอวิธ เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย
ภาควิชาสังคมวิทยา และ มุสา สุขจันทร์ หน้า 7

³ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 6 จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ. ก. 1138

แต่สำหรับหัวเมืองทางฝ่ายตะวันออกหรือฝ่ายเหนือการบริหารขึ้นอยู่กับเมืองหลวง คอย
สอดแนมข่าวข้าศึก ทำสงครามร่วมกับเมืองหลวงบ่อย ๆ และบางครั้งก็ต้องสร้างและ
พัฒนาเมืองหลวงอีกด้วย¹ นับเป็นการปกครองรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางอย่างแท้จริง

จะเห็นว่าการจัดการปกครองแต่ละยุคสมัยที่ผ่านมาเป็นความพยายามในการ
สร้างความมั่นคงให้กับราชอาณาจักร แก่ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เคยปรากฏเพื่อให้
ระบบการปกครองมีประสิทธิภาพในการบริหารประเทศมากที่สุด และในขณะเดียวกัน
ก็เอื้อต่อการรักษาเสถียรภาพของพระมหากษัตริย์ด้วย จึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
ไปตามสภาพการณ์ และความจำเป็นทางการเมือง

แนวนโยบายทางการเมืองและการปกครองแต่ละสมัยนั้น ในหลักการใหญ่ ๆ
แล้วมักจะมีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันก็แต่วิธีการปฏิบัติหรือการดำเนินกุศโลบาย
เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ตามที่ต้องการอย่างดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่านั้น ซึ่ง
แนวทางดังกล่าวนั้นขึ้นอยู่กับการพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์และสถานการณ์ทาง
การเมืองแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญ

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จกหมายเหตุนนบุรี จ.ศ. 1133

แนวระบอบประชาธิปไตยในการสร้างควมมีเอกภาพภายในระบบพหุนิติวิธี

1. รัฐสมัยใหม่บางแห่งได้ละทิ้งขอบเขตอำนาจโลกบาราช

ในกรณีศึกษาถึงแนวระบอบประชาธิปไตยในการสร้างควมมีเอกภาพภายในระบบพหุนิติวิธีในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น ผู้เขียนได้ให้ความจำเป็นของศึกษาถึงควมจำเป็นในการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ไว้ก่อน โดยแนวระบอบบางประการที่สร้างฐานอำนาจทางการเมืองก่อนขึ้นครองราชย์ จากเบื้องล่างมาจนถึงแนวระบอบประชาธิปไตย

1. การขึ้นครองราชย์สมัยรัชกาลที่ 1 ระบอบสมัยใหม่ ระบอบประชาธิปไตยโลกบาราช

1.1 การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองก่อนขึ้นครองราชย์สมัย

เมื่อระบอบสมัยใหม่ได้ละทิ้งขอบเขตอำนาจโลกบาราชแล้วขึ้นครองราชย์ขึ้นทรงมีความหมายในแบบทุกคาม ประกอบด้วยจากการรู้ความของความเป็นกลางในปี ๑.๑. 2319 ภายหลังจากการควบคุมการจลาจลและการจัดตั้งการปกครองแบบรัฐสภาแล้ว เหตุการณ์ก็เข้าสู่ภาวะปกติ ซึ่งกำลังหึ่งหลายก็จะมีอำนาจของพระองค์แล้ว เจ้าพระยาสุรสีห์พระอูษาทั้งวัน แสดงว่าก่อนหน้าที่จะขึ้นครองราชย์นี้พระองค์ทรงมีฐานอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็ง เป็นกำลังสนับสนุนที่มีมั่นคงและมากพอต่อการขึ้นครองราชย์อยู่แล้ว ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากตำแหน่งหน้าที่การงานและการได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตลอดมา การก้าวขึ้นสู่อำนาจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชตามลำดับ ดังนี้

เนื่องจาก ระบอบใหม่เป็นจุดเน้นในการเอาหลัก เพื่อเจริญวัยจึงถูกผลักดันมาถวายเป็นมหาดเล็กเพื่อรับใช้อยู่ในพระราชวังในรัชสมัย พระเจ้าบรมโกศ การขยายการเป็นมหาดเล็กแล้วเจ้าพระยาสุรสีห์ไปเป็นมหาดเล็กหลวง แสดงให้เห็นถึงควมวางตัวในการปฏิบัติราชการ เป็นอย่างใด เพราะการเป็นมหาดเล็กหลวงนั้นต้องเป็นผู้เฝ้าใกล้ชิดองค์พระมหากษัตริย์ เป็นผู้รับคำสั่งและมีโอกาสกราบบทบาบบังคมทูลแก่พระมหากษัตริย์ ซึ่งหน้าที่เหล่านี้ถือว่าเป็นสิทธิพิเศษของชนชั้นสูงที่สุดที่

จะต้องได้รับการแต่งตั้งเป็นการส่วนพระองค์เท่านั้น¹ มหาคเล็กเหล่านี้จะมีโอกาส
 พังการสนทนาและสังเกตวิธีการบริหารราชการซึ่งขุนนางถวายรายงานแก่พระมหากษัตริย์
 แม้มีศักดิ์นาเพียง 200 หรือ 300 ก็ได้รับการพิจารณาและยอมรับให้เป็นขุนนางอย่าง
 แท้จริง ได้รับการนับถือมากกว่าขุนนางของกรมอื่น ๆ หรือขุนนางที่มียศสูงกว่าด้วย
 ซ้ำไป² เมื่อพระชนษา 25 ปี ได้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีใน พ.ศ. 2304
 ระดัเมืองจัตวามีตำแหน่งออกพระอมรินทพาไชยเป็นเจ้าเมือง หลวงยกกระบัตรเมือง
 ระดัเมืองจัตวามีศักดิ์นา 500 ซึ่งมีหน้าที่ระบุไว้ในกฎหมายตราสามดวงชัดเจนให้
 "คอยคุดิแลชอมแห่งเจ้าเมือง"^{*} เป็นหูเป็นตาจากเมืองหลวงที่คอยควบคุมการปฏิบัติ
 ราชการของเจ้าเมืองที่มีอำนาจมากมาย คุณสมบัติของตำแหน่งยกกระบัตรนี้ระบุไว้ว่า
 "...ให้ตั้งผู้มีตระกูลอันเป็นราชการ ภูษาหน้าเนียมในเมืองหลวง...อย่าให้มีใจ
 โลกหลง อย่าเจรจาว่าทอพราง อย่างเห็นแก่ความสบเล่ห์พุนพิโรธเบียดเบียน
 ช้อความ จงมีใจกรุณาแก่ราษฎร..."³

จะเห็นว่าพระองค์ทรงทราบดีว่าหน้าที่ในชีวิตราชการอย่างน่าพอใจในสมัยกรุงศรี
 ออยุธยาตอนปลาย ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งมหาคเล็กหรือตำแหน่งยกกระบัตรเมืองจัตวา
 ล้วนเป็นที่ยอมรับของขุนนางโดยทั่วไป โดยเฉพาะในตำแหน่งยกกระบัตรแม้จะมี
 ศักดิ์นาเพียง 500 ก็ตาม แต่ก็มีอิทธิพลต่อการบริหารงานของเจ้าเมืองเป็นอย่างมาก
 เพราะเป็นตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งและขึ้นต่อเมืองหลวงโดยตรงและต้องเป็นผู้ที่
 ได้รับการไว้วางพระทัยจากพระมหากษัตริย์อย่างมากจึงโปรดให้มาควบคุมการบริหาร

¹ควอริช เวลล์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ
 แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และบุพา ชุมจันทร์ หน้า 63

²ดู หน้า 63 - 65

^{*}ดูรายละเอียดหน้าที่ของยกกระบัตรจาก กฎหมายตราสามดวง หน้า 515

³กฎหมายตราสามดวง หน้า 515

งานปกครองของเจ้าเมืองแควพระนครพระกรรม นับเป็นพื้นฐานที่ปีระโยชน์สำหรับ
ผู้ที่จะเป็นนักปกครองที่ดีในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตามจากสภาพทางการเมือง เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ชาวกีใน
พ.ศ. 2310 นั้น พระองค์ทรงดำริเห็นแผนการเมื่อเข้าร่วมกับชุมชนพระยาตาก* โดย
ในพระกรุณา (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ลงนามไปพร้อมกับมารดาของ
พระยาตาก เป็นการสร้างความประทับใจให้กับผู้ว่าชุมชนเพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิด
ขึ้นในสาเกิกของพระยาตาก อีกทั้งเป็นการช่วยเหลือกรรมกรวังของพระยาตากในภาวะ
การณที่ยังยากอีกด้วย

เหตุที่ทรงตัดสินใจเลือกเข้าร่วมกับชุมชนพระยาตากน่าจะเนื่องมาจากสาเหตุ
สำคัญที่ตรงใจเรื่องอิทธิพลบรรพบุรุษกล่าวคือ ทรงจำพระทัยว่าพระยาตากเดิมทรง
ก่อกองกรุงศรีอยุธยาได้ เพราะขณะนั้นทรงมีกำลังคนและเสบียงพร้อมอยู่แล้ว อีกทั้งเป็น
คนคุ้นเคยกันมาก่อน¹ คงจะสะดวกต่อการเข้าเป็นพวกและมีหนทางที่จะแสดงฝีมือให้
ปรากฏต่อไป

เมื่อเข้ารับราชการในสมัยกรุงธนบุรีใน พ.ศ. 2311 พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เป็นที่พระราชวังบวร เจากรมพระตำราวนอกชวาถือศักดินา
1600 ปีเดียวกันนี้ได้รับพระราชทานเป็นที่พระยาอภัยภักดีจางวางกรมพระการจ
ชายถือศักดินา 3000 สามารถเป็นแม่ทัพที่ตรงใจจางวางพระราชนัดดาของสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช ดังที่โอรสองค์พระบรมราชโองการยกทัพไปตีกับชวาในปี พ.ศ.
2312 ซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองอย่างอิสระไปบาง

* ทดงาถือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งขณะนั้นเป็นหัวหน้าชุมชนหนึ่งใน
ในหลายชุมชน

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หน้า 33

โอกาสโดยพระบรมราชโองการ จากเหตุการณ์ที่พระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
(พระราชบุตร) เลิกพักอยู่กับจากราชการสงครามที่กรุงศรีอยุธยาโดยการไปทรงขับไล่พระ
กรมหลวงอภัย สมนึก พระเจ้าตากสินมหาราช เจ้าพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
ว. เกิดความวุ่นวายในกรุงศรีอยุธยา จึงเกิดกบฏขึ้นมา เพื่อเตรียมที่จะควบคุมสถานการณ์ที่วุ่นวาย
ที่อาจจะเกิดขึ้นในราชอาณาจักร ในขณะเดียวกันแสดงว่าอาณาจักรเมืองในความ
ควบคุมของพระยาทั้งสองได้เป็นมาก และที่จะเข้าควบคุมสถานการณ์ในกรุงศรีอยุธยา ถ้าหาก
เกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้น อีกครั้งแสดงถึงความสำคัญในหน้าที่ทางการเมืองของพระยา
ทั้งสองเป็นอย่างดี โดยจะดย่างยิ่ง เมื่อถึงพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
ได้รับแจ้งว่าเมืองบางแก้วก่อกบฏขึ้นเร็ว ไปรบเกลี้ยกล่อมพระยาอภัยภูธรเจ้าเป็น เจ้า
พระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า 10,000 ในปี พ.ศ. 2313 และ
เดือนเป็นเจ้าพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
พลเมืองครั้งแรกหนึ่งพันคน ในพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
ที่สมทบภายในปีเดียวกัน ทำให้ฐานอาณาจักรเมืองของทั้งสองพระองค์มี
ยิ่งขึ้น แม้พระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
รับนิคมจากองค์มีความพร้อมทั้งเสบียง อาวุธ ไพร่พล อยู่ในนครนครองเจ้า
ช่วยให้อาณาจักรแผนดินเพื่อถึงคราวว่าเขมรก็ว่าได้ในสงครามอาณาจักรเมืองไม่
โดยปริยาย และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงละพระราชภารกิจไปชั่วขณะ
ในช่วงปี พ.ศ. 2318 ทำให้กำลังทหารต้องตกอยู่ในกำมือของแปดพี่น้องพระยาจักรี**

* ถึงความทรงจำยังคมของ พระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
ในกรณีกบฏกบฏโดยพลการจากพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้าและพระยาอภัยภูธรเจ้า
ผู้ใดอีก พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า 342

** ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 หน้า 42 อธิบายว่า สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราชทรงพระยศพระยาอภัยภูธรเจ้าจนถึงปลายปี พ.ศ. 2317 หรือต้นปี พ.ศ.
2318 จึงเลื่อนเป็นพระยาจักรีและการทรงพระยศนี้ พ.ศ. 2320 จึงเป็นเจ้าพระยาจักรี

และเจ้าพระยาสุรสีห์¹ แห่งระยองก็ระดมไพร่มาช่วยการสู้รบอีกโดยเร็ว เสด็จมาตั้งมั่นเพื่อจะ
จะไม่ประสบความสาเร็จอีก ไปว่ากระนั้นการหาใจคนและอาวุธก็ยากยิ่ง เมืองนิคมโลก
ในแคว้นก็ก่อกวนติดตามไร้นัยมาที่ถ้ำดงอภัย ค้ำค้ำ กองกองปรกาศพระบรม
ราชโองการมายาวนานในกรมเสด็จไปทั่วยังมีโทษประหารชีวิต² ประกอบกับการ
กราบทรงไต่ถามการสงครามมาเนิ่นนาน กองกำลังจึงมีมานับพันการกระทำทางศาสนา
มุ่งมั่นแสวงหาพระโพธิญาณมากขึ้น³ พระองค์ก็ทรงตระหนักในสถานการณ์ทางการเมือง
ในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี จึงทรงโปรดให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนศิริประทีปช้างทรงช้างตามาก
ไปปกครองเขมรใน พ.ศ. 2324⁴ ตั้งว่าพระเจ้าระยองก็ระยองประเสริฐที่จะประ
ปรักษ์อยู่กับเขมรกับญวณจึงจะได้เห็นการวางใจไว้วางใจของพระองค์ไปให้หลาน
ของเจ้าพระยาทั้งสองและเพื่อความสงบเรียบร้อยของสถานการณ์มากเป็นอันมาก

การดำรงฐานะทางราชการของเมืองหลวงพระบางเดิมก็พระพุทธรูปไว้ดูสาโลก
มหาราชขึ้น กรมวังวางแผนกำหนดนโยบายไว้ล่วงหน้าแต่ก่อนไม่เหมือนกับเมืองมาวาก
ความสามารถในการสงครามรวมทั้งการแห่งเมืองขึ้นอย่างรวดเร็วก่อนความใกล้ชิด
โอบอ้อมวาทิตกับผู้ใดทั้งกับข้าศึกตลอดมา ทำให้เห็นถึงการวางความสรีรภาพกลายเป็น
ศูนย์อำนาจทางการเมืองแต่เดิมแล้วพระเจ้าหลานเธอกรมขุนศิริประทีปช้างทรงช้างตามาก

¹ ราชกิจจานุเบกษา การให้พระราชทานของพระเจ้าตากสินมหาราช
กรมวังเรื่อง เจ้าพระยาสุรสีห์ให้พระยาสุรสีห์ 2 8,
11 เมษายน - สิงหาคม 2325

² กรมศิลปากร พระราชพงศาวดาร ฉบับชำระเนื้อเรื่อง หน้า 415

³ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40 หน้า 115

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี หน้า 33

การเกิดจลาจลครั้งนี้ ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณที่กรุงเก่าหรือการโจมตี
กรุงธนบุรีจากกองทัพพระยาสุรสีห์พระองค์ส่งขึ้นไป โดยมีโคเกรงกลัวพระราชอำนาจ
และพระบารมีเช่นนี้ แจกให้เห็นว่า ฐานอำนาจทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชเสื่อมลงจนถึงที่สุดแล้ว

เมื่อพระยาสุรสีห์เข้ามาควบคุมสถานการณ์ในกรุงธนบุรีได้แล้ว จึงประกาศว่า
จะรักษาราชการไว้ถวายแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินต่อไป¹
ซึ่งเป็นการประกาศเจตนาอย่างชัดเจนของกลุ่มก่อกองการจลาจลในครั้งนี้ว่าใครจะเป็น
พระมหากษัตริย์องค์ต่อไป

ความวุ่นวายในกรุงธนบุรียังไม่จบสิ้น เมื่อราษฎรและขุนนางที่เคยถูกกักขัง
ขมเหงกอดความวุ่นวายควบความโกรธแค้น ประกอบกับพระยาสุรสีห์ปล่อยพระเจ้า
หลานเชอกรมขุนอนุรักษสงครามออกจากที่คุมขังให้ไปนิมนต์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
หลานนวลแต่พระองค์กลับกล่าวว่า "...สิ้นบุญเราแล้วอย่าทำเลย..."² กรมขุน
อนุรักษสงครามจึงนำกองกำลังเข้าต่อสู้กับกำลังของฝ่ายพระยาสุรสีห์* แต่พ่ายแพ้
และถูกจับกุมในที่สุด

ทางคานกองทัพที่ไปปราบปรามเมืองเขมรเมื่อรู้ข่าวการจลาจลในกรุงธนบุรี
ได้มีคำสั่งให้เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยามมราช เชาลอมพระเจาลูกเชอกรมขุนอินทร
พิทักษ์ไว้ไม่ให้ทราบข่าว ให้พระยาธรรมราชซึ่งตั้งทัพอยู่ที่เมืองกำแพงสวายจับพระเจ้า

¹กรมศิลปากร พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า 447

²กรมหลวงนรินทรเทวี จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี
หน้า 15 - 16

* เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาที่ได้เข้ามาสมทบกับฝ่ายพระยาสุรสีห์เมื่อเพิ่งเข้า
ควบคุมกรุงธนบุรี แต่คงจะแตกแยกกับพระยาสุรสีห์จึงก่อการก่อกองขึ้น

หลานเขยกรมขุนรามภูเบศให้จำกรมไว้¹ แล้วรีบยกทัพกลับทั้งหมด การทอดทิ้งทัพ
พระเจ้าลูกเขยกรมขุนอินทรพิทักษ์และพระยาเก่าแห่งสงครามไว้ให้เผชิญสงครามกับเขมร
แก่เหล่าทั้งที่เมืองพุทไธสวรร² ปกป้องการจลาจลและผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินในขณะที่ยกทัพ
ส่วนใหญ่ของเจ้าพระยามหาณรงค์ชัยศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์รีบเร่งเดินทางกลับกรุงธนบุรี
ดูเหมือนว่าวิถีทางทางการเมืองของพระเจ้าลูกเขยกรมขุนอินทรพิทักษ์ได้ถูกกำหนดให้
สิ้นสุดในสงครามครั้งนี้ เมื่อรอดชีวิตกลับมา ก็ถูกจับกุมและประหารชีวิตในเวลาต่อมา

จากสถานการณ์ที่วุ่นวายในกรุงธนบุรีครั้งนี้ เจ้าพระยามหาณรงค์ชัยศึกและ
เจ้าพระยาสุรสีห์ในฐานะผู้คุมอำนาจในกองทัพมากที่สุดขณะนั้นจำเป็นต้องเข้าร่วม
ระดมปัญหาที่เกิดขึ้นในยามเมืองอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง เพราะถึงแม้ดูเหมือนว่า
พระยาสุรสีห์จะควบคุมสถานการณ์ในขณะนั้นไว้ได้ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันถึงความสงบ
เรียบร้อยของกรุงธนบุรีเท่าใดนัก เนื่องจากอยู่เบื้องหลังของภาคีของกรมขุน
อนุรักษ์สงครามคือพระยาสุรสีห์ก็ยังคงอยู่อย่างปกติ อีกทั้งยังมีได้จัดการอย่างใด
อย่างหนึ่งในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นเพียงแต่เขาคงคุมเมืองหลวงมิให้มีการลุกฮือ
ขึ้นอีกเท่านั้น ส่วนกลุ่มกำลังที่รวมก่อการขึ้นในตอนนั้นก็ล้วนแสดงจุดประสงค์แน่วแน่
อยากให้พระองค์เจ้าจักรีเบญจของบ้านเมืองที่แปรปรวนอยู่ในขณะนั้น ประกอบกับ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีสามารถจะเป็นหลักชัย ศูนย์รวมจิตใจของราษฎร
ในเวลานั้นได้อีก การจะเลือกใครขึ้นมาเป็นผู้ปกครองจะต้องคิดถึงความมั่นคงของ ราช
อาณาจักร เป็นสำคัญ พระองค์ทั้งสองจึงจะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่กำลัง
เผชิญหน้าอยู่ จึงต้องเข้ารับภาระต่าง ๆ เหล่านั้น ภายหลังที่ยกทัพกลับจาก
กรุงธนบุรีแล้ว

¹ กรมศิลป์ากร พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า 449

² ด. หน้า 454

จากสภาพการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกรุงธนบุรีและภาวะความจำเป็นบังคับให้
การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น การผลักดันเปลี่ยนแปลงดินแต่ละครั้งจะด้วยวิธีใด
ก็ตามสะท้อนให้เห็นสัจธรรมทางการเมืองว่า ผู้มีอำนาจที่ได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา
สามารถเป็นศูนย์กลางเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้นับในแผ่นดินไผ่มากกว่า ขอมผลักดัน
ผู้สูญเสียอำนาจออกจากเส้นทางทางการเมืองไป

1.3 การปราบดาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
เมื่อเจ้าพระยามหาณรงค์บริโกศลเข้ามายังกรุงธนบุรี พงศาวดารบันทึกว่า
"แล้วสมณะชีพรามณ์ เสนาพดฆามาตย์ราชบุรุษทั้งปวง ก็ทูลอารทนาวิงวอนอัญเชิญ
เสด็จขึ้นปราบดาภิเษก เป็นอิศวรภาพผ่านภิกขุสลับไป..."¹ พระองค์มิได้ปฏิเสธด้วย
ทรงเล็งเห็นว่า "...แผ่นดินเกิดทุกข์จลาจล ถ้าจะไม่ทรงรับมาทรงแผ่นดินพระพุทธร
ศาสนาจะเสื่อมทรุดเศร้าหมอง ทั้งสมณะพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎรทั้งปวง
ก็จะไต่ความเดือดร้อนคับแค้นทุกข์เข็ญไม่มีที่พึ่ง..."² เคลาส์ เวก์ (Klaus
Wenk) กล่าวว่าพระองค์ขึ้นครองราชย์อย่างถูกต้องโดยตำแหน่งและหน้าที่ทางราชการ
ที่ปฏิบัติอยู่ และถ้าหากพระองค์ปฏิเสธราชบัลลังก์ก็ถือว่าขาดความรับผิดชอบทาง
การเมือง³ ราชวงศ์จักรีจึงเริ่มต้นแต่นั้น

¹กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ
นางสงวน นพวงศ์ ณ อยุธยา วัดมกุฏกษัตริยาราม 22 พฤศจิกายน 2503
หน้า 93 - 94

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 10 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏศักราช

³Klaus Wenk The Restoration of Thailand Under Rama I
1782 - 1809. p. 7

แนวนโยบายเพื่อรักษาเสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงสถาปนา
ราชวงศ์ใหม่โดยเฉพาะกษัตริย์ปราบดาภิเษกในสภามการณที่ดูเหมือนจะวุ่นวาย
เป็นอันคัมแรกถือการก่อกำจัดศัตรูทางการเมือง เพื่อป้องกันเหตุอันอาจก่อให้เกิดความ
ยุ่งยากกับพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ได้ ซึ่งเป็นความจำเป็นทางการเมืองที่ต้อง
กระทำ

สภามการณทางการเมือง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ขึ้นครองราชย์นั้นท่านได้มีเจตนาทางการเมืองอันประการหนึ่งก็คือ เมื่อมีการ
เปลี่ยนแผ่นดินโดยการปราบดาภิเษกเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ใหม่แล้วก็มีกองของ
สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เพิ่งเริ่มต้นตั้งราชวงศ์ใหม่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้อง
ความสงบเรียบร้อยและมั่นคงของบ้านเมืองต่อไป พระราชนิพนธ์กิจที่สำคัญประการแรก
ก็คือการก่อกำจัดศัตรูทางการเมืองกับพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่อาจจะเกิดขึ้นได้
โดยการกำจัดพวกพ้องแนวทางการเมืองโดยเด็ดขาดด้วยวิธีการปลงพระชนม์เสีย
เพราะหากจะปล่อยให้สิ่งเหล่านี้พระเจ้าตากสืบมา ราชบัลลังก์จะขึ้นอยู่ต่อไปก็เป็นเรื่อง
ที่เสี่ยงต่อความวุ่นวายอันจะตามมาหลังจากที่สงบไปแล้ว

เจตนาที่ทางมาก็คือ เชื้อสายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็น
กษัตริย์เป็นทางการ เมืองอย่างหนึ่งที่ถือการก่อกำจัดศัตรูที่เห็นไปว่าความอาจทาง
การป้องกันป้องกันเมือง พระชนม์มหาราชบิดา พระราชโอรสหรือพระญาติวงศ์อื่น
ก็ย่อมมีความเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ ดังนั้นการจะกำจัดราชวงศ์ที่อาจไป
ส่งผลกระทบทางการเมืองได้ ซึ่งหมายถึงความวุ่นวายที่มีผลต่อความมั่นคงทางการเมือง
จึงควรกำจัดและเปิดโอกาสให้พวกที่เข้ามาช่วยให้ความเสียหายให้กับบ้านเมืองได้

1 กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พิธีในงานสถาปนาเจ็ทพของ
นางสงวน นวราช ณ อยุธยา วัณกุฎกษัตริย์ราชาง 22 พฤศจิกายน 2503 หน้า 93

[illegible]

1. กรงใต้อาณัติ ร.ราช มหาราช วิบูลย์ ธรรมดักยโธ เลข 2
เลข 460

- 2° п. № 452 - 453

3หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1/ก จก. มย.เพชร์รัชกาลที่ 2 จ.ก.1171

2. การสร้างสิทธิธรรมในราชสมบัติ

โดยความเป็นจริงแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเป็นเพียงสามัญชนที่มีตำแหน่งขุนนางในระดับกลางในสมัยก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระองค์ยังเคยตรัสกับสมเด็จพระที่นั่งเชอกรมพระเทพยสุภาวดีว่า "...เรา เกิดมาเป็นไพร่ ไ้มาเป็นเจ้าเป็นนาย เมื่อเวลาเป็นเบื่องปลายอาญาแล้ว"¹ แม้ว่าในสมัยกรุงธนบุรี พระองค์จะอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของขุนนางมีอำนาจทางการเมือง เต็มที่แต่ก็หาได้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ และการ แสวงหาสิทธิธรรมในราชสมบัติด้วยการเสกสมรสกับเชื้อสายของราชวงศ์ก่อน หรือ ด้วยการอ้างสืบสายโลหิตอย่างลับ ๆ พระองค์ก็ไม่ทรงปฏิบัติ สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชเองยอมรับเอาเชื้อสายราชวงศ์บ้านพลูหลวงเข้ารับราชการฝ่ายใน* แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมิได้รับเอาเจ้านายในราชวงศ์ ธนบุรีมาเป็นพระสนมเลย² พระองค์ทรงสร้างสิทธิธรรมในราชสมบัติด้วยวิธีการอื่น คือ

2.1 การสร้างเมืองหลวงใหม่

เป็นเจตนารมณ์ทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราชที่เน้นจุดประสงค์ทางพุทธศาสตร์เป็นสำคัญ³ อย่างไรก็ดีตามในส่วนลึก

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 9 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏศักราช

* ทรงนำหม่อมเจ้ามิตรพระธิดาของกรมพระราชวังบวรมหาเสนาบดี (เจ้าท่าทุ่ง) หม่อมมงคล หม่อมพยอมพระธิดาของกรมหมื่นเทพพิพิธ หม่อมอุบล พระธิดาเจ้าฟ้าจิตร หม่อมฉิมพระธิดาเจ้าฟ้าจืด มาเป็นมเหสี

² นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา
หน้า 39

³ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 14 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏศักราช

โดยเฉพาะพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาลาภปราสาทนั้นลอกเลียนแบบมาจากพระที่นั่ง
 สรรเพชญ์มหาปราสาทในสมัยกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. 2332 ได้เกิดอสุณิมาท
 ไฟไหม้พระที่นั่งดังกล่าวทำให้พระองค์ทรงวิตกอย่างมากว่าจะไม่เป็นมงคล สันคลอน
 ความศรัทธาเชื่อมั่นของบรรดาขุนนางและราษฎรที่มีต่อพระองค์และอาจจะมีผลไปถึง
 ความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์ได้ เพราะแม่แต่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ เช่น พระพิมลธรรม
 หรือพระญาณสิทธียังตกใจกลัว หรือพระพุทธทาสภิกขุ พระธรรมมุนีวัฑฒนาก็เรือ
 วิตกว่า "...อาตมาภาพพึงปวงพิจารณาลักษณะอสุณิมาทซึ่งตกลงในพระที่นั่งอมรินทร
 มหาลาภปราสาทพบเห็นครั้งนี้ก็เป็นอัศจรรย์นัก เติมเด่นเป็นหนึ่งจจะร้าย..."¹ จึง
 โปรดให้เร่งประสงฆ์คณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ให้ทำนายปรากฏการณ์อันนี้ เพื่อป้องกัน
 โจษขานไปในแ่งไม่เป็นมงคลตอบารมีของพระมหากษัตริย์ การทำนายจึงปรากฏว่า
 "...เห็นว่าจะให้จาเวิญพระราชาธิสัริยสราฐานภาพไต้ยั้ง ๆ ขึ้นไป...แล้วอัยรายสิ่งใด
 สิ่งหนึ่งจะมีแก่พระนครแลสมเด็จบรมบพิตรสืบไปนั้นหามิได้..."² หากจะมีภัย
 เกิดขึ้นความดีและบุญกุศลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ ทำนุบำรุงศาสนาจะเป็นเครื่องคุ้มกัน
 กับแกกราษฎรได้³

มหาปราสาทนอกจากเป็นที่ประทับแล้วยังเป็นสิ่งเชิดชูบุญญาบารมีของ
 พระมหากษัตริย์ สร้างสถานภาพให้สูงส่งและมีสิทธิธรรมในราชสมบัติยิ่งขึ้น หากเกิด
 เหตุใด ๆ อาจสันคลอนความมั่นคงของราชบัลลังก์ ในแง่ของความศรัทธาเชื่อมั่นใน
 บุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ได้

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1151

²ก.

³ก.

2.2 การฟื้นฟู ปรึษาพระราชพิธีบางประการ

2.2.1 พิธีราชาภิเษก* เป็นพิธีสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์เป็นการประกาศการขึ้นครองราชสมบัติครอบครองอาณาจักรอย่างเปิดเผยเป็นการประกาศต่อหน้าพระพสกนิกรและชาวโลกพระราชพิธีนี้โดยสังเขปครั้งแรกเมื่อ วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2325 นอกจากทรงพระบรมวงศานุวงศ์และพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว พระราชพิธีนี้ยังทรงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลาอย่างหนึ่งและขอพรพรหม จึงประกอบพิธีอภิเษกตามราชประเพณีและศาสนาพุทธ พระราชพิธีนี้ยังทรงเสด็จไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลาอย่างหนึ่งและขอพรพรหม จึงประกอบพิธีอภิเษกตามราชประเพณีและศาสนาพุทธ พระราชพิธีนี้ยังทรงเสด็จไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลาอย่างหนึ่งและขอพรพรหม จึงประกอบพิธีอภิเษกตามราชประเพณีและศาสนาพุทธ

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนพิธีการพระราชพิธีราชาภิเษก แต่เดิมเมื่อ พ.ศ. 2325 พิธีราชาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ทรงประกอบพิธีราชาภิเษกที่วัดบวรนิเวศวิหาร และทรงเสด็จไปประทับที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลาอย่างหนึ่งและขอพรพรหม จึงประกอบพิธีอภิเษกตามราชประเพณีและศาสนาพุทธ

* ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

1 ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

2 ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

3 ฐานันดรศักดิ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

อย่างไรก็ตามวิธีนี้อาจยังมีข้อปฏิบัติอย่าง เกรงเกร็ดตลอดมา

2.2.3 จักให้วิธีโรดักต์เจ้าตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา เป็นวิธีทางศาสนาพราหมณ์ที่มุ่งส่งเสริมความภักดีของผู้อยู่ใต้ปกครอง ด้วยการจัดพิธีการบูชาพระพุทธรูปเจ้าตามวิธีโรดักต์เป็นที่ยอมรับของพระอิศวรพระนพเป็นเจ้า โดยวิธีการดังกล่าว เมื่อประกอบพิธีได้ ลาบกับความ เจริญทางศาสนาพราหมณ์ ให้มีพระอโนภาตองค์ที่เจ็ด เจ้าไกรลาสซึ่งมีพระอิศวร เจ้าวราธิบดีเจ้าโรดักต์เจ็ดเจ้าไกรลาส เมื่อประดาพร¹ อันหมายถึงการยอมรับของพระนพเป็นเจ้าและยอมมีผลมาถึงการยอมรับในราชวงศ์ด้วยนั่นเอง กล่าวถึงประกาศออกทั้งหลายว่าแม่แต่พระอิศวรยังยอมรับในบรรดาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน กษัตริย์ทั่วไปก็ยากที่จะปฏิเสธเช่นกัน

2.2.4 วิธีจักร ราชกิจรา เป็นวิธีที่จะกระทำระเถาะด้วยแวมหากษัตริย์และผูกมัดกักทั้งปวงว่า กงจจะปลดปล่อยจากสิ่งอันมงคลที่เกิดจากพระเคราะห์ของ "ระวมหากษัตริย์หรือรอกษัตริย์อันตรายจากศัตรูทั้งหลาย"

นอกจากนี้ยังมีวิธีอื่น ๆ ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ให้สูงขึ้นอันเป็นผลออกความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ยอม เจน วิธีสมโภชรับนาง เพื่อก่อเกิดความสุขมาสู่บารมีใน พ.ศ. 2344 เป็นต้น การกระทำวิธีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนไปก่อก่อหา ให้มีการประกาศให้ราษฎรรับรู้อย่างทั่วถึง เพื่อความเชื่อมั่น ศรัทธา ในพระบารมีนั่นเอง

2.3 การประคัมฐานพระราชาวงศ์

เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมศาสนาของพระมหากษัตริย์ให้สูงขึ้นอีก เป็นการศึกษาความเชื่อที่สูงยิ่ง เป็นเกร็ดอุบายของพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเปี่ยมพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ว่ามีโชคพระบารมี โดยการสถาปนาพระบรมวงศานุวงศ์ให้ป็นบริบทโดยทั่วหน้าเพื่อส่งเสริมบุญญาบารมีให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นางพระองค์

¹ เจ้าบรมพาณิธรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

แม้จะสิ้นพระชนม์ไปก่อนที่จะมีการปราบดาภิเษกก็ยังนาเอาอัฐมาสถาปนาให้มีอิสริยยศ
ย้อนหลังอีกด้วย* การแต่งตั้งให้พระบรมวงศานุวงศ์ดำรงอิสริยยศดีในระดับต่าง ๆ
นั้นนับเอาความใกล้ชิดทางเครือญาติเป็นหลักสำคัญ

3. การควบคุมบทบาทอำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง

นับตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 แก่พม่าใน พ.ศ. 2310 เป็นต้นมา
จะเห็นบทบาทของขุนนางในทางการเมืองเด่นชัดมาก โดยเฉพาะขุนนางจากหัวเมือง
พากันประกาศตัวเป็นอิสระจัดการปกครองตนเอง เช่น ชุมชุมเจ้าพระยาพิษณุโลก
ชุมชุมเจ้านคร ชุมชุมพระยาตาก เป็นต้น ภายหลังรวบรวมบ้านเมืองเป็นอีกครั้ง
ภายใต้การครอบครองของพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งมาจากชนชั้นสามัญที่เป็นขุนนาง
ระดับหัวเมือง บรรดาขุนนางต่าง ๆ ในสมัยกรุงธนบุรีส่วนใหญ่ค่อนข้างเกรงกลัว
กบฏเอกราชและรวบรวมบ้านเมืองมาด้วยกัน ประจักษ์ในความดีความชอบหรือไม่ก็จะเป็น
พวกที่สามารถนำผู้คนมารวมกับกองทัพของพระองค์ก็จะได้รับบำเหน็จความชอบใน
ตำแหน่งสูง** เพราะกำลังผู้คนในขณะเวลานั้นเป็นสิ่งจำเป็น เมื่อปลายรัชสมัย
ล้นเกล้าพระราชนิพนธ์กิจที่สืบค้นทางจิตใจของพระองค์มากประกอบด้วยทรงมีแม่ทัพ
ที่สามารถในการสงครามไว้วางพระทัยได้ ทำให้ทรงปล่อยวางมือจากอำนาจการ
ควบคุมกองทัพไปชั่วระยะหนึ่ง จนเกิดเป็นช่องว่างและถ่ายโอนอำนาจไปสู่ขุนนาง
ที่ควบคุมกองทัพเป็นกำลังส่วนมากของอาณาจักรในขณะนั้น ความจงรักภักดีของขุนนาง
ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นเพราะพระปรีชาสามารถและความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์
ต่อกัน ดังนั้นเมื่อพระองค์ปล่อยอำนาจในการควบคุมกองทัพส่วนใหญ่ ความจงรักภักดี

* ดูรายละเอียดการแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ 1 จากภาคผนวก จ.

** เช่น พระชุมพร พระบาทวิชัยภักดิ์เจ้าเมืองไชยา เป็นต้น

ก็เปลี่ยนไป อาจจะเพราะด้วยการควบคุมขุนนางเป็นไปอย่างหละหลวม หรือเพราะ
ทรงคาดไม่ถึงครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระองค์ขึ้น
ครองราชย์ด้วยการปราบดาภิเษก บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางทั้งหลายต่าง
มีบทบาทให้การสนับสนุน เป็นฐานอำนาจให้กับพระองค์ตลอดมา เป็นผู้ก่อให้เกิด
ความวุ่นวายเพื่อใช้เป็นสาเหตุจับกุมและปลดพระมเหษณ์พระมเหษณ์พระมเหษณ์พระมเหษณ์
บัลลังก์เข้ายึดเมืองหลวงและถวายราชสมบัติให้แก่พระองค์ นับว่าขุนนางและ
พระบรมวงศานุวงศ์ในรัชสมัยนี้มีบทบาทต่อการผลักดันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก แต่
เพื่อความมั่นคงแห่งราชสมบัติ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ขึ้นครองราชสมบัติจึงมีไต่ละเลยในนโยบายดังกล่าว แนวนโยบายที่เข้ามาแล้วตั้งแต่
สมัยก่อนก็ยังคงรักษาไว้ในขณะเดียวกันก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสม
กับสมัยของพระองค์ด้วย แนวนโยบายต่าง ๆ พอจะแยกแยะได้ดังนี้

3.1 การกีดนำพระพิพัฒนสัตยาตวายุสัจยสาบานของบรรดาเจ้าเมืองและ
ขุนนางทั้งหลายที่เคยมีมาตั้งแต่โบราณกาลให้ปฏิบัติต่อไป¹ เมื่อสร้างความยำเกรงให้แก่
สถาบันพระมหากษัตริย์ แลทรงพระราชดำริว่า

...แลข้าทูลองค์ฯ ผู้ใหญ่น้อย ไปกีดนำพระพิพัฒน์ฯ เข้าไปสามาการระวะ
ไหว่นมมนัถิรูปพระเชษฐภคินีคือรูปพระเจ้านารายณ์ค้ำก่อน แล้วจึงไป
คำรพณ์ถิพระรัตนไตร ทอเมื่อพ่ายหลังปฏิญัตถิกลัปลายเป็นต้นดังนี้ ปรเว
นียอันนี้ผิดเพราะเหตุพระมหาราชมัตถิแรกก่อน แลราชวงษานุวงศ์ทั้งปวง
มีทฤฎีมานะมาก... รูปท้าวพญาเทวคาลาเลศประเสริฐกว่าพระรัตนไตรแล้ว
หน่า จึงไปนอมบนนมนัศการรูปพระเจ้านารายณ์ค้ำก่อนพระรัตนไตรนี้มีควร
หนักหนา...

¹จิตร ภูมิศักดิ์ โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำ
เจ้าพระยา หน้า 89

แต่ยังไม่ไปเปิดเกล้า กรณีนี้นี้มีผู้รุกรานรบกวนเกล้า พระมหากษัตริย์แล้ว ในเจ้า
พลางๆ งามงาม มีเครื่องการบูชาแลเครื่องบริโภคน้ำแด่สิ่งนี้ มีแก้ว
ของโสมประ โสมสาเรวแควงกรามาใช้การ เรนุและพรดิษากร เรนุแก้ว
งรณภูริศาวิริณ อากุเจกัม พระพุทธเจ้า อรณเฑียรราช เรนุวิจิตร
เสวยแก้วรับพระราชทานมา เรนุวิจิตรจากธรรมาวจิต งามวิจิตรทุก
ผลาในแก้วมเหศวรารักษ์... 1

ดูเห็นว่าถึงสยใจ พระเจ้าตากสินมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไปใกล้สงฆ์สมณะในคราว รวบรวมกำลัง
ของระบอบกษัตริย์อยุธยาไว้พัก² เพราะทรง ทรง ทรงก็ไปใกล้กับกษัตริย์
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อิทธิพลของพระมหากษัตริย์สมัยนั้นได้ก่อให้เกิด
เกิดความชอบธรรมกับ พระองค์มากทีเดียว การเปลี่ยนแปลงวิถีการรบทั้งกล่าวทำให้ความ
สำคัญและอิทธิพลของพระมหากษัตริย์อยุธยาลดลงไปมาก วัตถุประสงค์
พระเจ้าอยู่หัวเป็นพระสุทรผู้ห่มใจเปิดทองดุษฎีไว้ในวิหารพระแก้วมรกต³ ซึ่ง
กรรมการถือเอาพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปซึ่งมีผลต่อความสำคัญ
จากอิทธิพลความเชื่อถือและเคารพในระบบมเหศวรราชของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาทาง
เห็นไปจากสำนักของบรรพบุรุษแห่งหงสาวดี ซึ่งชาวสงฆ์ได้วิถีการรบทั้งกล่าวลด
ความศักดิ์สิทธิ์ลงไป แต่สำหรับบุตรสาวมาเป็นที่ยึดถือพิธีกรรมและจิตใจมากกว่า การ
เปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเกิดขึ้น เกิดผลดีมีค่าวิญญูชนวิจิตรมากยิ่ง

¹ อนุชานนการสามกอง หน้า 267 - 268

² วิชา เวียงศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบมหาราช

อยุธยา หน้า 40

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 หน้า 60

3.2 ใช้แนวทางของกฎหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมของขุนนางพระบรมวงศานุวงศ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ ซึ่งมีอยู่หลายบทหลายมาตรา เช่น กฎมณเฑียรบาล พระไอยการกระษัตริย์ พระไอยการอาชญาหลวง เป็นต้น ประกอบกับบทลงโทษที่น่าหวาดกลัวอย่างยิ่งต่อผู้คดมิชอบต่อราชบัลลังก์ เป็นมาตรการที่ใช้ตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พอจะรวบรวมกล่าวเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้

3.2.1 มิให้ขัดหรือฉกฉวยพระบรมราชโองการ ไม่ว่าจะทาเกินเลย หรือละเลยรับสั่ง หากแล้วโดยลโมเลมิให้หรือทำไม่สำเร็จ ถูกอุกฉกรรจ์พระบรมราชโองการ มีโทษตั้งแต่ภาคทัณฑ์ถึงพันคอริบเรือน* ไม่ว่าจะเป้นพระบรมวงศานุวงศ์หรือขุนนาง จะละเมิกพระบรมราชโองการไม่ไ้เลย

3.2.2 ห้ามขุนนางไปมาหาสู่คบหาสมาคมไม่ว่ากับพระบรมวงศานุวงศ์ หรือกับขุนนางด้วยกัน หากมีความจาเป็นต้องแจ้งขออนุญาตจากผู้นั่งคัมบัณฑูชาเสียก่อน หรือห้ามพูดจากระชับกระซำกันในศาลาลูกขุน มีโทษถึงพันคอริบเรือน** หรือห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงเสด็จไปไหน ๆ ในเวลาค่ำคืน¹ ให้ประทับอยู่แต่ในเมืองหลวง ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์เท่านั้น² เป็นต้น

3.2.3 การทำตามคำสั่งผู้นั่งคัมบัณฑูชาต้องพิจารณาว่าเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมายหรือชนบธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาหรือในภาวะสงครามเท่านั้น มิฉะนั้น

*ดูรายละเอียดในกฎหมายตราสามดวง ลักษณะอาชญาหลวง หน้า 473-483

**ดูรายละเอียดจากกฎหมายตราสามดวง ในกฎมณเฑียรบาล หน้า 49 - 50 และลักษณะอาชญาหลวง หน้า 484

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 57

²ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และบุพา ชุมจันทร์ หน้า 41

มีโทษถึงพันกอธิปเรือน¹ เพื่อป้องกันขุนนางไปให้เลวอยู่ในความยาวของมั่งคั่งกับมัทธา
ในกรณีที่ว่าออกคำสั่งนิคม เมืองหลวงธรรมและวงศ์กรมทำการที่วาทะโดยอนทวามมีแห่ง
ของพระมหากษัตริย์ไทย

3.2.4 ห้ามขุนนางและเจ้าราชปิตุทั้งหลายถือเล็กใจเร่ของผู้อื่นมา
เป็นของทมิฬหรือไปวาทะแก่เจ้าราชปิตุ² ห้ามเขาเอาปืนใหญ่และกระสุนเล็กเข้ามาเก็บไว้
เป็นสมบัติมิฉะนั้นจะมีโทษถึงตาย³ เพื่อป้องกันการละเมิดและอาวุธที่วาทะกวาดล้าง
วาทะทางการเมืองไทย

3.3 แบ่งแยกอำนาจการปกครองและอาชวาทจักรออกเป็นหลายฝ่าย เพื่อ
ป้องกันมิให้อาณาจักรในการควบคุมควบคุมกันโดยผู้หนึ่งจากจนเกินไป ในสมัยอยุธยาตอน
ปลายสมุหเสนาโตมมีความนิคมเมืองปักขัตโต โขชาตัมกับกรมท่า ส่วนมหาดไทยยังคง
ควบคุมหัวเมืองเหนือ แต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรง
จัดให้กรมท่าควบคุมหัวเมืองชายทะเลแถบภาคกลางและชายฝั่งตะวันออกหัวเมืองปักขัตโต
ในสมุหเสนาโตมควบคุม ส่วนหัวเมืองกลางเหนืออยู่ในความควบคุมดูแลของสมุหนายก
หรือมหาดไทยเหนือเริ่มรวมถึงหัวเมืองราชการอื่น ๆ ที่มีกำแพงเป็นชายและขวา เช่น
หลวงราชวินทร์ เจ้ากรมพระการวอออกขวา หลวงอินทรเทียร เจ้ากรมพระการวอ
ออกซ้าย เป็นต้น แยกความสะดวกในการเจ้าราชปิตุในการจัดตั้งแล้ว การจะเป็น
การแบ่งแยกอำนาจการปกครองจนยากเกินในอีกแห่งจะดูว่ายาวไว้แต่เพียงผู้เดียว

3.4 การสร้างกรมทหารรักษาภูมิต่อมา เจ้าราชปิตุของบรรดาขุนนางและพระ
บรมวงศ์ต่าง ๆ ทั้งหลาย การให้การให้ทั้งวาทะซึ่งระบอบศักดิ์มีไว้ รวมหากกัทธิทรงไว้
ซึ่งสามารถเริ่มในการพระราชทานศักดิ์นาตั้งปาง รวมทั้งอาจเรียกศักดิ์นา ยศ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 481

²ก. หน้า 734

³ก. หน้า 719

ตำแหน่งคืนได้เช่นกัน ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงพอพระทัย¹ หรือการพระราชทาน
บำเหน็จความชอบแก่ผู้จงรักภักดีอย่างเพียงพอให้เป็นที่ยอมรับเพื่อเป็นการบำรุงขวัญ
และสร้างพระมหากษัตริย์ให้ระลึกอยู่เสมอ ทั้งที่ลักษณะพระยศก็ได้อัญญาว่า

ผู้ใดเป็นข้าพระเจ้าอยู่หัว ๆ ขอบยอมตั้งแต่งเป็นพญาพระหลวงขุนหมื่น ท่าน
ใหญ่มีน้ำใจสาพิภักซอตรงต่อพระเจ้าอยู่หัว ท่านมิให้อาใจออกหากจาก
พระเจ้าอยู่หัว...ถ้าเห็นว่าผู้ใดมิได้ซอตรงต่อพระเจ้าอยู่หัว...มันคิดร้าย
ควยประการใด ๆ ก็ดี รู้แล้วให้อาใจความกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว
ให้แจ้งห้ามมิให้เป็นใจควยคนใด²

เนื่องจากขุนนางที่ออกจากราชการก็จะเป็นเพียงคนธรรมดาคนหนึ่งที่ไม่มียศ
ตำแหน่งใด ๆ นอกจากพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ จึงมีการจับกุมขุนนางที่ทรง
ระแวงว่าอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงให้ลงโทษจำขังเพื่อเตือนใจว่าที่จริงแล้วเขายังเป็น
ทาสของพระมหากษัตริย์อยู่ เมื่อพ้นโทษก็อาจเข้ารับราชการได้อีก³ เช่น พระยา
ธมราช เจ้ากรมเมืองท่าสงครามกับพม่าที่ราชบุรีไม่ประสบความสำเร็จถูกปลดจาก
ราชการ แต่ภายหลังได้เป็นพระยามหาสิริราชช่วยราชการในกรมพระนครบาล
เช่นเดียวกับเจ้าพระยาธรรมมาธิกรณ์ (บุญรอด) เจ้ากรมวังก็พลัดปลั้งในการสงคราม
ครั้งเดียวกัน ถูกปลดจากตำแหน่งแต่ต่อมาได้เข้ารับราชการในกรมวังใหม่เป็น

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช "สังคมสมัยอยุธยา" ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 55

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 528

³ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย
กาญจณี สมเกียรติกุล และบุพา ชุมจันทร์ หน้า 60 - 61

ระบอบรัฐธรรมนูญว่า เนื่องจากเป็นรูปแบบแบบฉบับของกรงก็ยากจะไม่ใช่ว่า
ระบอบรัฐธรรมนูญในรัชกาลที่ ๑ ไม่เป็น

ไม่ได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญในการสงครามที่มีผลลงตาม*
แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระดำริในใจโดยเห็นผล
ออกจากราชการบ้านเรา เพราะเป็นผู้นำมีความรู้ความสามารถมาก การปลุกปล้ำ
เป็นจริงเกินกว่าจะประหารชีวิตด้วยการใช้กำลังอาวุธบุคคลไม่เพียงมากและจะไม่เกิด
ผลก็ต่อฝ่ายใดมากก็ ถึงเหตุในสมัยนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเกรง
กลัวในราชอำนาจมาก เหตุฉะนั้นจึงมีความหวาดกลัวว่าความหมายว่า รัชกาลที่ ๑ การ
ปกครองบรรดาขุนนางกษัตริย์เมตตากรุณาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชตลอดมาจนถึงประโยชน์ในการร่างรัฐธรรมนูญโดยที่ในรัชกาลที่ ๑ รัชกาล
ขุนนางได้ดีกว่ามาก

3.5 ให้มีการควบคุมดูแลการปฏิบัติราชการของเจ้าเมืองด้วยวิธีต่าง ๆ
เช่น ให้มีตำแหน่งยกกระบัตรไปเป็นขุนนางคุม ทนทานที่ราชบัลลังก์

3.5.1 ในรัชกาลเป็นไปทาง ๆ ของเจ้าเมือง มีกำลังใจจากพระ
มหาราชมาถึง เจ้าเมืองโดยยกกระบัตรคุม² ร่างกาสั่งเจ้าเมืองขุนนางจะเป็นผู้
เก็บรักษา หากมีการเปลี่ยนยกกระบัตรใหม่ก็ต้องปฏิบัติตามกาสั่งเหล่านี้ทุกประการ³
เมื่อขึ้นกราบบังคมทูลยกกระบัตรไปกับเจ้าเมืองภายใน เจ้าเมืองผู้สำคัญไม่ได้รับขาด
เมืองไป ไม่ทราบ หรือราชการอย่างใดก็ตาม ยกกระบัตรของเมือง

¹ ราชบัณฑิตยสถาน ประมวลกฎหมายตราสามดวง รัชกาลที่ ๑ หน้า 360 - 361

* ราชบัณฑิตยสถาน ประมวลกฎหมายตราสามดวง ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม หน้า 530 - 535

² กฎหมายตราสามดวง หน้า 515

³ กวอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปล

โดย กวอริช เวลส์ สกอตต์ กูด และ บุนา จุมพินทร์ หน้า 200 - 201

ทุกประการ¹ ในยามสงครามยกกระบัตร์จะต้องเรียกหากำลังคนเข้าประจำการให้
พร้อม² เป็นผู้ตัดสินคดีความในระหว่างการศึกสงคราม ให้เป็นผู้บันทึกความชอบของ
ทหารในระหว่างสงคราม³ หรือถ้าขุนนางกษัตริย์ราชบุรุษก็ให้สอยสวนและรายงานไปยัง
เมืองหลวง เป็นต้น

3.5.2 คุณแลขบวนการตุลาการ ถ้าเมืองใดตัดสินคดีความไม่เป็น
ไปตามกฎหมายใหม่ออกไปยังศาลาลูกขุนในทวารวดีแล้ว ถ้าละเลยยกกระบัตร์จะมี
โทษ⁴ หรือในกรณีที่มีคดีความกับชาวต่างชาติให้ยกกระบัตร์เป็นผู้พิจารณาตัดสินคดี
ความนั้น⁵

3.5.3 ความคุมดูแลการถืออำนาจพระพิพัฒน์สัตยาในหัวเมืองและส่งตัว
ผู้ขาดในพิธีถือน้ำเข้ามายังศาลาลูกขุน⁶ แต่สำหรับตัวยกกระบัตร์เองต้องเข้ามาถือน้ำ
ยังเมืองหลวง

ตำแหน่งยกกระบัตร์จะมีอำนาจมากเหลือเกิน แต่ในกรณีที่ยกกระบัตร์เอง
หาผิดก็ให้เจ้าเมืองรายงานเขาไปเมืองหลวงโดยมีอำพราง มิฉะนั้นจะมีโทษ⁷

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 515

²ค. หน้า 531

³ค. หน้า 530, 533

⁴ค. หน้า 679

⁵ค. หน้า 79

⁶ค. หน้า 697

⁷ค. หน้า 636

น่าจะเป็นวิธีการถ่วงดุลอำนาจของผู้บริหารราชการในหัวเมืองได้อย่างดี เพราะทั้งสองตำแหน่งนี้ดูเหมือนจะรวมหัวกันยาก เนื่องจากศักดินาที่แตกต่างกันมาก เจ้าเมืองหัวเมืองมีศักดินา 10,000 แต่ยกกระบัตรมีศักดินาแค่ 1,600 เท่านั้น อย่างไรก็ตามบางครั้ง

นอกจากจะมียกกระบัตรดูแลการบริหารราชการแล้วบางครั้งก็ยังมีตำแหน่งช่วยราชการออกไปสอดส่องดูแลหัวเมืองอีก ดังเช่นเมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ปลดเจ้าเมืองนครคนเดิมแล้วแต่งตั้งเจ้าพิทเป็นเจ้าเมืองนคร¹ ในขณะเดียวกันก็ตั้งนายจันไปช่วยราชการตั้งสารตราว่า "...นายจันมีชื่อทำราชการในยศหม่อมหาคเล็กมาชำนานรู้งานศึกและชอบตรัศไชยกิจราชการสิ่งใดยกไ้ราชการไม่เคียงไ้ตลอดงา...เจ้าบรอนทอกานแดนดินมีความชอบอยู่แล้ว...ให้นายจันมีชื่อหม่อมหาคเล็กออกไปช่วยราชการเมืองผกอร"²

สำหรับหัวเมืองต่าง ๆ ให้คอยสอดส่องควบคุมกันเองมิให้มีความมากเกินไป โดยเฉพาะหัวเมืองชั้นเอกจะมีหัวเมืองชั้นโทเป็นผู้คอยจับตาดูถึงความจงรักภักดี³ อย่างไรก็ตามหัวเมืองชั้นเอกนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองมากในระแวกใกล้เคียง และตั้งอยู่ทางไกลเมืองหลวง หัวเมืองชั้นโทจึงมักจะตกอยู่ในอำนาจของหัวเมืองชั้นเอกไปโดยปริยาย

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

²ก.

³ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ
แปลโดย กาญจณี สมเกียรติกุล และบุพา ชุมจันทร์ หน้า 173

ทรงปรารถนาให้เมืองนครลงนามรับรองให้การเปลี่ยนแปลงสถานะสงฆ์หลายรูป โดย
 เจ้านครผู้ได้รับการแต่งตั้งให้ไปสมทบกรุงธนบุรี เช่น ให้พี่พระวรวงศ์ (ทองบุญ)
 พระรัตนบุรี (แก้ว) และโกนแดงแห่งพระราชกฤษฎีกาที่พระเจ้าตากสินทรงพระราชทานนั้น
 เป็นพระราชกฤษฎีกาถึงกรมวังหลวงพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ให้ไปเมื่อครั้งกรุงธนบุรี
 ให้มีการพิจารณาใหม่และให้มาชดเชยมาในกรุงเก่า ด้วยเป็นผู้นับถือในพระ
 ศรัทธาวิชัยบางแห่งกรีก ถึงเช่นนี้แล้วพระเจ้าตากสินทรงพระราชทานพระบรมราชโองการ
 เป็นอัน การชำระและสงฆ์ซึ่งได้ออกจากวัดวัดความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา
 แล้วมาว่ากันว่าเมืองบางกอกเมืองใหม่ซึ่งได้แก่เมืองเก่าของกรุงธนบุรี
 แล้วในสมัยกรุงธนบุรี การเปลี่ยนแปลงตัวเมืองมาอยู่ในรัชกาลที่ 1 จึงจะ
 เป็นผลจากความต้องการการปกครองของสมเด็จพระเจ้าตากสินในแว่นแคว้น
 ภายใต้อาณาจักรที่ไม่ไว้ภัยภัยเช่นกัน

4.1.2 ในพระชนกประสงค์แห่งเมืองซึ่งชื่อเมืองเก่าแต่ไปจากหน้าตา
 งามนัก เขาใจว่าเนื้อที่ต่างไม่แตกต่างจากไตรโคตมวิชัยจากนัก¹ ซึ่งกล่าวถึง
 หลักของโคกแต่เปลี่ยนแปลงจากเวลาและรูปร่างที่แตกต่างออกไปในรัชกาล
 อันเป็นแต่พระทัยของพระเจ้าตากสินมีความหมายอย่างลึกซึ้งต่อแนวคิดที่เกี่ยวกับ
 กษัตริย์วิไลเป็นเหตุ ที่ลัทธิของพระเจ้าตากสิน แต่กษัตริย์จะเป็นพระเจ้าตากสิน
 หลัการแห่งการตั้งเมือง² ถึงดังนี้ว่ามาจากพระเจ้าตากสินว่า พระบรมโพธิ์
 เป็นแต่พระเจ้าตากสิน (กษัตริย์) เป็นพระเจ้าตากสิน ซึ่งโคกวิชัยว่า พระบรม

¹ โฉมฉายวิชัย ประวัติศาสตรวิไลโกกวิชัยในพระราชพงศาวดารอยุธยา
 หน้า 56

² หน้า 56 - 57

โพธิสัตว์นั้นเป็นพระเจ้าสมมุติวงศ์ก่อนช้านานมากจึงเสวยพระชาติเป็นพระอินทร์¹ นับเป็นความเลื่อมใสในพุทธศาสนาที่ควรสรรเสริญ แต่ในอีกแง่หนึ่งก็การปรับสภาพความคิดทางศาสนาให้เข้ากับสภาพทางการเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะสิทธิธรรมในการครองราชย์ เป็นการสร้างแนวความคิดที่แตกต่างไปจากราชวงศ์เก่าที่มีได้เกี่ยวกับราชวงศ์ใหม่แต่อย่างใด โดยอาศัยคติธรรมของพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานคือสิทธิของการเป็นพระมหากษัตริย์นั้นมีอยู่ที่การสืบสันตติวงศ์ แต่อยู่ที่ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ²

4.1.3 การสังคายนาพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นแนวการทำนุบำรุงพระศาสนาที่มีอันสูงส่งมากกว่าการรักษาสถาบันปฏิบัติธรรมด้วยทรงพระราชดำริว่าพระไตรปิฎกนั้นเป็นมูลฐานแห่งพระปริยัติศาสนาที่จะส่งเสริมให้ทุกคนยึดมั่นปฏิบัติยังคิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนอยู่เป็นอันมากแล้วจะให้เปรี๊ยะฐานแห่งพระศาสนาได้อย่างไร อีกทั้งผู้รักษาพระไตรปิฎกก็มีเหลืออยู่น้อยเต็มที³ จึงรับสั่งให้มีการรวบรวมชำระแปลฉบับภาษาอื่น ๆ มาทำการสังคายนาให้เรียบร้อย

ขณะเดียวกันน่าจะส่งผลถึงการเชิดชูราชวงศ์จักรีให้สูงส่งและขอบขรรค์ยิ่งขึ้นจากประวัติความเป็นมาของการสังคายนาพระไตรปิฎกนั้นมักจะเป็นสมัยที่ผ่านพ้นความ

¹พระราชพงศาวดารในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5

หน้า 20 - 22

²นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา

หน้า 32

³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์
วัดเทพศิรินทราวาส 2478 หน้า 160 - 161

เลื่อมทางศาสนาแล้วกำลังเข้าสู่ยุคสมัยแห่งความสงบและรุ่งเรือง* เป็นอันกล่าว
ว่าสมัยที่ยานมานั้นศาสนามีได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร จากคำถวายพระพรของ
สมเด็จพระสังฆราชและพระราชคณะว่า "...พระมาลีและอรุณกฤตภาณุพระไตรปิฎก
ทุกวันนี้พิธีกรรมมานานแล้ว หากษัตริย์พระองค์ใดจะทำนุบำรุงให้เป็นศาสนูปถัมภกมิได้
..."¹ ดังนั้นการสังคายนาพระไตรปิฎกจึงมีส่วนในการส่งเสริมสถานภาพของ
ราชวงศ์ให้สูงส่งยิ่งขึ้นอีกด้วย

4.1.4 ออกกฎหมายพระสงฆ์ เป็นพระราชกรณียกิจที่ไม่เคยมีแบบ
อย่างมาก่อน เพื่อรักษาพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์เป็นที่พึ่งและแบบแผนในการดำเนินชีวิต
ของประชาชน ผู้ที่จะถ่ายทอดสัจธรรมให้ผู้คน เลื่อมใสคือพระสงฆ์ก็ต้องเป็นแบบอย่าง
ที่ดีและบริสุทธิ์เสียก่อนเพื่อก่อให้เกิดความศรัทธา แม้จะมีพระวินัยเป็นกฎข้อบังคับ
ความประพฤติของสงฆ์อยู่แล้ว แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
และสังคมจึงจำต้องมีกฎหมายมาควบคุมอีกชั้นหนึ่ง เมื่อภิกษุสงฆ์ประพฤติธรรมอย่าง
เคร่งครัด ประชาชนก็ศรัทธาและเชื่อฟังเข้าถึงพระธรรมที่บริสุทธิ์ก็ย่อมทำให้สังคม
ส่วนรวมสงบไปด้วย

ในทางกลับกันบางครั้งพระสงฆ์ที่มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสมากก็อาจก่อให้เกิดการ
จลาจลวุ่นวายแย่งชิงราชสมบัติได้ กฎหมายพระสงฆ์จึงมีบัญญัติให้มีการจัดทำสมุทปรีชา
ประจำตัวแก่พระสงฆ์ทั้งหลาย ในกรมการเมืองสอดส่องดูแลความประพฤติของ
ภิกษุสงฆ์ในเขตรับผิดชอบและประกาศให้ราษฎรอย่าสนับสนุนผู้คิดร้ายเหล่านี้ อีกทั้ง

* ฎีกาขอเปิดประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกจาก เจ้าพระยาทิพากรวงศ์
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 183 - 196 และทรงวิทย์ -
แก้วศรี "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" ศิลปากร 1.11 - 20 พฤษภาคม 2517

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
หน้า 184

ให้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยอยู่ในบังคับบัญชากราบทูลให้ทรงทราบด้วย¹ แสดงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายพระสงฆ์ว่านอกจากจะเพื่อบำรุงพระศาสนาให้บริสุทธิ์รุ่งเรืองแล้วยังมุ่งไปถึงเจตนารมณ์ทางการเมืองที่จะรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงอย่างชัดเจนอีกด้วย

4.1.5 ให้พุทธศาสนามีบทบาทในรัฐที่เข้มแข็งขึ้น การเน้นให้คตินิยมของพุทธศาสนาเป็นใหญ่เหนือคตินิยมอื่น ๆ นั้นเป็นการ "ได้เหตุมล" แก่การปกครองและสถาบันพระมหากษัตริย์ในการเถลิงอำนาจของราชวงศ์จักรี เสริมสร้างบุญญาบารมีโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้รับรอง เช่น การลดความสำคัญของเทวรูปในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาโดยให้กระทำสัตย์สาบานกันต่อพระภิกษุสงฆ์ ให้เปลี่ยนแปลงการทำความเคารพเทวรูปพระเชษฐมุนีหรือการสถาปนาเจ้าฟ้ากรมหลวงอิสรสุนทรขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และให้กระทำสัตย์สาบานกับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลายเพื่อป้องกันการจลาจลในแผ่นดินนั้น ต้องกับคตินิยมพุทธศาสนาพระราชกฤษฎีกาทั้งหลายเห็นชอบด้วย² หรือทรงปฏิเสธกับพระราชกฤษฎีกาว่าเสวตัตถสำหรับราชาภิเษกนั้นไม่มี³ ซึ่งได้รับการถวายพระพรว่าคามคธิของพุทธศาสนาแล้วควรมี 7 ชั้น³ เป็นต้น

4.1.6 ออกกฎหมายควบคุมความประพฤติของข้าราชการและราษฎรให้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ข้าราชการห้ามดื่มเหล้าเล่นการพนัน ให้ทำบุญให้ทานสดับพระธรรมเทศนาในวันธรรมสวนะ ห้ามชนไก่กักปลา เป็นต้น ผลสะท้อนย้อนมาถึงความสงบ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 549 - 552

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 11 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏศักราช

³พระราชปจฉาในชั้นกรงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3

20 หน้า 740 - 741

4.2 แนวนโยบายการใช้วรรณกรรมเพื่อประโยชน์ในทางการปกครองและการเมือง

วรรณกรรมเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถสะท้อนถึงวิถีทางของสังคมการปลูกฝังทัศนคติให้ประชาชนโดยผ่านทางวรรณกรรมนั้นจะเป็นไปอย่างมีนวลซึมซาบวรรณคดีจะถ่ายทอดความคิดอ่านและความรู้สึกตลอดจนสติปัญญาและอุดมคติแห่งประชาชาติในสมัยหนึ่ง ๆ ได้¹ จะโดยทางตรงหรือทางอ้อมในรูปลักษณะที่ต่างกัน รวมทั้งการใช้สัญลักษณ์เป็นตัวกลางสื่อความคิดทางการเมืองอีกด้วย² วรรณกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีแนวโน้มในการสนับสนุนการเมืองการปกครอง พอจะจำแนกได้ดังนี้

4.2.1 วรรณกรรมที่มีแนวทางสนับสนุนสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นการสร้างสิทธิธรรมในการปกครองโดยวิธีเชิดชูคุณธรรมหรือแสดงความชื่นชมในบุญญาบารมีและความสามารถในการปกครองของพระมหากษัตริย์ เช่น ในนิราศหาดินแดง กล่าววว่า

ใบำรุง สุวรรณรัตน์ และชูศักดิ์ เอกเพชร วรรณกรรมสังคมและการเมือง หน้า 107 - 108 อ้างจาก เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า 27

²พลศักดิ์ จิรไกรศิริ วรรณกรรมการเมือง หน้า 110 - 111

มิให้หมู่พาลาอาธรรม

มาบำเพ็ญเชกษณ์หมู่รีไค

.....

.....

โหดทารุณเข้าหักโหมโรมรัน

สามวันพวกหมากก็พังพ่าย

แตกยับกระจัดพลัดพราย

ทั้งค่ายคายน้อยใหญ่ไม่ต่อถื

ให้คิดคามไปจนแม่มชัตรีย์

เหล่าพม่ารีบรักลัดหนี

บ้างก็ตายกายกองในปัดพี

ถวยเคชะบารมีที่ท่ามา

ถึงใจจะอุปถัมภก

ขอบกพร ะพุทธศาสนา

จะป้องกันขอบชัณห์เสีมา

รักษาประชาชนแลมนตรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระมหากษัตริย์จะต้องบิภวันอยู่ในเทศพิชราชธรรม มิฉะนั้นจะมีเหตุน่า
ในบ้านเมืองไค่ ดังเช่นในรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์ฝันร้ายให้พิเภกทำนายและหาทาง
แก้ไข พิเภกชี้หนทางแก้ไขว่า

✓ อันจะผ่อนปรนให้พ้นภัย

มิให้อันตรายชีวิต

จะไค่ก็ด้วยสัตย์ธรรม

ถือนั่นในความสุจริต

จงตั้งอยู่ในเทศพิช

คัมภีร์โมหันธรรมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในมโหรีครุฑรามเกียรติ์ไค่มีบัญญัติหน้าที่ทศกัณฐ์ของพระมหากษัตริย์ไว้ในตอน
ท้าวทศรถจะให้พระรามครองเมืองไค่สั่งสอนสิ่งควรประพฤติไว้หลายประการ* ที่สำคัญ

*ดูรายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์

เล่ม 2 หน้า 245 - 246

คือ "...จงตั้งอยู่ในทศกรรมมา เป็นตราขุโลกทั่วไตรกาล..."¹ หรือในสามก๊ก* เมื่อลิซซกซกขวนลิโป้ให้ไปทวาราชการกับตั้งโต๊ะโลกกล่าวว่า "...ธรรมดานกก็ยอม อาศัยป่าซึ่งมีผลไม้ไม่มากจึงเป็นสุข ประเพณีขุนนางทวาราชการถวายพระมหากษัตริย์ทาง ทศพิชราชธรรมแล้วก็มีความสุข..."² ซึ่งจะเห็นว่าค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติให้อยู่ ในทศพิชราชธรรมของพระมหากษัตริย์นั้นได้ยึดมั่นตลอดมา

พ.ศ. 2338 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ชำระพระราชพงศาวดารโดยเฉพาะตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา ในฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และภายหลังได้มีการชำระฉบับสมเด็จพระพนรัตน์อีก ฉบับหนึ่ง การชำระพระราชพงศาวดารมิใช่เพียงการเติมเนื้อหาให้บริบูรณ์เท่านั้น แต่หมายถึงการแก้ไขคัดแปลงแนวคิดที่มีต่ออดีตทั้งหมดของสมัยที่ชำระพระราชพงศาวดาร ด้วย³ ในทัศนะของพระราชพงศาวดารที่ได้ถูกชำระในครั้งกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ นั้น ราชวงศ์บ้านพลูหลวงขาดความเหมาะสมควยประการทั้งปวงที่จะดำรงอยู่ต่อไป

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์ เล่ม 2 หน้า 245

* แม้ว่าพระองค์จะมีไฉทงนินพณ์เอง แต่การรับสั่งให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปลและเรียบเรียงขึ้น น่าสะท้อนให้เห็นในพระราชนิมิต แนว นโยบายและคุณค่าของพงศาวดารจีนตอนนี้ ที่ทรงต้องการจะปลูกฝังทัศนคติต่าง ๆ ทางค่านิยมเมือง การปกครอง การทหาร ให้กับขุนนางและพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายได้เป็นอย่างดี

²เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก เล่ม 1 หน้า 64

³นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอนุชยา
หน้า 3

ในฐานะของผู้อุปการกิจ เพราะไม่มีคุณสมบัติของนักรบที่เก่งกล้าอย่างสมเด็จพระนเรศวร ไม่สนพระทัยที่จะอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังชาคพระบรมเชษฐาภาพของพระมหากษัตริย์ตามมาตรฐานคติธรรมในพุทธศาสนาซึ่งเป็นการยืนยันในสิทธิธรรมแห่งราชวงศ์ใหม่ได้เป็นอย่างดี* แม้แต่ในเพลงยาวนิราศของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เมื่อไปที่เมืองพม่าใน พ.ศ. 2336 ก็กล่าวถึงความยอดเยี่ยมของกรุงศรีอยุธยาว่า

ทั้งนี้เป็นคนคอยดูแลเหตุ	จะเอาเพศกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่
มิได้พิจารณาเข้าใจ	เคยใช้ก็เลี้ยงคอยเมตตา
ไม่รู้รวมประกอบในราชกิจ	ประพฤติกการแต่ที่ผิดด้วยอิฉา
.....	
สารพัดจะเสียสิ้นทุก	ทั้งการบุพชาก็ไม่เกรงผิดสอน
จึงไม่รู้กฎเกณฑ์พระนคร	เหมือนนอนเฝ้าในไพร่จำกรม
.....	
แต่เลวลดคฤหาสน์ทุกเขาคา	จนเมืองคร่ำเป็นนุญนัย
ฉินหายตาบอดไม่สมประดี	เมืองยบอัปรีจันทุกวันา

กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

4.2.2 วรรณกรรมที่ปลุกฝังทัศนคติคุณธรรมของทหารและขุนนาง นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์อาจเรียกได้ว่าเป็นยุคของขุนนางชั้นสู่อำนาจ

*ดูรายละเอียดเรื่องจุดมุ่งหมายการชำระพระราชนิพนธ์พงศาวดารอยุธยาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จาก นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา 82 หน้า

วรรณคดีหลายเรื่องเน้นถึงบทบาทของทหารขุนนางเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นเรื่องรามเกียรติ์ ราชอิรราช* หรือสามก๊กก็ตาม ล้วนแต่เน้นบทบาทโดยเฉพาะความซื่อสัตย์ จงรักภักดี อย่างสูงสุดของทหารและขุนนางต่อกษัตริย์ของตน ทั้งที่พาลีสอนสุกรีว่า "...อาสา เจ้าตนจนตัวตายจึงนับว่าเป็นชายชาญสนาม..."¹

ในเรื่องราชอิรราชเมื่อสมิงนครอินทร์ถูกมังรายกะยอฉะวาจับได้ก็ขอตาย เขากล่าวว่า "...ซึ่งจะรักษาชีวิตอยู่กับชาวแดงเป็นข้าสองเจ้าจะมีประโยชน์อันใด มี..."²

ในเรื่องสามก๊กเมื่อตอนโจโฉทำศึกกับอ้วนถำที่เมืองลำพี้ ขวัญทำให้ชินเป้ง มาขออ่อนน้อม โจโฉเกลี้ยกล่อมชินเป้งให้รับราชการกับตนจะเลี้ยงดูเป็นอย่างดี แต่ชินเป้งตอบว่า "...ธรรมดาเป็นข้าท้าวว่าพระยา ให้ทั้งใจจงรักภักดีต่อเจ้านาย" ถ้าวเจ้านายนั้นไม่กราบสุกกัฬลอบสยบด้วย แม้มิทุกขร้อนก็พึงให้ทรนกายลำบากด้วย จึงจะควร..."³

เมื่อโจโฉกระทำเหยียดหยามพระบารมีพระเจ้าเหี้ยนเต้บรรดาขุนนางที่รู้ข่าว ก็ไม่พอใจคิดกันจะกำจัดโจโฉเสีย โจ้วหวนขุนนางผู้นิ่งกล่าวว่า "...เกิดมาเป็นชาย แล้ว ก็เป็นข้าราชการถึงตัวจะตายก็ไม่ว่า แต่ให้ไต่ทวนว่ารุนแรงเกินในให้อยู่เป็น เป็นสุขเกิดจะได้มีชื่อปรากฏไว้ภายหลัง..."⁴ ในครั้งเดียวกันนี้จูกตบถก็กล่าวถึง

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์ เล่ม 3 หน้า 266

²เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ราชอิรราช หน้า 510

* เช่นเดียวกับเรื่องสามก๊กที่พระองค์ทรงรับสั่งให้มีการแปลและเรียงเรียงขึ้น เพื่อประโยชน์ที่จะปลูกฝังทัศนคติทั้งหลายให้กับขุนนางทั้งปวง ดูจุดประสงค์การแปล ในหน้า 36

³เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก เล่ม 4 หน้า 36

⁴ก. เล่ม 2 หน้า 200

บรรดาขุนนางที่รวมมือว่าจะนำความไปบอกแก่โจโฉ พันอับขุนนางผู้หนึ่งก็กล่าวว่า
 "...เกิดมาเป็นข้าราชการจะอาสาแผ่นดิน มิไกลัวความตาย..."¹

เมื่อกวนอูซึ่งมีความซื่อสัตย์จนเลื่องชื่อ ถูกฝ่ายขุนกวนล้อมที่เมืองเป่กเสีย
 ไล่ส่งจูกัดกินมาเกลี้ยกล่อมกวนอูให้อวนนอม กวนอูกล่าวตอบว่า "...ถึงเราจะแพ้
 ก็จะไม่ขอทลายความสัตย์ ชื่นชอว่าชาติแก้วแล้วถึงจะแตกจะหักสัตย์ก็ไม่หายชื่อ อนึ่ง
 ชาติไมื่ก็คงเป็นไมื่หากลายเป็นอื่นไมื่..."² จูกัดกินกลับไปสรรเสริญกวนอูต่อขุนกวน
 เป็นอันมาก

ครั้งที่ขงเบ้งเดินทางไปเมืองเกงจิ๋วเพื่อปรึกษาราชการกับเล่าเปียว เล่าก็
 บุตรชายเล่าเปียวได้ขอร้องขงเบ้งให้ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดจากมารคาเลี้ยง
 นางชั่วอุษุณิน ขงเบ้งยกนิทานมาเป็นอุทาหรณ์แนะนำเล่าก็ก่อนหนึ่งกล่าวว่า
 "...ธรรมดาผู้เป็นเสนาบดีซึ่งเป็นข้าราชการนั้น หากความผิดสิ่งหนึ่งถึงใจก็ แม่
 พระมหากษัตริย์จะลงโทษและจะหนีซึ่งราชทัณฑ์นั้นไม่ถวร เหมือนหนึ่งคนมิได้สัตย์ชื่อ
 ต่อพระมหากษัตริย์..."³

โดยเฉพาะเรื่องสามก๊กแล้วดูเหมือนจะเป็นวรรณคดีที่ต่อวงการจะปลูกฝัง
 ทัศนคติในเรื่องของความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองมากที่สุด ยกย่องขุนศึกที่ซื่อสัตย์
 กล้าหาญ ให้จดจำเป็นเยี่ยงอย่างต่อมา

✓ ในเรื่องรามเกียรติ์นอกจากหนุมานซึ่งมีความจงรักภักดีต่อพระรามอย่างที่สุดแล้ว
 พระลักษมณ์พระอนุชาก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่แสดงตัวเป็นผู้จงรักภักดีในพระรามโดยไม่เสียกาย
 ชีวิต ถึงคำสรรเสริญของหนุมานว่า

¹เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามก๊ก เล่ม 2

²ก. เล่ม 7 หน้า 166

³ก. เล่ม 4 หน้า 144

เป็นตำราสำหรับศึกษาอุบายการเมืองและการสงคราม..."¹

เมื่อพระเจ้าเล้าเสี้ยนขึ้นครองราชย์ พระเจ้าโจนได้ส่งกองทัพเข้าตีเมืองเสฉวนของพระเจ้าเล้าเสี้ยนถึง 5 กองทัพ เป็นที่หวาดวิตกของขุนนางต่าง ๆ มาก ชงเบ่งมหาอุปราชได้จัดแจงรับทัพเข้าตีในครั้งนั้นโดยให้ขุนศึกที่คาดว่าจะมีเปรียบในแง่ยุทธทาง ๆ ไปสะกดกันตามจำนวนที่เข้าตีเข้ามาและให้มีกองทัพอิสระอีกทัพหนึ่งคอยระวังช่วยเหลือกองทัพอื่น ๆ ที่อาจเพลี่ยงพล้ำได้ทันที*

✓ ยุทธวิธีการรับศึกในครั้งนั้นดูเหมือนจะคล้ายคลึงกันไม่น้อยกับการรับศึก 9 ทัพ เมื่อพระเจ้าปดุงยกเข้ามาใน พ.ศ. 2328 ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไปยอมตั้งรับทัพเข้าตีในเมืองหลวง แต่ให้แม่ทัพไปคอยสะกดอยู่ตามทางต่าง ๆ โดยมีพระองค์เป็นทัพหลวงคอยระวังเป็นกองหนุนไปช่วยศึกด้านที่จะเพลี่ยงพล้ำ หรือแม้แตกศึกที่สมเด็จกรมพระราชวังบัวมมหาสุรสิงหนาทไขข้อสวดยโดยหาให้ดูเหมือนมีกองกำลังมาเพิ่มอยู่เรื่อย ๆ ก็คล้ายคลึงกับกลศึกของชงเบ่งที่ให้อูยเอียนจกทหารเดินวนเวียนเข้าค่ายรบวันละหลาย ๆ พวกให้ดูเหมือนมีทหารมาเพิ่มขึ้นทุกวัน

เรื่องราวราชริราชก็เช่นกันมีพระราชประสงค์เพื่อบำรุงสติปัญญาของพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางฝ่ายทหาร พลเรือนทั้งปวง² มีแนวทางและหลักปฏิบัติในการศึกษามากมายที่อาจเป็นแบบอย่างของการดำเนินนโยบายทางการเมืองได้ เช่น การจะทำสงครามให้ไฉยชัยชนะต้องประกอบด้วยมูลสงคราม 4 ประการ³ คือ

¹ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิคำทรงราชานุภาพ ตำนานสามกก หน้า

* ดูรายละเอียดการรับศึกจาก เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามกก เล่ม 8 หน้า 75 - 78

² เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ราชาริราช หน้า 1

³ ดู หน้า 342

1. พะลัญจะ คือ ทองรูปก้างของชาติก
2. กาลัญจะ คือ ทองรูปก้างหรือรูปจุกอนของชาติก
3. เทสัญจะ คือ รูปมีประเทศแห่งเสียบึงอาหารชาติก
4. อุตุญจะ คือ รูปสมัยแห่งฤดูกาลของชาติก

หรือทองรูปหัวใจของหลักพิชัยสงคราม 9 ประการ* หนังสือราชาธิราชไค้กล่าวไว้ชัดเจน
เป็นต้น นอกจากนั้นราชาธิราชยังเป็นวรรณคดีที่ช่วยปลูกปลอญใจราษฎรให้ไค้คิดว่
พม่านั้นไค้เคยพ่ายแพ้สงครามแม้แต่กับมอญมาก่อนแล้ว มีไค้เก้งกล้าค้ำที่หวาดกลัวกัน
แต่อย่างไค้

กล่าวไค้ว่าวรรณคดีบางเรื่องในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
นั้นไค้มีบทบาทและอิทธิพลก่อกวนทางทางการเมืองในสมัยนั้นไม่น้อยเลย

✓ 4.3 การใช้ศิลปกรรมเพื่อประโยชน์ทางการเมืองการปกครอง

การสร้างกรุงเทพมหานครเป็นการเริ่มต้นสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นใหม่
รวมทั้งค่านศิลปกรรมในหลาย ๆ แขนง นับเป็นการเกิดใหม่อีกครั้งหนึ่งของศิลปกรรม
ไทยเกือบทุกสาขาซึ่งมีแหล่งกำเนิดที่เป็นศูนย์กลางคือ พระบรมมหาราชวังและวัดที่
โปรดให้สร้างหรือบูรณะขึ้นใหม่

การจะใช้ศิลปกรรมเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองหรือการปกครอง
โดยตรงคงจะเป็นเรื่องยาก แต่ก็สามารถมีผลโดยทางอ้อมต่อนโยบายทางการเมือง
และการปกครองไค้เช่นกัน

4.3.1 ค่านสถาปัตยกรรม การสร้างปราสาทราชมนเฑียรอย่าง
งดงาม ประณีต เป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมบุญบารมีให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์
มากขึ้น ทำให้ผู้พบเห็นชื่นชมและศรัทธาในความเป้นเลิศของฝีมือ รูปลักษณะของเรือน
มียอดหรือปราสาทแต่เพียงผู้เดียวใบาด้าจักรเพื่อเชิดชูสถานภาพขององค์พระมหากษัตริย์

* คุรยละเอียดจาก เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ราชาธิราช หน้า 344-345 .

ให้สูงส่งกว่าผู้ใด การสร้างโบสถ์ วิหารอย่างสวยงามก่อรูปทรงและการตกแต่ง
ให้เป็นบันดิ่งการ เป็นองค์ศาสนูปถัมภกตามแบบพระพุทธรูปขนาดใหญ่ เรื่อง การที่
ไกรยมีการบอบช้ำและยอมรับในสิทธิธรรมแห่งการปกครอง ซึ่งถือเป็นงามสำคัญของ
แผนกประการหนึ่ง ความประณีตงดงามและการของสถาปัตยกรรมในสมัยพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนาราชยังขงนถกถึง พระราชนิยมดีเป็นเลิศในการสร้าง
ศิลปกรรมของชาติวิจิตร

4.3.2 ภาพจิตรกรรม ลักษณะโดยมากเป็นภาพเขียนแบบฝาผนัง
เรื่องราวของพุทธประวัติในวิถีชีวิตหรือเหตุการณ์ ที่ทรงสร้างแบบประเพณีลักษณะต่าง ๆ
วนกระทั่งเสวยพระภิกษุเป็นพระพุทธรูป บางแห่งเขียนเรื่องของการเก็บเกี่ยวพืชผลกับ
ภาพเทพชุมนุมและ ไกรยนิมิตระวาง¹ ในส่วนลัทธิของภาพเขียนเหล่านี้ได้ทรงผลถึงคติทาง
ศาสนาในการที่พระมหากษัตริย์เป็น "พระราชา" ไปว่าจะเป็นภาพพุทธประวัติตอน
मारविชัยซึ่งมีการก่อความเชื่อในเรื่องมานุษยวิทยาของชาติบางกลุ่ม
ในทางศาสนา เรื่องอิทธิพลของไกรยนิมิตระวางก็ตาม ล้วนเป็นการสร้างความชอบ
ธรรมในความเป็น "พระราชา" นั้นเอง

4.3.3 ภาพนาฏกรรม ได้แก่ โขน ละครและระบำต่าง ๆ โดย
ทั่วไปแล้วทั้ง โขนและละครในเป็นการละเล่นของหลวงเท่านั้น ถัดมาจะพบภาพ
เล็กที่หักโขนหรือแสดงโขนไปให้แม่ประโยชน์ในการรณรงคสุชาติ² จึง
ไกรยชาติในเวลานั้นและบางผู้ใดหักโขนไปให้² เพื่อประโยชน์ในการฝึกสงคราม

¹ งามงามสุภัทราธิภา จิตกุล ศิลป์โพร เอกไทย หน้า 39
² งามโสม เกษมศรี และ วิมล งั้ววิวัฒน์ เรียบเรียง ประวัติศาสตร
สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 หน้า 180 - 181

✓ เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ โปรดให้มีการประชันโขนหลวงระหว่างวังหลวงเป็น
ที่พระรามา วังหน้าเป็นทัพพทกัณฐ์ยกมาประชันหน้ากันที่สนามหลวง ถึงกับมีปืนออกมา
ยิงกันด้วยและเกิดหอบที่กันจริง ๆ เพราะทัพพทกัณฐ์จากวังหน้าไม่ยอมเป็นฝ่ายแพ้
การละเล่นโขนที่เล่นกันจริง ๆ ครั้งนี้สร้างความตึงเครียดทางการเมืองระหว่าง
วังหลวงและวังหน้ามากขึ้นจนเตรียมจะทำสงครามกันจริง ๆ จัง ๆ ในเวลาต่อมา¹

4.3.4 ศิลปกรรมอื่น ๆ เช่นการสร้างเครื่องราชูปโภค พระแท่นราชบัลลังก์
พระที่นั่งต่าง ๆ พระมหาพิชัยราชรถ เป็นต้น ได้จัดทำขึ้นอย่างประณีต งดงามและ
มีค่า เพื่อเทิดทูนพระเกียรติให้สูงส่ง ภาควัฒนศิลป์ สมฐานะผู้ปกครองอย่างสมบูรณ์ที่สุด
แม้จะยากเย็นประการใดก็ตาม เป็นการสร้างเสริมสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์
ให้แตกต่างไปจากบุคคลทั่ว ๆ ไป ขณะเดียวกันก็เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมของอาณาจักร
ส่งเสริม เปิดโอกาสให้ช่างศิลป์ได้แสดงฝีมือให้ปรากฏเพื่อสร้างสรรคศิลป์แห่งชาติ
เป็นมรดกสืบต่อไป ดังจดหมายเหตุบันทึกไว้ว่า "...แล้วจะโคกคูสติปัญญาข้าราชการ
ซึ่งเปิ่นช่าง ทั้งจะได้ไว้มีช่างจำหลัก เขียน ปั้น ปูน ช่างมากไม ช่างคักไม้
ไทยจีนให้เป็นพระเกียรติยศปรากฏไปในแผ่นดิน..."¹

✓ ศิลปกรรมหลาย ๆ อย่างที่โปรดเกล้าให้สร้างหรือบูรณะขึ้น ส่วนหนึ่งคือ
ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรและพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างศิลปกรรมเพื่อ
ให้เกิดเอกลักษณ์ตามลัทธิศาสนาตามความเป็นศิลปิน ด้วยจุดหมายของศิลปะที่ยึดมั่น
แต่ในอีกประเด็นหนึ่งนั้นการสร้างศิลปกรรมไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรมหรือ
นาฏกรรมก็ตามให้แตกต่างและสงวนไว้เฉพาะในวังหลวงวังหน้า หรือการสะท้อน
ความเชื่อในคติธรรมต่าง ๆ ออกมาเป็นศิลปกรรมนั้นเน้นเป็นการสร้างขอบเขตของ
ชนชั้นให้ชัดเจน เพื่อเพิ่มความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์และสร้างพระบรมเดชานุภาพ
ให้ปรากฏอันส่งผลไปถึงความชอบธรรมในการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน
ในที่สุดนั่นเอง

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑48

แนวพระบรมราโชบายทางการเมืองการปกครองนั้นไม่ไ้จำกัดอยู่แต่ใน
 แนววงการทหารหรือกำลังคนเพียงประการเดียว ฤๅนโยบายอื่น ๆ ที่จะมีไ้ส่งผล
 โดยตรงต่อการเมืองการปกครอง แต่การปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อมั่น ความศรัทธา
 ในจิตสำนึกของขุนนางและราษฎรนั้นแม้ว่าพระราชกรณียกิจบางประการดูเหมือนเป็น
 เพียงประเพณีที่ดำเนินสืบทอดต่อ ๆ กันมาเท่านั้น แต่ในส่วนลึกสามารถส่งผลต่อการ
 รักษาความมั่นคงแก่สถาบันพระมหากษัตริย์และประเทศชาติอย่างไ้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจ
 เช่นกัน

แนวพระบรมราโชบายในการสร้างความมั่นคงแก่ราชอาณาจักร

พระราชภารกิจในการเสวยราชสมบัตินั้น นอกจากการสร้าง ความมั่นคงให้กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้วความมั่นคงของราชอาณาจักรก็เป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงคำนึงถึงอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นหนทางในการจรรโลงอาณาจักรให้เจริญรุ่งเรืองแล้ว ความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรยังเป็นพื้นฐานที่จะสนับสนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีเสถียรภาพเพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งประกอบแนวนโยบาย ดังนี้

1. แนวนโยบายการจัดการปกครองราชอาณาจักร

รูปแบบของการปกครองที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาได้รับการเชื่อถือให้คงรูปแบบการบริหารต่าง ๆ ไว้ไม่เปลี่ยนแปลง¹ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการปกครองทั้งหมด พระราชอำนาจในลักษณะของ "เจ้าชีวิต" ก็ยังคงปรากฏอยู่ แต่สถานการณ์ของพระมหากษัตริย์ในลักษณะพระผู้เป็นเจ้าได้ลดน้อยลง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพยายามปฏิบัติพระองค์ไปตามแนวทางของพระมหากษัตริย์ในคตินิยมของคาลนาพุทธมากยิ่งขึ้น* ดังที่ทรงประกาศให้ทาลาย ศิวลึงค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะเสียดิน² หรือทรงเปลี่ยนแปลงลำดับพิธีการในการ

¹ควอริช เวสต์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจณี สมเกียรติกุล และยุพา ชุมจันทร์ หน้า 7

*ธรรมเนียมสำหรับพระราชา มี 3 ประเภท คือ ทศพิธราชธรรม ราชจรรยาวัตร และจักรวรรดิวัตร คุรยละเอียดจาก พระบรมมหารัชมงคล ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หน้า 4 -6

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 755

ถือน้ำพระพิพัฒน์จักรยาเสียใหม่ ให้ถือเอาพระไตรสรณคมเป็นสำคัญ* เป็นกัน ใน
ขณะเดียวกันพระราชนัดดาทั้งปวงก็ควรจะมี ความตั้งใจหาการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
ทดแทนบุญคุณที่ทรงให้ที่อยู่อาศัยและปกครองคุ้มครอง บารุคจากภัยพิบัติด้วยพระราชกฤษฎา
เทศาณูภาพ ราษฎรจึงอยู่เย็นเป็นสุข¹ การปกครองสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระยะแรก
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในฐานะประมุขสูงสุดทรงไว้ซึ่งอำนาจ
เด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว

กรุงเทพฯ ก่อตั้งขึ้นพร้อมกับอาณาจของขุนนางรุ่นใหม่ที่ได้รับพระมหากรุณา
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใหญ่น้อยตามความชอบที่ปฏิบัติสนองพระเดชพระคุณ**
ตามความเหมาะสม ลักษณะการจัดการปกครองในครั้งนั้นมีสาระสำคัญ ดังนี้

1.1 การจัดการปกครองในส่วนกลาง จากการแต่งตั้งเสนาบดีเมื่อครั้งทรง
ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์นั้นได้มีการแบ่งแยกอำนาจการปกครองออกเป็น 3 เขต
คือ ฝ่ายมหาดไทย ตำแหน่งสมุหนายกมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาวิเศษมณฑลมหาดเล็ก
เจ้าพระยาจักรีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเคยดำรงมาก่อนเป็นผู้
ควบคุมดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมด / ฝ่ายกลาโหม ซึ่งถูกสกลอำนาจการควบคุมบังคับบัญชา
หัวเมืองปักษ์ใต้มาตั้งแต่ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรีนั้น ในสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการแต่งตั้งตำแหน่งสมุหกลาโหมมีบรรดาศักดิ์เป็น
เจ้าพระยามหาเสนา บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้เหมือนเดิม หัวเมืองชายทะเลที่
นอกเหนือหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมดอยู่ในบังคับบัญชาของกรมท่าซึ่งขึ้นอยู่ตมเจ้าพระยา
พระคลังอันเป็นหนึ่งในตำแหน่งจตุสดมภ์ที่ยังคงให้มีอยู่ต่อมา² เพียงแต่ให้มีการ
เปลี่ยนแปลงยกใหม่ในบางตำแหน่ง เช่น ตำแหน่งพระยาพระคลัง พระยาพลเทพ

* คุรยละเอียดใน กฎหมายตราสามดวง หน้า 767 - 768

¹ กฎหมายตราสามดวง หน้า 720

** คุรยละเอียดการแต่งตั้งเสนาบดีขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ จากภาคผนวก ง.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 หน้า 24 - 25

เสนาบดีกรมนา หรือพระยาธรรมมาธิกรณ์เสนาบดีกรมวังให้มียศเป็นเจ้าพระยา^{*}
เป็นต้น

ผู้ที่มิอาจหาทางฉวยเมืองรองจากพระมหากษัตริย์ขณะนั้นเห็นจะได้แก่พระอนุชา
ธิราชมหาอุปราชเป็นผู้ที่มีศักดินาสูงสุดคือ 100,000 ไร่ สามารถแต่งตั้งข้าราชการ
ของตนเองและมีไพร่สมมากที่สุด การจัดหมวดหมู่ข้าราชการของมหาอุปราชก็เป็น
ทวนองเดียวกับข้าราชการของพระมหากษัตริย์² เปลี่ยนแปลงไปก็แต่ราชทินนาม เช่น
พระยามณเฑียรบาล พระยากลาโหมราชเสนา เป็นต้น น่าสังเกตประการหนึ่งจาก
พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ถึงการแต่งตั้งข้าราชการ
วังหน้าว่า "...ครั้นเมื่อพระยา...เดนมุข ให้เป็นสมเด็จเจ้าพระยา..."³ ในขณะที่
ที่ข้าราชการวังหลวงนั้นมีได้ยศสูงถึงระดับนี้เลย นอกจากแสดงเอกสิทธิ์ของวังหน้า
ในการแต่งตั้งข้าราชการของตนแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความไว้วางพระทัยองค์
พระอนุชาอย่างยิ่ง ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจ อันนำมาซึ่งความ
ขัดแย้งในเวลาต่อมาอีกด้วย

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 1 หน้า 18 - 20

^{*}อำนาจหน้าที่ของอัครเสนาบดีและเสนาบดีเหล่านี้ดูจาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน" ประวัติศาสตร์และการเมือง
หน้า 127 - 128

²ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325 -
2416 แปลโดย ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรุงบุญมี หน้า 116

³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ด.ก. หน้า 26

การแบ่งความรับผิดชอบในการปกครองหัวเมืองออกเป็นฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ และหัวเมืองชายทะเลนั้นทำให้การแบ่งราชการออกเป็นฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร เลื่อนไปมาก เพราะเมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้นในหัวเมืองความรับผิดชอบของใครผู้นั้น ก็ต้องเป็นแม่ทัพไปปราบปรามไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทหารหรือพลเรือน หรือถ้ามีสงครามกับ ท้องประเทศก็ต้องไปสงครามหมดไม่ว่ายุคใด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงสรุปว่า "...การที่แบ่งหน้าที่ฝ่ายทหารพลเรือนก็เป็นอันสูญไปคงอยู่แต่ชื่อ"¹ ลักษณะเช่นนี้ป้องกันมิให้อำนาจทางทหารไปคาอยู่กัฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่เพียงผู้เดียว เป็นการกระจายอำนาจทางการเมืองออกไปเพื่อสะดวกต่อการปกครอง เพราะหาก แบ่งตามหน้าที่รับผิดชอบทั้งอาณาจักรจะดูแลควบคุมไม่ทั่วถึง แต่การแบ่งตามเขตรับผิดชอบ จะทำให้บริเวณความรับผิดชอบแคบเขากการควบคุมจะทั่วถึงมากกว่า

ถ้าจะเปรียบเทียบการแบ่งกรมต่าง ๆ ที่มีในฝ่ายทหารและพลเรือนแล้วจะ แตกต่างกันมากพอสมควร กรมที่มีขนาดใหญ่สักคินาเจ้ากรม 10,000 ฝ่ายพลเรือน มี 8 กรม ฝ่ายทหารจะมี 3 กรม เจ้ากรมสักคินา 2,000 - 3,000 ฝ่ายพลเรือน มี 25 กรม แต่ฝ่ายทหารมีเพียง 9 กรม² ส่วนกรมขนาดเล็กมีจำนวนไม่แตกต่างกัน มากนัก* จากการแบ่งกรมต่าง ๆ มีจำนวนต่างกันมากโดยเฉพาะที่มีขนาดใหญ่ คงจะ

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน" ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 128

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 108 - 178

*ดูรายละเอียดการเปรียบเทียบจำนวนกรมต่าง ๆ ในฝ่ายทหารและพลเรือน จาก สุวิทย์ ชีรัสดวัท ประวัติศาสตร์ไทย ๑ สมัยธนบุรี หน้า 165 - 168

เป็นเพราะงานราชการทางบ้านพลเรือนมีมากกว่าและต้องหาเป็นประจำตลอดเวลา
ต่างกับทางการทหารที่จะไม่ได้ทำเป็นประจำนอกจากยามสงคราม หรือคงที่ให้ฝ่าย
ทหารต้องเขามาร่วมในงานบ้านพลเรือนด้วย แต่ในขณะเดียวกันการที่กรมทหาร
ขนาดใหญ่มีจำนวนน้อยอาจไม่ต้องการให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่มีกำลังในยามยามมากเกินไป
ประกอบกับเมื่อมีศึกสงคราม ฝ่ายพลเรือนทั้งหมดก็ต้องเขามาร่วมเขาส่งสงครามด้วย
อยู่แล้ว ดังนั้นการแบ่งกรมฝ่ายพลเรือนใหม่ากก็ไม่น่าจะหมายถึงความอ่อนแอของ
การทหารแต่ประการใด

ในพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์จะได้รับพระราชทานได้เป็นเจ้าทรงกรม
ซึ่งจะมีไพร่และข้าราชการเป็นของตนเอง เป็นการมอบหมายให้เจ้านายปกครอง
คนกลุ่มหนึ่งแทนที่จะจัดหาเมืองให้ปกครองและสามารถเรียกเกณฑ์มาใช้ได้อย่าง
รวดเร็วในเวลาจำเป็น ในแต่ละกรมจะมีข้าราชการที่เป็นขุนนางอย่างน้อยที่สุด 3 คน
คือ เจ้ากรม ปลัดกรมและสมุหนายก ซึ่งตำแหน่งของเจ้ากรมนั้นจะเป็นไปตาม
ตำแหน่งของเจ้านายของกรมนั้น ๆ¹ การมอบหมายตำแหน่งดังกล่าวสำหรับเจ้านาย
นอกจากเพื่อผลในการควบคุมกำลังคนดังกล่าวแล้วการแต่งตั้งให้ทรงกรมนั้นก็ถือเป็นการ
ให้เกียรติยศ ให้ตำแหน่ง และความมั่นคงแก่เจ้านายเหล่านั้นอีกด้วย²

หน้าที่ราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ของส่วนกลางดังฝ่ายทหารและพลเรือน
เมื่อมีศึกสงครามก็ต้องออกไปทำสงครามป้องกันอาณาจักรทั้งหมดจะมีแต่เพียงบางกรม
ที่เป็นราชการทหาร แต่อยู่ในฝ่ายพลเรือนและไม่ต้องไปราชการทัชคือ กรมล้อม
พระราชวัง มีหน้าที่รักษาพระราชวังอย่างเดียวและห้ามเปิดเผยจำนวนผู้คนในกรมนี้

¹ อคิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325 - 2416
แปลโดย ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรวงบุญมี หน้า 117

² อคิน รพีพัฒน์ หน้า 119

โดยเกิดชาคด้วย¹ บรรดาขุนนางผู้มีราชการใดที่ทวงปรีชาหาหรือกักระทำกันในที่
ประชุมเสนาบดีที่เรียกว่า ลูขุน ณ ศาลา

1.2 การจัดการปกครองหัวเมือง โดยหลักใหญ่ ๆ ได้จัดแบ่งหน้าที่ความ
รับผิดชอบการปกครองหัวเมืองออกเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนืออยู่ในฝ่ายการปกครองของ
มหาดไทย มีตำแหน่งสมุหนายกเป็นผู้บริหารการปกครองทั้งหมด เช่นเกี่ยวกับหัวเมือง
ฝ่ายปักษ์ใต้ และหัวเมืองชายทะเลทางภาคกลางและชายฝั่งตะวันออกให้ฝ่ายกลาโหม
และกรมทหารบริหารการปกครองตามลำดับ* หัวเมืองทั้งหมดแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ
โคกแก้ว หัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองชั้นใน

หัวเมืองชั้นนอก จัดแบ่งออกเป็นเมืองชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามขนาด
และความสำคัญของเมือง แต่ละเมืองอาจมีเมืองเล็ก ๆ อยู่ในอาณาเขตของตนเป็น
ระดัหัวเมืองจัตวา ทั้งเมืองเอก โท และตรีมีเจ้าเมืองที่ได้รับแต่งตั้งไปจาก
เมืองหลวงมีอำนาจสิทธิขาดในการบังคับบัญชาบริหารการปกครองแทนพระมหากษัตริย์

หัวเมืองชั้นใน เป็นหัวเมืองที่อยู่ไม่ห่างจากเมืองหลวงมากนักเป็นหัวเมือง
ชั้นจัตวา มีผู้รั้งกับกรมการ เป็นพนักงานปกครองโดยขึ้นอยู่กับอำนาจของเสนาบดีใน
เมืองหลวง แต่ศักดินาของเจ้าเมืองชั้นจัตวาก็แตกต่างกันออกไป ถ้าเป็นผู้รั้งคือ
หัวเมืองที่ขึ้นกับเมืองหลวงปีศักดินา 3,000 ขึ้นกับเมืองเอกศักดินา 1,600 ขึ้นกับ
เมืองโทศักดินา 1,000 และขึ้นกับเมืองตรีศักดินา 800

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน"
ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 156

* ยกเว้นเมืองฉะเชิงเทราให้อยู่ในการปกครองของมหาดไทยตามเดิม

การบริหารงานปกครองของหัวเมืองชั้นนอกนั้น มีกรมการเมือง พักงาน การปกครองเหมือนกับเมืองหลวงทุกอย่าง¹ ถึงในลักษณะนายทหารหัวเมือง กฎหมายตราสามดวงได้กล่าวถึงตำแหน่งพนักงานการปกครองต่าง ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับการจัดการปกครองในเมืองหลวง จะต่างกันก็เพียงยกที่ต่ำกว่าเท่านั้น เช่น หลวงพล หลวงจามหาคไทย หลวงเมือง หลวงวัง หลวงคลัง เจ้ากรมตำรวจชายขวา* เป็นต้น ในรัชสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของหัวเมืองนครศรีธรรมราช ประการหนึ่งที่ควรกล่าวถึงคือ มีร่างตราสารถอดถอนเจ้าเมืองนครฯ ควบเมื่อครั้งสมัยชนบุรีผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองประเทศราช มีอักษรมาเสนาบดี จตุสดมภ์ มหาคเล็ก ให้มีระเบียบเข้าเฝ้าถวายบังคมพระเจ้ายู่หัว การกระทำความผิด จดหมายเหตุนั้นว่า "...ซึ่งตั้งให้พระปลัดเป็นเจ้านั้นผิด ประเวณีเตปรังกอร..."² ประกอบกับขัดชั้นต่อราชธานี ลายกระหนกจวาม เช่น ไม่ให้ความร่วมมือในการสักเลกของข้าหลวง มีรับสั่งให้เข้าเฝ้าก็มีคพริ้วไม่ยอมเข้าเฝ้าตามรับสั่งถึง 2 ครั้ง หรือให้ลดยศเสนาบดีในตำแหน่งต่าง ๆ ลงก็เพิกเฉยไม่ปฏิบัติตาม³ เป็นต้น ประกอบกับพระเจ้านครฯ ชราภาพมากแล้วจึงให้ถอดถอนพระเจ้านครศรีธรรมราชนำตัวเข้ามาควบคุมไว้ในกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2327 ตั้งเจ้าพัท เป็นเจ้าเมืองนครฯ แทนยศตำแหน่งเป็นเจ้าพระยานนครศรีธรรมราชเจ้าเมืองเอก และลดเสนาบดีลงเป็นเพียงกรมการเมือง ส่วนเมืองพิษณุโลกหัวเมืองเอกอีกเมืองหนึ่ง ระบบการบริหารและการปกครองนั้นดูเหมือนจะไม่ค่อยมีปัญหาเท่าหัวเมืองนครศรีธรรมราช รูปแบบต่าง ๆ ในการแบ่งตำแหน่งการบริหารก็คล้ายคลึงกัน

¹ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ" ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 12

* คุรายละเอียดยจาก กฎหมายตราสามดวง หน้า 174 - 175

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุนครกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

³ ก.

ทั้งนี้แต่จำนวนตำแหน่งตามหาเนียบ เมืองพิษณุโลกมีตำแหน่งเพียง 13 ตำแหน่ง แต่เมืองนครศรีธรรมราชมีตำแหน่งถึง 25 ตำแหน่ง¹ อาจจะเป็นเพราะนครศรีธรรมราช เคยเป็นอาณาจักรที่มีการปกครองอย่างเต็มรูปแบบของอาณาจักรมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน แม้จะลดลงเป็นหัวเมืองก็ยังคงเหลือรูปแบบในตำแหน่งต่าง ๆ อยู่มากกว่า หัวเมืองพิษณุโลก

ในขณะเดียวกันเมืองสงขลาที่ขึ้นต่อเมืองหลวงมีเจ้าเมืองเป็นที่พระยาสงขลา* มีความผิดไม่เอาใจใส่ในราชการ อ่อนแอในการปกครองและการสงครามมีโทษถึงตาย ให้เอาตัวเจ้าเมืองสงขลาเข้ามาควบคุมไว้ในกรุงเทพฯ ให้เมืองสงขลาไปขึ้นกับ เมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่ พ.ศ. 2327² เป็นต้นไป**

นโยบายการกระจายหัวเมืองจัตวาออกไปตามเมืองเอก เมืองโท และ เมืองตรีนั้น นอกจากเพื่อการจัดการปกครองให้ทั่วถึงในภูมิภาคต่าง ๆ แล้ว น่าจะมี ผลต่อการสร้างดุลอำนาจในระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ เหล่านั้น มิให้หัวเมืองจัตวาไป ตกอยู่ในอำนาจของหัวเมืองใดหัวเมืองหนึ่งโดยเฉพาะหัวเมืองเอกมากเกินไป ซึ่ง อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของราชอาณาจักรได้ แต่ในขณะเดียวกันการที่หัวเมือง

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 173 - 175

* คือพระยาสงขลา (บุญชู) ซึ่งดำรงยศพระยาสงขลาแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

** พงศาวดารเมืองสงขลาระบุว่าต่อมาในปี พ.ศ. 2334 เมืองสงขลาได้ เลื่อนเป็นหัวเมืองเอก เจ้าเมืองเป็นที่เจ้าพระยาอินทศิรีฯ (บุญชู) ให้เมืองไทรบุรี เมืองตานี เมืองตรังยกขึ้นกับเมืองสงขลาด้วย ดูรายละเอียดจาก กรบศิลป์ากร พงศาวดารเมืองสงขลา พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเอื้อ (เอื้อน) ณ สงขลา วัฒนธรรมวิทยาราม 20 กรกฎาคม 2501 หน้า 10 - 11

เออมีความเข้มแข็ง มีกำลังเตรียมพร้อมก็สามารถประกันความมั่นคงของอาณาจักรจากข้าศึกภายนอกซะได้ด้วย

การปกครองที่เล็ดร่อนไปจากหัวเมืองเป็นแฉวง มีหมิ่นแฉวงควบคุมดูแลในแคว้นและแฉวงประกอบด้วยคำลต่าง ๆ ที่มีกานันเป็นศูนย์กลางมักจะมีบรรดาข้าศึกเป็นพันธมิตรที่สุกเห็นจะเป็นหมู่บ้านที่มีผู้ใหญ่นานเป็นผู้ปกครอง¹

1.3 การจัดการปกครองหัวเมืองประเทศราชซึ่งเป็นอาณาจักรที่มีอิสระในการปกครอง แต่ตกมาอยู่ในอำนาจของไทยจะด้วยวิธียอมมาสวามิภักดิ์หรือถูกไทยไขกำลังรุกรานก็ตาม การจัดการปกครองหัวเมืองประเทศราชไทยยินยอมให้ปกครองตนเองเต็มที่ ให้ภักดิ์รับเป็นเชื้อสายตั้งเดิมขึ้นปกครองแต่ต้องยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา ยกเว้นในกรณีที่เกิดจลาจลวุ่นวายขึ้นในหัวเมืองประเทศราชนั้น และจัดการปราบปรามไม่ให้เกิดชาดไทยก็จะส่งข้าราชการขุนนางผู้ใหญ่ไปเป็นผู้สำเร็จราชการ, ดูแลความเรียบร้อยต่าง ๆ เช่น อาณาจักรกัมพูชา ไคยงพระยาบมราช (แมน) ออกไปควบคุมในระหว่างบ้านเมืองวุ่นวายเพื่อรอนักองค์เองที่ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงมาดำรงสั่งสอนอยู่ในกรุงเทพฯ ให้เต็มใหญ่ก่อนที่จะสถาปนาเป็นเจ้ากรุงกัมพูชาต่อไป² เป็นต้น

แนวนโยบายในการควบคุมประเทศราชในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้นมีวิธีการ ดังนี้

1.3.1 ให้หัวเมืองประเทศราชส่งเครื่องราชบรรณาการ ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ตามเวลาดำหนดที่ได้นัดหมาย ซึ่งอาจจะเป็น 3 ปีต่อครั้งหรือปีละครั้ง

¹สมเด็จพระบวรพระยาการราชานุภาพ "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ" ประวัติศาสตร์และการเมือง หน้า 12 - 13

²สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี (ผู้รวบรวม) ไทยสถาปนาภักดิ์รับ
พิมพ์ในการถวายกฐินพระราชทาน วัดพนัญเชิงพระนครศรีอยุธยา 26 ตุลาคม 2505
หน้า 8 - 9

เพื่อเป็นเครื่องแสดงในความจงรักภักดี ถ้ามีการละเมิดจะถือว่าประเทศราชนั้นคิด
กระด้างกระเดื่องแข็งเมืองจะต้องมีโทษ ดังที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงว่า
"มาตราหนึ่ง เมืองปากไตฝ่ายเหนือ ซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร ให้มาอ่อนน้อม
นำดอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการมาถวายตามราชประเพณีแก่ก่อน ถ้าเมืองใด
มิได้กระทำตามประเพณีแข็งเมืองไว้ให้เปะฉะจาลในแผ่นดินท่านไซ้หาว่าโทษถึงตาย"¹
เป็นวิธีตรวจสอบหัวเมืองประเทศราชถึงความสวามิภักดิ์เป็นชาวอมชัมพลีมา เครื่อง
บรรณาการนั้นไม่ได้จำกัดว่าจะจะเป็นสิ่งของชนิดใดก็ตามแต่ประเทศราชจะเห็นสมควร²

1.3.2 แบ่งแยกประเทศราชบางแห่งออกเป็นหัวเมืองย่อย ๆ ให้เจ้าเมือง
ที่จงรักภักดีขึ้นปกครองเป็นอิสระแก่กัน หรืออาจจะตั้งผู้สำเร็จราชการจากกรุงเทพ
มหานครไปปกครองเพื่อความคุ้มครองกันมิให้มีการรวบรวมกำลังขึ้นกระด้างกระเดื่อง
แข็งเมืองได้โดยสะดวกนัก เช่น ใน พ.ศ. 2337 ได้พระราชทานอภิเษกนักษัตร
เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีไปครองครองแผ่นดินเมืองเขมร แต่ช่อกวัน
เมืองปัตมอญ (พระตะบอง) เมืองเสียมราฐให้อยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าพระยา
อภัยภูเบศร์ (แบน)³ หรือให้แบ่งแยกหัวเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง* เพื่อ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 528

²แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์ (เรียบเรียง) ประวัติศาสตร์
สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 หน้า 143

³หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 7 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ก. 1156

*คือ ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง (ยี่ริง) สาบุรี รามันห์ ยะลา

ป้องกันมิให้รวมกันก่อการขบถได้อีก^{1*} เพราะมีผู้ปกครองถึง 7 คน และปกครอง
อย่างอิสระต่อกัน เป็นต้น

1.3.3 ให้หัวเมืองเอกของไทยเป็นผู้ควบคุมดูแลเมืองประเทศราชบางแห่ง
เพื่อการสอดส่องดูแลให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหัวเมืองมลายูที่อยู่ห่างไกลจาก
กรุงเทพมหานครมาก ยากต่อการปราบปรามเมื่อเกิดขบถขึ้น จึงพยายามให้มีการ
ควบคุมดูแลที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้เมืองสงขลาเลื่อนเป็นหัวเมืองเอก
ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร เกรงว่านครศรีธรรมราชจะดูแลเหตุการณ์ในหัวเมืองมลายู
ไม่ทั่วถึง จึงให้เมืองสงขลาเป็นผู้ควบคุมเมืองไทรบุรี เมืองตานี (ปัตตานี)
เมืองศรีลังกา^{2**} ซึ่งในระยะทางไกลกว่าด้วย

แนวพระราชโบายนั้นนอกจากจะเพื่อแบ่งเบาภาระของเมืองนครศรีธรรมราช
ลงแล้ว ยังเป็นการลดอำนาจทางการเมืองของนครศรีธรรมราชที่มีต่อเมืองมลายูลง
โดยแบ่งอำนาจการควบคุมดูแลให้กับหัวเมืองสงขลาซึ่งมีเบื้องหลังที่ไม่ค่อยจะลงรอยกับ

¹กรมศิลปากร พงศาวดารเมืองสงขลา พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายเอื้อ (เอื้อน) ณ สงขลา วัฒนธรรมศิริยาราม 20 กรกฎาคม 2501 หน้า 11

*ใน พ.ศ. 2334 พระยาตานีเกิดขบถมาโจมตีเมืองสงขลา ใน พ.ศ. 2339
คำตัญญ์กัณฑ์เจ้าเมืองบิริง (ยะหริ่ง) ก่อการขบถอีก

²กรมศิลปากร ล.ก.

** บางแห่งว่าสงขลาดูแลเมืองกลันตันและศรีลังกา ส่วนไทรบุรี
นครศรีธรรมราชเป็นผู้ดูแล

นครศรีธรรมราช¹ อีกทั้งการยกเมืองสงขลาขึ้นเป็นหัวเมืองเอกก็น่าจะพิจารณาได้ว่า เพื่อสร้างดุลอำนาจให้ดวงกับนครศรีธรรมราชด้วยประการหนึ่ง นับเป็นแนวพระบรมราชโองบายที่เจียมแหลมมากของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

1.3.4 ให้หัวเมืองประเทศราชกระทำสัตย์สาบาน เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่กรุงเทพมหานครใช้ควบคุมประเทศราชทางด้านจิตใจ ความเชื่อโดยให้กระทำสัตย์สาบานว่าจะจงรักภักดีไม่กระด้างกระเดื่องกิดขบถแข็งเมืองและจะบำรุงประชาราษฎร์ให้รวมเป็นปึกแผ่น เช่น คำสัตย์สาบานของเจ้าเมืองทวายใน พ.ศ. 2335² คำสัตย์สาบานของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) และพระยาเพชรบูรณ์ใน พ.ศ. 2337³ หรือคำสัตย์สาบานของเมืองเชียงใหม่ที่ทำประว่าทุกปี⁴ เป็นต้น

1.3.5 นำตัวเจ้านายประเทศราชที่มีท่าทีไม่น่าไว้วางใจ เข้ามาควบคุมไว้ในกรุงเทพฯ หรือเมืองอื่นที่ยากต่อการสร้างสมอำนาจทางการเมืองได้อีก เช่น กรณีของพระยามังไชย เจ้าเมืองแพะ ชักชวนพระยาบวช และพระยาเชียงใหม่จับตัวพระกะเมณีเพมาเจ้าเมืองเชียงแสนมีความชอบแต่ยังแคลงพระทัยในพระยามังไชยอยู่ด้วย เคยไปอยู่กับพม่ามานานเกรงจะเป็นอุบาย จึงให้เข้ามาทำราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ในขณะที่ให้พระยาบองไปช่วยราชการที่ลำปาง⁵ หรือเมื่อปราบปรามลาชุกักถลัก

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154

³หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 7 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156

⁴ปริกษา ศิรินาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองล้านนาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรินิพนธ์ วิษยาลัยวิชาการศึกษาระสาณมิตร 2516 หน้า 115

⁵เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 161

เจ้าเมืองยี่ริง (ยะหริ่ง) ได้ แบ่งหัวเมืองมลายูออกเป็น 7 หัวเมืองแล้วให้นำตัว
 คาญักหลักกลับมาควบคุมไว้ที่เมืองสงขลา¹ เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวนโยบายที่ทรงปฏิบัติ
 ทอญำประเทศราชอย่างมั่นคง ไม่ย่อความแตกแยกในความรู้สึกของราษฎรของ
 ประเทศราชให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจจะก่อการจลาจลจนวุ่นขึ้นอีกก็ได้

แนวทางการดำเนินนโยบายในการปกครองหัวเมืองประเทศราชในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นการดำเนินนโยบายทางการเมือง
 การปกครองที่มั่นคง สุขุม แต่เฉียบขาด สร้างความระลึกถึงในพระมหากษัตริย์
 ให้บังเกิดในจิตสำนึกมากกว่าใช้กำลังทัพที่เข้มแข็งเข้าบังคับโดยไม่จำเป็น ซึ่งสามารถ
 สร้างความมั่นคงแก่อาณาจักรได้เป็นอย่างดี

1.4 การเตรียมปรับปรุงกำลังพลและบุตทวิธี

เมื่อมีการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ในแต่ละครั้ง สิ่งที่มีเกิดขึ้นเสมอคือศึก
 สงครามจากประเทศเพื่อนบ้านที่คอยจ้องหาโอกาสแผ่พระบรมเดชานุภาพ โดยเฉพาะ
 พม่ามักจะฉวยโอกาสนี้ในการทำสงครามรุกรานหัวเมืองชายแดนจนกระทั่งเข้าโจมตี
 เมืองหลวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชย์
 ผลักเปลี่ยนแผ่นดินและราชวงศ์ใหม่ การเตรียมกองทัพให้พร้อม เร่งเตรียมก่อสร้าง
 เมืองหลวงให้พร้อมที่จะรับศึกได้เมื่อคราวจำเป็นและคอยฟังข่าวการเคลื่อนไหวของ
 ชาติที่อยู่เสมอคือสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะรักษาเอกราชของชาติให้ยั่งยืนต่อไป
 ประกอบกับการขยายเมืองหลวงใหม่นี้เป็นภาระที่รับแรงและสาเหตุที่สำคัญคือเพื่อขยับ
 ที่ดีกว่า ซึ่งหมายถึงทรงคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าว่าจะปีกลังสงครามอีกและทรงหอบ
 ที่จะต่อต้านตั้งแต่ทรงเลือกสร้างเบ้องหลวงใหม่แล้ว กังที่ทรงมีพระราชสาส์นไปถึง
 เมืองจีนเรื่องแผนมารุกรานอาณาจักรไทยแต่แตกพ่ายกลับไปถึงกับกล่าวว่า

1 กรมศิลปากร พงศาวดารเมืองสงขลา พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 นายเอื้อ (เอื้อน) ณ สงขลา วัดมฤตยุนิยาราม 20 กรกฎาคม 2501 หน้า 13

"...กรุงรัตนบุรีจะอ้าวะกับกรุงพระมหานครหรืออยุธยา คงจะต้องหาสงครามกันไปจน
ยับเป็นข้างหนึ่งแน่นอน..."¹

เนื่องจากทางเมืองอ้าวะที่จึงถูกจากรองราชย์อยู่ขณะนั้นเกิดความไม่สงบมีการ
แย่งชิงราชสมบัติกันวุ่นวาย หัวเมืองขึ้นของพม่าก็กระด้างกระเดื่อง พระเจ้าปดุง
พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ต้องปราบปรามอยู่หลายปี* และเป็นระยะที่ตรงกับไทย
กำลังเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ย้ายเมืองหลวงใหม่พอดี นับเป็นโชคที่ประการหนึ่งของ
กรุงรัตนโกสินทร์ที่มีโอกาสตั้งตัวโดยไม่มีศัตรูบารุกราบจนถึง พ.ศ. 2328

✓ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะขึ้นครองราชย์นั้น
พระองค์ทรงอยู่ในฐานะแม่ทัพคุมอำนาจทางทหารส่วนใหญ่อยู่แล้ว ดังนั้นเมื่อทรงขึ้น
ครองราชย์ก็ไม่น่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมกองทัพหรือกำลังคนของอาณาจักรและ
ยุทธวิธีในการเข้าสู่สงครามแต่ประการใด ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อมีการย้ายราชธานี
ใหม่เป็นกรณีพิเศษ การกระเตรียมปรับปรุงกำลังพลและยุทธวิธีก็ต้องกระทำให้เข้มแข็ง
อยู่เสมอ วิธีการดำเนินนโยบายด้านนี้ คือ

1.4.1 ให้ควบคุมการสักเลกโรคภัยและทั่วถึงยิ่งขึ้น ด้วยพระองค์ทรง
เห็นว่าไฟโรค ๗ แขนงราและตายไปเป็นจำนวนมากแต่พวกสักขึ้นเป็นไฟใหม่มากกลับ
น้อยลง² จึงบังคับให้ผู้สักเลกใหม่ทุกแห่งสืบดูความเป็นมาของเลกที่ระสักให้แน่ชัดว่า
มิได้สักก็อยู่ในภูมุนายอื่น ๆ จึงให้สักเอาไว้ได้ และห้ามเอาเลกไปถวายเป็นมหาดเล็ก
ของเจาต่างกรมโดยเด็ดขาด³ เพราะจะทำให้ไพร่พลหนีราชการมากขึ้นเป็นผลเสีย

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 ว.ก. 1148

*ดูรายละเอียดใน พงศาวดารพระยาการราชานุภาพ ไทยรบพม่า ใน
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 6 - 12

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 733 - 734

³ดู หน้า 734

ต่อราชการสงครามและการสร้างพระนคร ทั้งกำชับให้นายเจ้าของเลกทั้งหลาย
สืบหาเอาเลกของกมมาส่งให้หมดอย่าให้หนีไปอยู่ทางกรมกองใดหากละเลยจะมีโทษ¹
ให้เลิกเกลี้ยกล่อมสืบเอาไพร่ที่หนีไปให้เข้ามาอยู่ในบ้านเมืองอย่างเดิม² และห้าม
ผู้ใดคบคิดกันขายไพร่ให้เป็นทาสเพื่อหนีราชการ ซึ่งจะทำให้ไพร่หลวงขาดแคลนยิ่งขึ้น
มิฉะนั้นจะมีโทษตามกำหนด³ รวมนั้นได้ทรงกำหนดไว้ว่าถ้ามีศึกสงครามมาติดพระนคร
ให้นายเกณฑ์ไพร่เข้ากองทัพทั้งหมด ห้ามสับเปลี่ยนไพร่และจ้างวานกันหากละเมิด
มีโทษถึงประหาร⁴ เพื่อระดมหมู่เลกไพร่ทั้งหลายอย่างมีระบบ ถูกต้อง เรียบร้อย
สะดวกต่อการเกณฑ์ใช้ในราชการได้พร้อมเพรียงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในราชการสงคราม

อีกทั้งกำชับให้เจ้าเมืองหัวเมืองต่าง ๆ เร่งทำการสักเลาในสังกัดของตน
และแจ้งยอดจำนวนเข้าเมืองหลวง ห้ามเรียกข่งสิ่งของเงินทองจากเลกของตน
โดยเด็ดขาด⁵ เพื่อจะไ้รู้จำนวนกำลังพลหัวเมืองที่จะเรียกเกณฑ์ได้ทันทีอย่างครบถ้วน

✓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง
กำหนดเวลาเข้ารับราชการเสียใหม่ ให้ไพร่เข้ารับราชการ 1 เดือน เว้น 2 เดือน
ผ่อนผันให้เพื่อความสุสบายของพลเมือง⁶ และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ไพร่จะได้
มีทองหล่มหนักการเข้ารับราชการอีกเพราะมีเวลาทำมาหากินมากขึ้นกว่าเดิม จึง

¹ กฎหมายตราสามดวง หน้า 734

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148

³ อ.ก. หน้า 730

⁴ อ. หน้า 728

⁵ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

⁶ กฎหมายตราสามดวง หน้า 707

ประกาศให้ไว้ทั้งหลายดีหลุมเมื่อกลับเข้าหาบุญนายเสียก่อนที่จะมีโทษ¹ เป็นการประกาศนิรโทษกรรมสำหรับผู้หลบหนีราชการ ลดหย่อนเวลารับราชการให้น้อยลงเพื่อให้ไว้ใจได้บ้างในการทำการราชการไฉนอีกนั้น ซึ่งเป็นผลสะท้อนไปถึงจำนวนกำลังพลของกองทัพอันต้องเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

1.4.2 สร้างแนวป้องกันเมืองหลวงและหัวเมืองต่าง ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หูกญเมืองหลวงขึ้นอีกชั้นหนึ่งคั่นตะวันตกนอกนอกจากที่เคยมีอยู่แล้ว เรียกว่า คลองรอบกรุง² ทั้งแนวกำแพงจนถึงเหนือวัดสามปลื้ม นอกจากเพื่อการคมนาคมที่สำคัญแล้วยังเป็นแนวป้องกันข้าศึกที่สามารถมิให้เข้าถึงเมืองหลวงได้สะดวก ทั้งก่อสร้างป้อมไว้ตามแนวริ้วคูเมืองโดยรอบพระนครอีกด้วย

นอกจากเมืองหลวงยังกำชับเจ้าเมืองต่าง ๆ ให้คอยสนใจดูแลป้อมค่ายคูของเมืองไว้แข็งแรงมั่นคงอยู่เสมอ ได้มีการตระเวนรักษากันต่าง ๆ ทั้งกลางวันกลางคืน สอดส่องผู้แปลกปลอมเข้ามาเป็นสายสืบและจับกุมส่งเข้าเมืองหลวงในทันที³

1.4.3 ให้สำรวจหัวเมืองที่สมเสียบินาหนะและอาวูที่ไซในสงครามให้ทราบจำนวนที่แน่นอน เพื่อจะไกร่กำลังความสามารถกองทัพไทยถูกต้องและวางแผนยุทธวิธีต่อสู้ข้าศึกได้เหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น มีพระบรมราชโองการให้ทำรายชื่อและรายละเอียดของปืนใหญ่ที่สำคัญใน พ.ศ. 2336⁴ ให้หัวเมืองจ่ายข่าวที่ไซส่งเข้ากองทัพเมื่อครั้ง

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 721

²แสงโสม เกษมกร์ และวิมา พงศ์พัฒน์ (เรียบเรียง) ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 หน้า 153 - 154

³หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148, เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

⁴หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 7 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155

สงครามกับพม่า เมื่อ พ.ศ. 2328¹ การออกพระราชกำหนดห้ามส่งข้าวออกขาย
ทางประเทศเพราะทรงวิตกว่าราคาข้าวจะแพงประชาชนจะเดือดร้อนและถ้ามีศึกสงคราม
ประชิดพระนคร กองทัพจะขาดแคลนเสบียงอาหารได้² หรือเมื่อ พ.ศ. 2327
ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาออกไปเร่งสร้าง
เรือรบที่เมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา³ หรือการจับช้างให้พระยามหาโยธา
และพระกาญจนบุรีเกณฑ์ลาวพวนจัดตั้งกองผลิตกำมะถันให้มากขึ้น และให้เตรียมต่อเรือรบ
เพิ่มเติมอีกด้วย⁴ เป็นต้น

1.4.4 ให้มีการสอดแนมฟังข่าวความเป็นไปในแนวของข้าศึกรวบรวมเป็น
ข้อมูลไว้ใช้สำหรับการสงคราม ดังที่ให้สอบถามเจ้าพระยามหาโยธาและพระยาไทรโยค
ถึงระยะทางจากเมืองเมะตะมะถึงเมืองหงสาวดีทั้งทางบกทางเรือ จากเมะตะมะ
ถึงด่านเจดีย์สามองค์และถึงบ้านระแหง⁵ เป็นประโยชน์ทั้งการจะยกกองทัพไปตีเมือง
พม่าและเพื่อเตรียมทำสงครามเมื่อมีข้าข้าศึกยกกองทัพเข้ามาบุกรุกจะได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

หน้าที่ของหัวเมืองและประเทศราชที่มีอาณาเขตตามชายแดนอีกประการหนึ่ง
คือ คอยสืบฟังข่าวการเคลื่อนไหวของข้าศึกและส่งข่าวเข้ากรุงเทพฯ โดยเร็ว เช่น
เมื่อ พ.ศ. 2329 ได้มีคำสั่งให้พระยาพิษณุโลกและพระยาลพบุรีแลกเปลี่ยนกัน
ลาดตระเวนกันอย่างกวัดจัน เมื่อได้ข่าวจากพม่าและมอญที่จับได้ขณะมาลาดตระเวน
ว่าพม่ากำลังเตรียมทำสงครามขนานใหญ่⁶ เป็นต้น

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1147

² กฎหมายตราสามดวง หน้า 771

³ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

⁴ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148

⁵ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157

⁶ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148

1.4.5 นโยบายแห่งพุทธวิธีในการหาสงคราม นับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี การหาสงครามโดยเฉพาะกับพม่า ฝ่ายไทยจะไม่ตั้งมั่นรับทัพเข้าศึกในเมืองหลวงแต่จะเดินทัพไปรับศึกยังหัวเมืองที่ห่างไกลจากราชธานีในมากที่สุด อาจจะเนื่องจากการกำลังพลที่คาดว่าจะเสียเปรียบต่อราชศึกและกายคุประทุรของราชธานีที่ไม่ค่อยจะมีนักรบ

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจากลักษณะการก่อสร้างเมืองหลวงใหม่ที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคูเมืองถึงสองชั้น* เมืองหลวงเป็นเหมือนเกาะอย่างกรุงศรีอยุธยา คล้ายคังกับจะรับทัพเข้าศึกในเมืองหลวงแต่เมื่อถึงครั้งแรกของเผชิญกับความเสียเปรียบ จำต้องอาศัยพุทธวิธีสร้างความได้เปรียบก็ได้อำนาจให้กองทัพไปทำการล้อมยังหัวเมือง เว้น ในอีก 9 ทัพ ฝ่ายไทยจะออกสกัดทัพที่ชายแดน เลือกชัยภูมิที่ได้เปรียบและสามารถมีมัจฉากับทัพเข้าศึกจนแตกหนีในที่สุดเป็นต้น ต่อจากนั้นไซ้ว่าศึกครั้งใดฝ่ายไทยจะไปสกัดทัพนอกเมืองหลวงทุกครั้งและบางครั้งก็จะรุกรานเข้าไปยังดินแดนของข้าศึกอีกด้วย** จนอาณาเขตแผ่กว้างขวางออกไปยิ่งกว่ารัชสมัยใด ๆ

ในการรบแต่ละครั้งฝ่ายไทยพยายามปลูกปลอบกำลังใจทหารอยู่เสมอที่สิ่งใดได้รู้ชัดเจนคือ เรื่องการเสี่ยงทายพระบรมมณฑลเมื่อมีปัญหาคืออะไรที่จะได้แก้ไข ซึ่งผลการเสี่ยงทายมักจะปรากฏผลในด้านดีมีมงคลเสมอ เช่นเสี่ยงทายว่าพระเจ้าอังวะจะตายหรือไม่ ผลทายว่าตาย หรือเสี่ยงทายว่าพม่าจะแพ้สงครามหรือไม่ หรือถ้าไทยบุกกองทัพไปรบกับพม่าจะชนะหรือไม่¹ เป็นต้น

* คือคลองหลอดเป็นคูเมืองชั้นในและคลองรอบกรุงเป็นคูเมืองชั้นนอก

** ดูรายละเอียดการศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยรัชกาลที่ 1 จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระราชพงศาวดาร ไทยรบพม่า ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 1 - 120

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 7 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154

นโยบายเพื่อสร้างเสริมกำลังพลและกำเนินยุทธวิธีเหล่านี้ ทำให้กองทัพของฝ่ายไทยมีความเข้มแข็ง รอบในขณะนั้นขยายอาณาเขตให้กว้างขวางและมั่นคงอย่างยิ่งในสมัยนี้

1.5 การชำระกฎหมายและการศาล กฎหมายเป็นมาตรฐานกำหนดความสัมพันธ์ของพลเมืองในอาณาจักรว่ามีสิทธิหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอย่างไรและเพียงใด อันจะก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและมีระเบียบแบบแผนเมือง แต่เมื่อกรุงศรีอยุธยาถึงกาลด้อยยับเพราะสงคราม "...พระธรรมศาสตร์ราชสาทรบพระชายการกระจัดกระจายหายเกาส่วนสืบส่วนเมื่ออยู่สักส่วนหนึ่ง..."¹ และที่หลงเหลืออยู่ก็มีไคยยุติธรรมนักทั้งพระราชปราชญ์ในการชำระกฎหมายเมื่อ พ.ศ. 2347 "...พระราชกำหนดบทพระอาชยนนั้นก็สิ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไปเปมอันมาก กวดยคนอัมโลกหลงหาความอาบแกมามีไคย คัดแปลงแต่ตามชอบใจไว้พิจารณาภาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง..."² เพื่อแก้ไขสิ่งที่ผิดหรือขัดแย้งกันจนอาจทำให้ชนวนการยุติธรรมเอนเอียงไคย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น* เพื่อแก้ไขและจัดลักษณะต่าง ๆ เข้าเป็นหมวดหมู่อย่างมีระเบียบแบบแผน

กฎหมายที่ชำระแบ่งเป็นลักษณะต่าง ๆ นั้นจะมีพระธรรมศาสตร์เป็นหลักการที่สำคัญ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ตามระบบกฎหมายเก่าของไทยนั้นพระองค์มิใช่ผู้สร้างกฎหมาย แต่ทรงเป็นผู้ให้ความคุ้มครองประชาชนและเป็นผู้สงวนรักษา

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 744

²ดู หน้า 2

* ประกอบด้วย อาลักษณ์ 4 คน ลูกขุน 3 คน และราชบัณฑิตอีก 4 คน รวม 11 คน กฎหมายนามจาก กฎหมายตราสามดวง หน้า 2

กฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์นี้ให้งดอยู่ เป็นอนุภาโคตฤตการจ้ชากโดยอาศัยหลักในพระ
ธรรมศาสตร์¹ แต่ในกรณีพิเศษที่หนึ่งคือโคตฤตสิมโดยยึดหลักพระธรรมศาสตร์ไม่ได้จะโดย
เพราะพระธรรมศาสตร์ไม่กล่าวถึง หรือปะเจี้ยนนิมในบ้ำเมืองนิคกับพระธรรมศาสตร์
ก็ตาม พระมหากษัตริย์ก็จะวินิจฉัยในอรรถคดีเหล่านั้นประกาศใช้เป็นกฎหมายที่เรียก
กันว่า ราชศาสตร์ แต่ก็มีเป็นข้อบังคับอย่างยุติ เป็นตัวรับของหลักธรรมศาสตร์
อาจถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือยกเลิกในรัชสมัยต่อมาได้ ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง
กฎหมายในแต่ละครั้ง พระมหากษัตริย์จะพยายามให้พระบรมราชโองการสอดคล้องกับ
พระธรรมศาสตร์ให้ที่จะทำได้เพื่อให้พระบรมราชโองการนั้นยังยืนต่อไป ซึ่งสิ่งนี้ก็
เป็นวัตถุประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในการชำระ
กฎหมายในครั้งนั้นด้วย² แนวพระบรมราชโองการทางกฎหมายและการศาลที่สำคัญ
คือ

1.5.1 การออกกฎหมายหรือพระราชกำหนดลักษณะต่าง ๆ เพิ่มเติมเข้าไป
ในพระอัยการบางลักษณะ เพื่อให้ครอบคลุมถึงความที่อาจมีขึ้นได้ เป็นความสะดวก
ต่อผู้ทำหน้าที่พิพากษาคัดสินคดีความต่าง ๆ โดยเฉพาะในหัวเมืองซึ่งยากต่อการกราบ
มายังมณฑลให้ทรงพระราชวินิจฉัยในกรณีที่กฎหมายเก่ามิได้ระบุกำหนดไว้ชัดแจ้ง ทำให้
ราษฎรพึ่งพาอาศัยหาความยุติธรรมจากกฎหมายได้เพิ่มขึ้น การเพิ่มเติมพระราชกำหนด
ต่าง ๆ จะจัดเข้าไปในหมวดหมู่ที่ใกล้เคียงกัน เช่น ลักษณะการหย่าร้าง การสู้อ
การลักลอบเป็นชู้ของชายหญิงก็ได้เพิ่มเติมต่อจากพระอัยการลักษณะผิดเมียเดิม เป็นต้น

¹ควอริช เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย
กาญจณี สมเกียรติกุล และบุพา ชุมจันทร์ หน้า 268

²ดู หน้า 269

1.5.2 การออกกฎหมายใหม่ เป็นพระราชกำหนด บทบัญญัติที่ทรงประกาศใช้บังคับขึ้นใหม่และไม่สามารถจัดเข้าในลักษณะใด ๆ ของกฎหมายเดิมได้ จึงทรงให้แยกประเภทออกไปต่างหาก เช่น กฎพระสงฆ์ พระราชบัญญัติ และพระราชกำหนดใหม่ เป็นต้น เป็นการเพิ่มเติมกฎหมายข้อบังคับที่กฎหมายเก่า (สามารถรวบรวมมาชำระได้) มิได้ครอบคลุมไปถึงหรือไม่กระจำงเพียงพอ

✓ การเพิ่มเติมหรือบัญญัติกฎหมายใหม่นั้นได้อำนวยสนับสนุนการปกครองบ้านเมืองให้มีประสิทธิภาพ มีลักษณะที่แน่นอน สร้างความสงบเรียบร้อยและมั่นคงให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง ถึงแม้จะมีพระราชปราชญ์ปรากฏอยู่เสมอ ๆ ในสมัยใดก็ตาม เช่น กฎพระสงฆ์ ให้พระราชกฤษฎีกาส่งครูเล็กกฎหมายให้ไว้เรียนกันดูหรือวิปัสสนาธุระ อย่าให้ไปสนใจในความรู้หรืออิทธิฤทธิ์เพราะจะมีใจกำเริบก่อการในแผ่นดินให้เกิดครอนได้¹ หรือทรงควบคุมกิจของสงฆ์ให้บริสุทธิ์เป็นที่ศรัทธากราบไหว้บูชาของราษฎรต่อไป พยายามให้ผู้นับถือปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา อันจะนำมาซึ่งความสงบของสังคมและความมั่นคงของอาณาจักรในที่สุด นับเป็นยุคโศกนาฏที่แตกต่างไปจากสมัยก่อน ๆ ในการนำเอาพุทธศาสนามาประคับประคองอาณาจักรให้เกิดความร่มเย็นร่วมกับแนวทางค่านิยมเพื่อบังคับใช้ให้ปรากฏผลมากที่สุด หรือการห้ามพอกาณาเอาปืนและกระสุนดินดำเข้ามาในราชอาณาจักร² หรือห้ามขายข้าวออกต่างประเทศเพราะกลัวว่าราคาข้าวจะแพงขึ้นไพร่ฟ้าจะขัดสนเดือดร้อนได้³ ห้ามไพร่ละเลยหรือหนีราชการ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลดเวลาการเข้ารับราชการลงถึงครึ่งหนึ่งแล้วนี้⁴ เป็นพระราชกรณียกิจที่ทรงคำนึงถึงภาวะทุกข์ร้อนของ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 548 - 549

²ก. หน้า 719

³ก. หน้า 771

⁴ก. หน้า 720 - 721

ราษฎร จึงทรงลดหย่อนลงให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นและสร้างความมั่นคงแก่พระราชอาณาจักรอย่างแท้จริง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงดำริว่า ผู้รู้กฎหมายมักจะทากำนวนฟ้องร้องให้กับคู่คดีหรือกับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ทำให้การตัดสินของตุลาการ เอนเอียงไถ้ถึงพระราชปรารภว่า "...เมื่อพิเคราะห์จะดูเหมือนหนึ่งเป็นอาชญาให้แก่โจร ฝ่ายคนซึ่งฉ้อหมกกว่าซึ่งรู้สำนวนมิได้กลัวแก่บาปลดอาชญาแก่บาป เห็นแต่อาชญาสินจ้างดีบนเข้ามาแก่ง้างคำให้การกะซ้อลงกะ เบียดแนะนำสำนวน เอาเท็จเป็นจริง เอาจริงเป็นเท็จเห็นหาเปฉะธรรมไม่..."¹ พระองค์จึงห้ามโจทก์เขียนคำฟ้องมายื่นต่อศาล แต่ให้เข้าแจ้งความต่อเจ้าพนักงานของศาลที่เรียกว่า จ่าหลวง²

ซึ่งจะเป็นผู้จดคำฟ้องมอบให้พนักงานประทับฟ้องนำไปให้ลูกขุน ๗ ศาลา หรือลูกขุน ๗ ศาลหลวง พิจารณาพิพากษาตัดสินต่อไป นับเป็นความวิริยะอุตสาหะของพระองค์ที่จะสร้างความเท่าเทียมและยุติธรรมให้กับอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์อย่างเต็มที่มิให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบกันขึ้น

ส่วนอำนาจในทางตุลาการ มิได้แยกออกจากการบริหารหรือการปกครองโดยเด็ดขาด เพราะถือว่าศาลเป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การศาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังคงอยู่ในรูปลักษณะเดียวกันกับสมัยก่อน ๆ จำนวนศาลจึงมีมากมายแทบจะทุกหน่วยงานก็มีศาลใช้พิพากษาคัดสินในคดีที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเป็นเอกเทศ เช่น

¹ควอริธ เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจณี สบเกียรติกุล และยุพา ฐนวัตร์ หน้า 294

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 708

ศาลกระทรวงอาญาจักรที่อยู่ในความรับผิดชอบของมหากาไทย ศาลนครบาลที่อยู่ในความ
ควบคุมของกรมเมือง ศาลกรมนาในความควบคุมของกรมนา¹ เป็นต้น และบางศาล
จะถูกจัดแบ่งตามประเภทของคดีความ เช่น ศาลอุทธรณ์ประจำเสนาพิชการณาคัดสินคดี
ข้าราชการทุจริตต่อหน้าที่แก่ข้าจายเป็นตุลาการในเมืองหลวงให้คดีอยู่ในการพิจารณา
ตัดสินของศาลราช หรือศาลมรกกัดสินคดีความที่เกี่ยวกับมรกกตั้งในเมืองหลวงและ
หัวเมือง^{**} เป็นต้น หากดูความไม่พอใจในการตัดสินของศาลประเภทต่าง ๆ ก็มีสิทธิ์
ในการอุทธรณ์ได้ถึง 7 ศาล เป็นศาลอุทธรณ์ส่วนกลาง 5 ศาล ในหัวเมืองอีก 2 ศาล^{***}
คworich เวลส์ กล่าวว่า การอุทธรณ์นั้นไม่สามารถจะฟ้องร้องคาพิพากษาของศาลได้
แต่สามารถจะฟ้องร้องการพิพากษาลงโทษและพฤติการณ์ที่ฉ้อราษฎร์บังหลวงของตุลาการ
ได้¹ ภายในเวลา 3 วัน หากพ้นกำหนดนี้แล้วยังมาอุทธรณ์อีกมีโทษหนัก² และ

*ดูรายชื่อของศาลต่าง ๆ จาก คworich เวลส์ การปกครองและการบริหาร
ของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล และบุหา ชุมจันทร์ หน้า
288 - 290 และการเปรียบเทียบจำนวนศาลในตารางต่าง ๆ จาก สุวิทย์ ชีรสาควัต
ประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี หน้า 236 - 241

**อำนาจหน้าที่ของศาลต่าง ๆ ดูรายละเอียดจาก พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชกฤษฎีกาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน" ประวัติศาสตร์และการเมือง
หน้า 140 - 150

***ดูรายละเอียดของศาลอุทธรณ์ได้จาก สุวิทย์ ชีรสาควัต ประวัติศาสตร์
กรุงธนบุรี หน้า 259 - 261

¹คworich เวลส์ การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย
กาญจน์ สมเกียรติกุล และบุหา ชุมจันทร์ หน้า 296

²กฎหมายตราสามดวง หน้า 587

จะวินิจฉัยด้วยพระองค์เองคือคดีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของราชบัลลังก์และความมั่นคงของราชอาณาจักรไม่โดยทางอ้อม

การชำระกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น ขึ้นขึ้นในจุดประสงค์ที่จะนำกฎหมายที่มีอยู่แล้วในสมัยก่อน ๆ มาปรับปรุงใหม่ให้ความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น มีความเที่ยงธรรมพอที่จะให้ราษฎรไต่ฟ้องฟ้องเมื่อคราวทุกครอน อันส่งผลต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และราชอาณาจักรในที่สุด

1.6 การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองภายในอาณาจักร เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนาราชวงศ์จักรีเข้าครอบครองกรุงรัตนโกสินทร์นั้น อำนาจทางการเมืองจะอยู่ในกำมือของพระองค์และกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทหรือวังหน้าพระราชอนุชา เหตุการณ์โดยทั่วไปไม่น่าจะมีความรักแแบ่งทางการเมืองประการใด แต่ในช่วงระยะเวลา 27 ปีของรัชกาลที่ 1 มีเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดทางการเมืองที่ยืดเยื้อ โดยเฉพาะที่มาจากความไม่ลงรอยกันระหว่างวังหลวงและวังหน้า ไม่ว่าจะเป็นกรณีการเล่นโขนของวังหลวงและวังหน้าในงานถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิของสมเด็จพระชนกนาถ หรือการแข่งขันเรือระหว่างวังหลวงและวังหน้าซึ่งทำให้เกิดความหมายพระทัยจนวังหน้าไม่ยอมเข้าเฝ้า* เหตุการณ์ที่สามที่กล่าวว่าจะเข้าขั้นรุนแรงเมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทหรือวังหน้าขอพระราชทานเพิ่มเงินปีแต่ไม่ได้ดังพระประสงค์ก็ทรงขัดเคือง จนถึงกับบรรดาขุนนางของทั้งสองฝ่ายนำไปขึ้นป้อมหันหน้าเข้าหากันเตรียมพร้อมจะสู้รบ**

* เป็นการเล่นโขนประสมโรงกว้างแปดงในตอนที่พระราชมณเฑศกัณฐ์เล่นกับจนถึงกับลากปืนมายิงกันจริง ๆ หรือการแข่งขันเรือเป๋อเป๋อเปรียบฝายกันแล้ว วังหน้าทรงแอมจักมีพายอีกชุดแอมไว้จะเอาลงเมื่อจะแข่งกันจริง ๆ วังหลวงจึงมีรับสั่งให้งดการแข่งขันเรือแข่งกันนั้น

** รายละเอียดของเหตุการณ์เหล่านี้ดูจาก เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 253 - 257

นับเป็นการทำดาบพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ชัดแจ้ง อีกทั้งพระมหากษัตริย์
ในฐานะผู้มีอำนาจสูงสุดของอาณาจักรในครั้งนั้นก็ไม่สามารถจะจัดการแก้ไขประการใด
ประการหนึ่งได้ โดยเฉพาะในข้อหาขบถก่อกบฏลี้ลับ เพราะการควบคุมอำนาจ
ทางการเมืองของวังหน้านั้นเป็นอิสระจากวังหลวงโดยเด็ดขาด สังเกตจากเมื่อวังหน้า
ประชวรหนักมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะเสด็จเข้าไป
พยาบาล ซึ่งต้องมีธรรมเนียมขุนนางวังหลวงไปลอมวงรักษาความปลอดภัยในท้าย
พระมหากษัตริย์ก็มีปัญหาที่ขุนนางวังหน้า จนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
อิศรสุนทร ทองเสด็จเป็นราชองค์รักษ์หรือกับเจ้าพระยาวิเศษทัณฑิพิชิตสมุหนายกและ
พระยาธรรมาจกรมเบื่องเข้าไปจัดการลอมวงด้วยตัวเอง¹ หรือเมื่อครั้งวังหน้า
สวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จไปสร่งและทรงเกรือง
พระศพนั้น ฝ่ายเจ้านายที่ตามเสด็จต้องขัดคานทุกพระองค์ ความขัดแย้งดังกล่าวก็
เป็นที่ยอมรับของวังหลวงเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจของวังหลวง
ไม่สามารถจะควบคุมอำนาจทางการเมืองของวังหน้าได้เช่นกัน และยังไม่กล้าจัดการ
ขึ้นเด็ดขาดคือ ทั้งข้อหาขบถก่อกบฏลี้ลับ อาจจะเป็นเพราะเหตุผลประการต่าง ๆ เช่น
ความเป็นพี่น้องที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมาตั้งแต่ครั้งรวมกอบกู้เอกราชกับสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช ความเป็นผู้มีฝีมือในการสงครามเป็นสมบัติของอาณาจักรที่สมควร
สงวนรักษาไว้ และประการสำคัญอำนาจทางการเมืองที่อยู่ในกำมือของวังหน้านั้น
น่าจะมีมากเพียงพอที่จะต่อสู้กับวังหลวงได้ สังเกตจากการกระต่ายกระเดื่องของ
ขุนนางวังหน้านั้นกระทำโดยเกรงกลัวอาญาแผ่นดินที่มีโทษถึงประหาร เจ็ดชั่วโคตรได้
ซึ่งวังหลวงก็น่าจะตระหนักได้เป็นอย่างดีจึงไม้อาจจะจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งจริงไม่
อย่างเด็ดขาด เพราะเหตุการณ์อาจลุกลามออกไปจนเป็นที่กกลางเขื่อง สร้างความ

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

อ่อนแอให้พ้ออาณัติอย่างยิ่งโดยเฉพาะเมื่อคู่กรณีมีมือและกำลังพลที่กำกึ่งกันเช่นนี้
ยอมเปิดโอกาสให้ข้าศึกเข้ามารุกรานได้โดยง่าย ในเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็น
ถึงฉันทิธรรมทางการเมืองที่เป็นเลิศของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
รอให้สถานการณ์สุกงอมอย่างเต็มที่จึงค่อยเข้าจัดการอย่างเด็ดขาดโดยมิให้กระเทือน
ถึงความมั่นคงของราชอาณาจักรซึ่งจะกล่าวต่อไป

ความขัดแย้งที่กลายมาเป็นความรุนแรงและถึงกับเลือดตกยางออกเสียชีวิต
ภายหลังกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสวรรคต เมื่อ พ.ศ. 2346 นั้น คงจะเป็น
ระยะแห่งการสุกงอมของสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิง
หนาทนั้นคงได้กล่าวแล้วว่าทรงมีอำนาจทางการเมืองค่อนข้างสูง มีความใกล้ชิดกับ
กองทัพนครไฉ่ญูการรบในสงครามหลายครั้งสร้างศรัทธาและจงรักภักดีให้กับ
ขุนนางวังหน้ามากที่ใดผ่านสงครามมาหลายครั้งอีกทั้งการก่อตั้งราชวงศ์และราชธานี
พระองค์มีพระกรณียกิจที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระมหาสุริยราช ทรงสร้างที่ประทับใน
วังหน้าอย่างวิจิตรประณีต เมื่อใกล้สวรรคตจึงทรงมีพระราชดำรัส "...พระองค์ได้
กระเสาะเสี้ยวสงครามกู้แผ่นดินขึ้นได้ก็เพราะพระองค์ทั้งสิ้น ไม่ควรจะให้สมบัติตกไปให้แก่
ลูกหลานวังหลวงผู้ใดมีสติปัญญาให้เร่งคิดเอาเถิด..."¹ เมื่อสิ้นวังหน้าอำนาจทาง
การเมืองส่วนใหญ่ก็ขาดจากขุนบรม ความผูกพันที่แน่นแฟ้นก็คลายคลอน พระสนนาง
ทั้งสองที่เคยเป็นสื่อในการประนีประนอมเมื่อครั้งเตรียมรบจากการแข่งเรือก็สิ้นพระชนม์
จากกระแสพระดำรัสของวังหน้าดังกล่าว พระองค์เจ้าลำดวนและพระองค์เจ้าอินทปัต
พระโอรสของวังหน้าจึงคิดการจะแย่งชิงราชสมบัติในวันถวายพระเพลิงวังหน้า เมื่อ
สืบไต่ข่าวว่าจะมีการประหารราชบุตรเจ้าอนุวงศ์จึงเป็นโอกาสที่เหมาะสมในการกำจัด

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

ความขัดแย้งทั้งมวลก็ก่อตัวถูกรุนรานจนมีหมิ่นทอนความมั่นคงของราชอาณาจักรและ
ความสามัคคีของขุนนางอีกต่อไป จะเห็นว่าการก่อกวนขัดแย้งดังกล่าวมิได้มี
แนวโน้มว่าจะเกิดการต่อสู้แย่งชิงการโค่นทางไปจากความขัดแย้งครั้งก่อน ๆ ที่กำลัง
ฉองวัง เหนือรองจะถืออาวุธต่อสู้แย่งชิงกัน นับเป็นแนวโน้มในการแก้ไขปัญห
ความขัดแย้งทางการเมืองที่คลุมรอบครอบ รอโอกาสและเวลาเพื่อป้องกันการสูญเสีย
กำลังพลที่มากมายเกินความจำเป็น ซึ่งบั่นดันทอนถึงความมั่นคงของราชอาณาจักร
ขณะนั้นได้

ความขัดแย้งทางการเมืองที่มีมาจากราษฎรนั้น หลักฐานที่พออยู่พินิจได้ระบุดัง
ในเหตุการณ์ที่กล่าวถึง แต่พอจะสรุปได้เป็นสองครั้งคือ เรื่องตึกสีกใหม่ 2 คน
ปลอมตัวปลอมเวลากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงมาทรง จงปลอมพระชนม์
สืบสวนว่ามีพรรคพวกถึงขุนนางวังหลวงและวังหน้าเองหลายคนก๊วยหลัง เมื่อตึกดังสอง
ที่ออกตัวว่าคงหนีหายตัวได้และจะแบ่งชิงราชสมบัติ¹ เป็นความขัดแย้งจากราษฎรกลุ่ม
หนึ่งเป็นครั้งแรกในการก่อกองราชวงศ์ใหม่

เหตุการณ์อีกครั้งจากกฏพระสงฆ์หมวดหนึ่งในกฎหมายตราสามดวงที่ตราขึ้น
ในสมัยรัชกาลที่ 1 ว่ามีพระภิกษุหลายรูปเที่ยวออกตนว่ามีอิทธิฤทธิ์เป็นผู้นิยมนิยมและจะ
แย่งราชสมบัติจนมีผู้ทรยศเลื่อมใสเข้าร่วมก่อการในครั้งนั้นเป็นจำนวนมาก บุกรุก
เข้าไปถึงในพระราชฐาน² เพื่อป้องกันเหตุการณ์ด้านองนี้ที่อาจเกิดขึ้นอีกจึงออก
กฎหมายให้พระภิกษุทุกรูปมี "ตราตั้ง" ชื่อวัดและให้พระราชาคณะควบคุมเหล่าพระ
ภิกษุอย่างใกล้ชิด ในราวเวียนแต่ปลายคันธธุระและวิปัสสนาธุระเท่านั้น ซึ่งนับเป็น
ความกึกกั่นที่มาจากทางฝ่ายราษฎรอีกครั้งหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของยุคน
บางส่วนในขณะนั้นว่า เชื้อมนักรัทธิในไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อย่างมาก

¹ เจ้าพระยา บวรวงศ์ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 หน้า 68-69

² กฎหมายตราสามดวง หน้า 549 - 550

แม้แต่ชาววัง ขุนนางที่อยู่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์บางคนก็ยังมีส่วนร่วมในการก่อการร้าย ภัยเหมือนกัน

แนวนโยบายการแก้ไขเหตุการณ์ทั้งสองกรณีคงจะไม่ทำให้พระองค์ยุ่งยากพระทัยมากนัก เพราะกองกำลังของฝ่ายก่อการร้ายมีเพียงเล็กน้อยและไม่สามารถสามารถนัก จึงการจัดอย่าง ศึกษาค้นคว้าและ เพื่อป้องกันเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้อาจเกิดขึ้น ภายหลัง ด้วยการออกกฎหมายสงฆ์มาควบคุมโดยตรงเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตาม แสดงให้เห็นถึงปฏิกิริยาสะท้อนอีกมุมหนึ่งของราษฎรที่มีต่อสถาบันการปกครองในขณะนั้น

2. แนวนโยบายในการส่งเสริมทางกานเศรษฐกิจ

ภาวะเศรษฐกิจของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นั้นอยู่ในลักษณะแบบเลี้ยงตัวเอง มิได้คำนึงถึงการค้าขายกับต่างประเทศมากนัก คงที่มีกฎหมายออกบังคับใช้ห้ามขายข้าวให้กับพ่อค้าส่งออกต่างประเทศ เพราะกลัวว่า ราคาข้าวจะแพงขึ้นราษฎรจะเดือดร้อนและจะขาดแคลนเสบียงอาหาร เมื่อเกิดศึกสงคราม¹ แม้ว่าอาชีพหลักของพลเมืองคือ การเกษตรกรรม การเพาะปลูกที่สำคัญ คือ การทำนาเพราะข้าวคือ อาหารหลักของคนไทย

รายได้หลักของรัฐบาลจะเป็นการเก็บภาษีอากร ดังพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 1 เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททูลขอรับพระราชทานเงินปีเพิ่มว่า "...เงินเก็บมาได้แต่ส่วยสาอากรก็พอใช้ทำนุบำรุงแผ่นดิน เหลือจึงได้เอามาแจกเบี้ยหวัดก็ไม่ใคร่พอ ต้องเอาเงินกาไรตกแก่ส่วยสาอากรมาเพิ่มเติมเข้าอีกจึงพอใช้ไปได้ปีหนึ่ง ๆ เงินคงคลังที่สะสมไว้ก็ยังไม่พอ..."² ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาวะเศรษฐกิจของอาณาจักร

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 771

²เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

ขณะนั้นได้ขอสมควรวางไว้ในภาวะชงกัน เงินเก็บคงคลังไปใช้ก็มีเหตุใช้ไม่แต่ละปี
เวลานั้น

ภาษีอากรที่สำคัญคือ อากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรขนอนตลาด อากร
ค่าน้ำซึ่งเก็บตามเครื่องมือ อากรสงฆ์ภิกษุ (อากรการแหะปฐก) อากรสวน กานา
ซึ่งเก็บเป็นทางขาวและเก็บส่วยไปลักษณะของสินค้าต่าง ๆ ¹ และรวมถึง
"ส่วยสาอากร" ที่เก็บจากหัวเมืองต่าง ๆ ก็เป็นรายได้ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง
นอกจากภาษีอากรดังกล่าวแล้วยังมีรายได้จากการค้าสำเภาทิ้งของหลวง ขุนนาง
หรือเอกชนออกไปค้าขายโดยเฉพาะที่เมืองจีนทุกปี ซึ่งรัฐจะได้อำนาจค่าปากเรือ ภาษี
ขาออกและค่าไรวากทะเลครึ่งสินค้า รายได้ของรัษฎีกาประการหนึ่งคือ เงินส่วยเป็น
เงินค่าธรรมเนียมการจากพวกไพร่ที่ช่วยทดแทนการเข้ารับราชการเดือนละ 6 บาท หรือคิด
รวมทั้งปีเสีย 18 บาท ซึ่ง พระลพโดยมากยอมเสียเงินแทนเข้ารับราชการ รัฐจึง
ได้เงินมีประมาณ ²

จะเห็นว่ารายชื่อบกต้องเสียภาษีเข้าช้อนหลายทอดไม่ว่าจะเป็นอากรสวน
อากรน้ำ อากรตลาด ซึ่งเป็นขบวนการผลิตเดียวกันทั้งสิ้น เพื่อนำเงินเข้ารัฐเป็น
ค่าใช้จ่ายให้เพียงพอ สำหรับรายจ่ายของรัฐนั้น ใช้จ่ายกันต่าง ๆ เช่น ในการ
สงคราม การศาสนา เบียดหัวัก เงินปีแก่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง เป็นต้น
โดยเฉพาะเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงบไม่มีศึกสงคราม การทำนุบำรุงศาสนาเป็น
ส่วนที่ต้องใช้จ่ายมาก ดังเช่นการรื้อสร้างวัดระฆะโฆณใน พ.ศ. 2332 เป็นต้น

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ประมวลพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

หน้า 345 - 346

² จจร สุวรรณธ งานนครไพร่ หน้า 87

ค่าใช้ว้างถึง 3785 ชั่ง 6 ตำลึง หรือประมาณ 300,000 กวามาต¹ ซึ่งในรัชสมัย
ของพระองค์ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดอื่น ๆ อีกมากมาย ยังมีรายการเกณฑ์ผู้หรือ
บริจาคเงินหาบุญอีกประมาณเดือนละ 40 - 50 ชั่ง² เช่น เฉพาะการเกณฑ์ผู้ในปี
พ.ศ. 2346 ใช้ว้างไป 710 ชั่งเศษ³ เป็นต้น

แนวระบมรราชโบายที่มีผลส่งเสริมทอภาวะเศรษฐกิจที่กาลังขึ้นสูงเอวรวม
ได้ดังนี้

2.1 การส่งเสริมการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพและแหล่งผลิต
อาหารหลักของคนไทย การเก็บภาษีอากรส่วนใหญ่ก็เก็บจากขบวนการทางการ
เกษตรกรรม และผลิตผลทางเกษตรกรรมก็เป็นเสบียงอาหารที่ใช้ในกองทัต สิ้นค้า
ออกส่วนหนึ่งก็เป็นผลิตผลจากเกษตรกรรม เรียกได้ว่า เกษตรกรรมคือ วิถีชีวิตของ
คนไทยในสมัยนั้น มีส่วนสำคัญและจาเป็นต่อความมั่นคงของอาณาจักรมาก ภาวะ
เคื้อครอบงวมราชฎที่เรียกว่า "ชาวยากหนากแพง" คือ สภาพของความด่มเหลว
ทางคาเกษตรกรรมนั่นเอง การส่งเสริมการเกษตรกรรมให้ได้ผลดีที่สุดเป็นวิธีหนึ่ง
ที่จะส่งเสริมเศรษฐกิจของอาณาจักรให้ดีขึ้นถวญ แนวนโยบายที่มีผลต่อภาวะการณของ
เกษตรกรรมขณะนั้น คือ

2.1.1 กาชับให้เจ้าเมืองต่าง ๆ เอาใจใส่ดูแล รักษา
ให้ดำไร ทำนาอย่างเต็มที่ ถึงพระบรมราชโองการถึงเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช
ใน พ.ศ. 2327 ว่า "อนึ่ง ชาวเปนกระทุรราชการ ให้ตักเตือนว่ากล่าวราชฎ

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
หน้า 275

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1167

³หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1165

ให้ชักชวนกันดาโรนาอย่างเต็มที่ให้โดยล่องมาก จะโกไม่กาเงราการ"¹

2.1.2 วิธีการชลประทาน เนื่องจากมีเขื่อนกั้นน้ำทะเลหนุนสูงเข้าในคลองปากลัด วาจ.ว่าความเสียหายได้แก่พืชไร่ของอาศัยน้ำจากคลองดังกล่าวได้ จึงตรงไปรุดเกล้าฯ ให้มีการเกณฑ์เลวไพร่ไปรื้อกำแพงกรุงเก่ามาสร้างน่านน้ำปากคลองก้นน้ำเค็ม² เพื่อรักษาน้ำจืดไว้สำหรับทำการเกษตรกรรมในแคว้นนั้น แต่สำหรับการขุดคลองในรัชกาลที่ 1 นั้น สร้างให้เป็นคูเมืองเพื่อป้องกันราชธานีและให้ชาวเมืองหลวงได้เล่นเพลงสัทวาบในเทศกาลน่านน้ำ³ อย่างไรก็ตามการขุดคลองขึ้นมามีผลลุลอยไปทางการเกษตรกรรมและการฉน่งผลิตผลอีกด้วย

2.1.3 จัดให้มีพิธีพิรุณศาสตร์ เป็นวิธีการขอฝนจากตามต้องการ โดยเฉพาะแก่ฤดูฝนเท่านั้น⁴ เพื่อให้มีน้ำตาเหืองขอแก่การเกษตรกรรม นับเป็นวิธีการปลูกปลอบขวัญให้แก่ราษฎรต่อสู้เผชิญกับความแห้งแล้งอีกด้วยประการหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองนั้นมีใจต่อทุกข์เข็ญของราษฎรที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่แผ่นดิน

2.1.4 คงสืบทอดกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองชีวิต ผลิภัณฑ์และที่ดินของเกษตรกรที่มิใช่เจ้าของที่ดินก่อนต่อไป ดังมีรายละเอียดมากมายอยู่ในกฎหมายตราสามดวงลักษณะเบ็ดเสร็จ⁵ ซึ่งรวมทั้งให้การสนับสนุนในการขยายพื้นที่ทางเกษตรกรรมให้

¹ ใตสมุคแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุนรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

² เว้าเร-ยาตีนาารวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
หน้า 88 - 89

³ แสงโสม เกษมกร และวิมล วงศ์พัฒน์ (เรียบเรียง) ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 หน้า 953

⁴ ใตสมุคแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุนรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148

⁵ กฎหมายตราสามดวง หน้า 379 - 393

กว้างขวางออกไปและมีสิทธิพิเศษบางประการให้เล็กน้อย เช่น หากผูกเบ็ดหาไร
ทำสามในห้าแห่งปล่อยออกเมือง ให้ลดภาษีอากรให้ ๑ ปี^๑ เป็นต้น

๒.๒ เสด็จเสวยการถวาย โดยเจ้านายอย่างหนึ่งการค่าสำเภาคงจะเสมอ
หากันอย่างกว้างขวางทั้งของหลวงและเอกชน ดังพระราชพงศาวดารกล่าวว่

...ผลประโยชน์ที่ได้มากในครั้งนั้นในการค่าสำเภา...ปากกว้างแสง
๕ วา ไปหา ๗ วา ทั้งของหลวงและของเจ้านายข้าราชการ เอาเป็น
วันมาก เรือเหล่านี้ก่อในกรุงเทพฯ บาง ตามหัวเมืองบ้าง บรรทุก
สินค้าทาง ๆ ออกไปขายที่เมืองวันทก ๆ ปี บางลำก็ขายเกือบลำ บาง
ก็ขายทั้งสินค้าและเรือด้วยกันได้กำไรในการค่าสำเภาเป็นอันมาก...^๒

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ทรงทราบถึงความสำคัญ
ของผลประโยชน์ทางด้านนี้ที่ได้อุ่นใจแก่บ้านเมืองขึ้น จึงมีพระบรมราชโองการ
บรรดาขุนนางทั้งหลาย^๓ การส่งเสริมการค้าขายให้เจริญยิ่งขึ้นมีผลต่อรายได้ที่เพิ่ม
มากขึ้น อันหมายถึงการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องด้วยซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๒.๒.๑ มีพระบรมราชโองการให้ยุบครองหัวเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะ
หัวเมืองชายทะเลสองคู่แลในแคว้นปกครองกับแกพอควาณิชที่กินทางเข้ามาค้าขาย
ในพระราชอาณาเขต ดังทรงหวาดถึงเจ้าพระยามกรักษ์หรือกรมราชว่า "...ถ้าถึง
เหตุการณ์สำคัญและอาจชวนเราขายเราขายกระทำให้เป็นกบฏขึ้น จึงมีพระบรมราชโองการว่า

^๑กฎหมายตราสามดวง หน้า ๓๗๕ - ๓๙๓

^๒เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑
หน้า ๓๔๖

^๓ค. หน้า ๒๕๖

ข้าขอรับ...เสีย ซึ่งสัถวอไปมากำขายปรกรไทย ก็ไม่แรงเรื่อรบไร..."¹

หรือการนำของ พระนางจามเทวี พ.ศ. 2327 เป็น กระตังหนึ่งคือ ไปปรามปราม
โจรสลัดที่จอยปลุกเสกศาสนาพาทักขายกวมไป ยานพาหนะนี้ได้เมืองใกล้เคียง
อันธพาล² เป็นแม่ เื่อรัชกาลไทยออกทางราชไม้นาคำขายได้ะลากและปจกัย
วังขึ้น จึงหมายถึงเงิเพาญีและการขายสินค้าไคมาขึ้นกัย

2.2.2 สำหรับการค้าขายในอาณาจักรเป็นการค้าใบลักษณะของการ
แลกเปลี่ยนผลิต เพื่อการค้าขายจีนที่ผลิตขึ้นของการเดินทางใต้ลาวาจักร เป็นผู้มี
บทบาทอย่างสำคัญในการค้าขายใน โดยนำสินค้าจากต่างประเทศ เช่น ชา สัต
นม กระดาษ ชูบ ผ้า เครื่องถ้วย ทองรูปพรรณ เป็นต้น ไปแลกเปลี่ยนกับ
สินค้าพื้นเมืองเพื่อส่งขายยังต่างประเทศต่อไป³ ส่วนของรับนอกจากจะเพื่อนำเงิน
มาใช้ขายในราชการแผ่นดินแล้ว บางครั้งการค้าขายก็ทำเพื่อบรรเทาทุกข์เดือดร้อน
ให้กับราษฎร เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2326 เกิดน้ำท่วมไร่นาเสียหาย ชาวเมืองระยอง
ถึงเกือบจะร้าง จึงมีพระบรมราชโองการให้นำเอาข้าวเปลือกในฉางหลวงออก
จำหน่ายแก่ราษฎรในราคาถูก⁴ หรือเมื่อ พ.ศ. 2335 เกิดแห้งแล้งมากหลังจาก
ทำพิธีพิรุณศาสตร์แล้ว คราเป็นกฎหมายห้ามขึ้นราคาข้าวให้ขายในราคาถูกทุกปี
ข้าวนาทุ่งเกวียนละ 8 บาท ข้าวนาสวนเกวียนละ 10 บาท และห้ามกักตุนเก็ตขาด
หากละเมิดมีโทษถึงตาย⁵ เป็นต้น

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ - จ.ศ. 1146

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ - จ.ศ. 1146

³เจี๊ยะ เอ็นวาร์วังก์ วัฒนธรรมประเพณีกับวรรณกรรมรัตนโกสินทร์

หน้า 116 - 117

⁴เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

หน้า 106

⁵กฎหมายตราสามดวง หน้า 738

2.2.3 ออกกฎหมายควบคุมอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราได้แน่นอน คือ
 1 เฟื้อง ให้มีอัตราแลกเปลี่ยน 400 เปี้ย ยกเว้นได้เฉพาะสินค้าที่จะขายให้คงราคา
 เหมือนเปี้ย 300 ต่อเฟื้อง ห้ามเก็บทุนเปี้ยไว้ขายแรงในหน้าเทศกาลต่าง ๆ และ
 ห้ามทอนเศษเปี้ย (จีเปี้ย) โดยบังคับหรือเบียดเบียน ถ้าใครละเมิดถือเป็นศัตรูของ
 แผ่นดิน¹ เป็นการแก้ไขภาวะเงินฝืดในสมัยนั้น เพื่อความสะดวกในการค้าขายนั่นเอง

2.2.4 เพื่อสร้างภาวะการค้าให้มั่นคงจึงได้ออกกฎหมายห้ามปลอมแปลงเงิน
 ชนิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผสมกัวยโลหะอื่น หรือทำให้มีน้ำหนักเบาลงกว่าที่กำหนดไว้
 มิฉะนั้นจะมีโทษ²

นอกจากนี้ยังมีแนวทางอื่นในการที่จะส่งเสริมรายได้ให้แก่รัฐมากยิ่งขึ้น คือ
 อนุญาตให้เปิดบ่อนการพนันโดยให้เหมาจ่ายแก่รัฐที่เรียกว่า อากบ่อนเปี้ย ซึ่งคาดว่า
 รัฐคงจะได้กำไรประเภทนี้มากพอสมควร วนมีกฎหมายออกมาให้นักการ นั้นมีเงินเจ้าของ
 บ่อนเล่นพนันได้ตามฐานะานุรูปของตนโดยให้อยู่ในดุลยสงิวิจของนายบ่อน เพราะเกรงว่า
 เมื่อนักการ พนันหาเงินมาเล่นไม่ทันก็จะทำให้เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ "...ทั้ง
 บ่อนก็จะร่วงโรยลง เงินหัวเปี้ยสำหรับจ่ายราชการแผ่นดินสืบมาก็จะขาดลงนัก..."³
 ดังนั้นการอนุญาตให้เล่นการพนันในสถานที่จำกัดไว้ก็เป็นแนวทางหนึ่ง เหมือนกันที่จะช่วย
 พยายามระดมทรัพยากรของรัฐให้มั่นคง

ภาวะเศรษฐกิจในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้นเป็น
 ไม่ในลักษณะสังคมเกษตรกรรมที่ไม่กว้างขวาง แนวนโยบายต่าง ๆ จึงไม่ค่อยจะ
 เค้นซักนัก นอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้มีเงินเข้าในการบำรุงแผ่นดิน
 เพียงพอในแต่ละปี วิธีการและแนวทางสร้างรายได้ให้แก่รัฐก็คล้าย ๆ กันที่เคย
 ปฏิบัติมาในสมัยก่อน ๆ นั่นเอง

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 736 - 737

²ฎ. หน้า 713 - 714

³ฎ. หน้า 740

3. แนวนโยบายความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

การติดต่อกับต่างประเทศในรัชสมัยนี้ ว่าจะใหญ่จะเป็นประเทศในละแวกใกล้เคียงที่มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยก่อน กับประเทศตะวันตกแล้วรู้สึกจะต่างกัน มีเพียงโปรตุเกสที่ส่งราชทูตเข้ามาติดต่อกับเพียงครั้งเดียวก็หายเงียบไป* ความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียงนั้น ย่อมมีจุดประสงค์ที่จะขยายอำนาจทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนซึ่งจะเป็นได้ทั้งการหาสงครามหรือสันติวิธี

การกำหนดแนวนโยบายของอาณาจักรนั้นมักจะดำเนินถึงผลประโยชน์ที่สำคัญของอาณาจักร คือ ความมั่นคงและเพิ่มพูนเกียรติภูมิซึ่งเป็นข้ออ้างในการเสริมสร้างอำนาจทางการเมือง เมื่อมีโอกาสนั่นเอง แนวนโยบายความสัมพันธ์กับต่างประเทศของกรุงรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 1 นั้น จะแยกเป็นแนวทางต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.1 แนวนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกันมาช้านาน อาณาเขตติดต่อกันมักมีการกระทบกระทั่งกันระหว่างแนวนโยบายของแต่ละอาณาจักรที่เป็นผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น สยาม ญวน เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีการประนีประนอมกันในดินแดนบางแห่งด้วย แนวนโยบายในการดำเนินต่ออาณาจักรเพื่อนบ้านจึงมีแนวทาง ดังนี้

3.1.1 แนวนโยบายแสวงหาพันธมิตร เพื่อสร้างแนวป้องกันตนเอง ด้วยการพยายามเข้าครองอาณาจักรอื่น ๆ รอบข้างให้อยู่ในอำนาจ เช่น การขยายอำนาจสู่หัวเมืองล้านนาไทยซึ่งอยู่ในอำนาจของพม่าเกือบตลอดเวลาที่ผ่านมา

*ดูรายละเอียดในเรื่องนี้ต่อไปในหน้า 121

เพื่อเหตุผลในการป้องกันอาณาจักรทางบ้านเหนือ ประกอบกับความสำคัญในทาง
พุทธศาสนาของลานนาไทยต่ออาณาจักรไทย อันตรรกะจากแผนที่ภูมิแวงป่งขึ้นโดยเฉพาะ
เมื่อพระเจ้าปดุงมีพระราชประสงค์จะแผ่พระบรมเดชานุภาพเข้าโจมตีอาณาจักรไทย
และหมายจะยึดหัวเมืองลานนาไทยเป็นฐานทัพในการทำสงครามกับฝ่ายไทยอยู่เสมอ*
จึงพยายามป้องกันมิให้พม่าใช้เป็นฐานในการทำสงครามกับไทยได้อีกเป็นแนวป้องกัน
ตนเองรอบนอกของกรุงรัตนโกสินทร์ทางบ้านเหนือและเป็นการลบล้างสาเหตุที่จะต่อต้าน
การรุกรานจากพม่าด้วย

ทางหัวเมืองมอญ คือ มะริด ตะนาวศรี ทวายและมะละตะบะ ซึ่งเป็น
ดินแดนที่อยู่ระหว่างไทยและพม่าเป็นดินแดนอีกแห่งหนึ่งที่มีความหมายต่ออิทธิพลทาง
การเมืองระหว่างอาณาจักรทั้งสอง เป็นรัฐกึ่งของโคกปริยาศเนื่องจากหัวเมืองมอญ
ในแถบนี้มีพรมแดนติดกับพม่าและไทย การได้ครอบครองหัวเมืองมอญเป็นชัยภูมิ
ที่จะเข้ารุกรานอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะเหมาะแก่การชุมนุมพลและตั้งเมืองอาศรม**
ในบางครั้งก็ใช้หัวเมืองเหล่านี้เป็นจุดในการติดต่อเจรจาความเมืองกันอีกด้วย เช่น
เมื่อพม่าขอเป็นไมตรีใน พ.ศ. 2336 ก็กระทำผ่านทางเมืองมะละตะบะ¹ เป็นต้น
ทั้งฝ่ายไทยและพม่าต่างตระหนักถึงความสำคัญทางด้านการพุทธศาสนาของหัวเมือง
ลานนาไทยและหัวเมืองมอญได้เป็นอย่างดี การเข้าครอบครองหัวเมืองดังกล่าวเป็น
เหมือนก้าวแรกที่จะนำไปสู่การทำสงครามรุกรานอีกฝ่ายหนึ่งได้สะดวกขึ้น

* หัวเมืองลานนาไทยเป็นประเทศราช อาณาจักรไทย ๕ ๖ ๒ 17

** เวนเจอ พ.ศ. 2329 ฝ่ายกองทัพมารุกรานอาณาจักรไทย ก็ได้เข้า
ชุมนุมกำลังพลอยู่ที่เมืองมะละตะบะก่อนที่จะยกเข้ามา

¹ อนุสัญญาแห่งชาติ เล่มที่ 6 จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1 จ.ศ. 1155

ใน พ.ศ. 2330 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงมีพระคำริบททัพไปตีเมืองทวาย เพื่อต้องการให้พม่าเห็นว่าไทยก็มีกำลังเข้มแข็งพอที่จะหาสงครามตอบโต้พม่าได้เหมือนกัน¹ แต่ฝ่ายไทยก็ทำการไม่สำเร็จ* ในขณะที่เดียวกันกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทก็ขึ้นไปตั้งเมืองเชียงใหม่ เพื่อป้องกันพม่าที่คั่งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงใหม่และถาละแออิทธิพลลงมาถึงเมืองฉาง หากพม่าบุกได้เชียงใหม่ อาจจะเป็นอันตรายต่อไทยมากขึ้น จึงได้วางแผนสกัดกั้นอิทธิพลของพม่าให้หยุดยั้งแค่นั้น โดยให้พระยาการิละเจ้าเมืองลาปางที่มีฝีมือเข้มแข็งในการสงครามขึ้นไปปกครองเมืองเชียงใหม่เป็นแนวป้องกันรอบนอกที่สำคัญ

3.1.2 แนวนโยบายระบอบอุปถัมภ์โยกการร้าง ระบมหากษัตริย์คุณต่อมรรคาผู้ปกครองอาณาจักรต่าง ๆ ที่สูญเสียอาณาเขตทางการเมืองและต้องการความช่วยเหลือคือเพื่อส่งเจ้านายเหล่านี้ไปปกครองอาณาจักรของตนเมื่อมีโอกาส เพื่อสร้างขอบเขตอาณาอิทธิพลทางการเมืองให้กว้างขวางและมั่นคงมากยิ่งขึ้น ด้วยการสร้างสานึกในพระมหากษัตริย์คุณให้เกิดขึ้นกับผู้ครองอาณาจักร เช่น เมื่อ พ.ศ. 2325 ในเบืองฉวนเกิดขบถเทศอน (โกเชิน) องค์เชียงสีราชวงศ์ของกษัตริย์พม่าต้องเสด็จหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ก็โปรดให้ชุบเลี้ยงเป็นอย่างดี โปรดให้เข้าเฝ้าทุกวัน พระราชทานเบี้ยหวัดให้ปีละ 5 ชั่ง พร้อมทั้งเครื่องยศและให้ม้าไพร่ที่ติดคามมา

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

* ทวายขอบสวามิภักดิ์กับฝ่ายไทยในปี พ.ศ. 2334 ด้วยพม่าจะกอลถอนเปลี่ยนเจ้าเมืองใหม่ แต่ใน พ.ศ. 2336 ทั้งทวายและมะริดก็กระด้างกระเดื่อง ในขณะที่ฝ่ายไทยกำลังจะเตรียมกำลังไปโจมตีกรุงอังวะและเสียมหัวเมืองบอญแก่พม่าก็ถึงแก่ครั้งนั้น

ประกอบวิชาชีพประมงอย่างเสรี¹ แก่จุฬประสงค์ครั้งนี้ ขององเชียงสือ ก็คือ
ต้องการกองกำลังทหารของไทยไปช่วยปราบชนกโกเชินเป็นสำคัญมากกว่าการลี้ภัย
ทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งฝ่ายไทยก็เอื้อเฟื้อเป็นอย่างดีที่ส่งกองทัพไทยและ
เกณฑ์เอากองทหาร เขมรร่วมไปช่วยปราบชนกโกเชินถึง 2 ครั้งใน พ.ศ. 2326
และ 2327 แต่ทั้งประสบความล้มเหลวในการช่วยเหลือ* ต่อมาองเชียงสือลอบหนี
ออกจากอาณาจักร ไปกบฏประเทศซาคินจนสำเร็จเป็นพระเจ้าเยียลอง

การช่วยเหลือองเชียงสือให้ลี้ภัยทางการเมืองและช่วยปราบชนกโกเชินไม่
สำเร็จก็ตามแต่ผลที่ตกหวังว่าจะ ได้คืออิทธิพลที่อยู่เหนือญวน อย่างน้อยที่สุดก็คงจะ
ระลึกถึงพระกรุณาธิคุณที่เคยให้ความช่วยเหลือ² ไม่กล้ารุกรานเขมรซึ่งอยู่ในอาณา
ของไทย และการที่ญวนหาสงครามกันเองแตกแยกเป็นสองฝ่าย ไทยก็จะแผ่อานาจ
เข้าสู่เขมรได้เต็มที่ ในขณะที่เวลานี้ก็ขจัดปัญหาการหาสงครามสองด้านทั้งพม่าและ
ญวนลงได้ เพราะสงครามกับพม่าก็เป็นที่น่าพอใจไปไม่น้อย และซึ่งสิ่งที่ตามมาในที่สุด
คือสันติภาพระหว่างไทยกับญวนแม้ว่าจะ เป็นช่วงสั้น ๆ ก็ตาม

✓ ในกรณีทางเขมรก็เช่นเดียวกัน ไทยต้องการปีวิทธิพลเหนือเขมรเพราะเป็น
กั้นแดนขวางกั้นระหว่างไทยกับญวน ทำให้ไทยมีความปลอดภัยจากญวนมากยิ่งขึ้น
ดังนั้นเมื่ออาณาจักรเขมรแตกแยกไทยก็รับเอานักองค์เองราชโอรสของสมเด็จพระ

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
หน้า 49 - 50

* ดูรายละเอียดการส่งกองทัพไปปราบชนกโกเชินทั้งสองครั้งใน เจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 72 - 74
และ 77 - 79

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1164

พระนารายณ์ราชาภักดิ์ชัยเชมรงานุมเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม ในระหว่างนี้ให้
พระยาบราช (แมน) ไปหาขุนมารุ่งบ้านเบ้องเขมรไว้รอเฝ้าองค์เอง* ซึ่งพระชนม์
ยังเยาว์อยู่¹ จน พ.ศ. 2337 จึงอภิเษกองค์เองเป็นภักดิ์ยกครองเขมรคือ
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเจ้าประเทศราช แยกครองราชย์ได้ 3 ปี
ก็สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2339² เป็นที่อับอายของไญยบาล เพราะองค์เองได้รั
การปลุกฝังทัศนคติที่ตามแบบอย่างของไทยจึงมีความจงรักภักดีต่อไทยมาก แต่อย่างไร
ก็ตามพระอุทัยราชา (นักร้องจันทร์) ภักดิ์พระองค์ใหม่ของเขมรก็ยังรักต่อไทย
ตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยเขมรจึงเริ่มคลายความจงรักภักดีต่อไทยลงมาก*-

สมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ยังได้เข้ามามีบทบาทในการสถาปนาภักดิ์ชัย
ในการสถาปนาภักดิ์ชัยได้ไปครอบครองลานช้างเวียงจันทน์*** คือ เจ้านันทเสน
ซึ่งเป็นราชบุตรของเจ้าบุญสาร ซึ่งเจ้านันทเสนมาอยู่กรุงเทพฯ คงจะเป็นท่านอง

* เพราะขุนที่เดิมมีความจกรอมครองเขมรอยู่นั้น เกิดความวุ่นวายชนด
ไกเงินขึ้นในประเทศของตน จึงว่าต้องละทิ้งเขมรไป

¹สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรีย ไทยสถาปนาภักดิ์ชัยเชมร นิพนธ์ในงานถวาย
ถวญพระราชนวาทน์ญะอิง เวระนครศรีอยุธยา 26 ตุลาคม 2505 หน้า 8 - 9

²ดู หน้า 10

**ดูรายละเอียดเรื่องมาจาก ถ.อ.ม. วา.ม.ว.ฉ. กว.ช.บ. วัชร.ห.ว.ไ.น
เขมร ญวน ในสมัยรัชกาลที่ 1 ตอน 1 หน้า 76 - 92

*** ลานช้างขณะนั้นถูกแบ่งให้ปกครองเป็น 3 ส่วน คือ เขตเวียงจันทน์
เขตราป่าก๊ก และเขตหลวงพระบาง ซึ่งตั้งบริหารการเมืองการปกครองโดย
อิสระ

ด้วยพระทัย เสด็จไปเฝ้าใกล้กับไปทรงสวนข้างแล้วก็ได้ส่งเจ้าอินทร์ เจ้าพรหมและ
เจ้าน้องทั้งหลายมาถวายให้พระมหากษัตริย์โดยทรงขุบเลี้ยงทหารอากรที่กรุงเทพฯ
สืบมาเรื่อยไป¹ เมื่อปี พ.ศ. 2337 ก็ถูกทางกรุงเทพฯ ถอดในข้อหาเป็นขบถ จึง
โปรดเกล้าฯ ตั้งให้เจ้าอนรรฆมาอยู่ในกรุงเทพฯ กลับไปครองสวนข้างเวียงจันทน์แทน
เป็นการสร้างพระมหากษัตริย์คุณธรรม ๆ ก็มีการปลุกฝังทัศนคติที่ดีต่ออาณาจักรไทย
ซึ่งเป็นรูปแบบของระบบอุปถัมภ์อีกแนวทางหนึ่ง

✓ 3.1.5 แนวนโยบายขยายอิทธิพลด้วยการทำสงคราม ด้วยความมุ่งหมาย
ที่จะขยายพระราชอาณาเขต แม้พระบรมเชษฐาธิราชขององค์พระมหากษัตริย์ตลอดจน
ดวงหทัยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องใช้นโยบายใช้สงครามเพื่อเข้าครอบครอง
อีกฝ่ายหนึ่ง ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและพม่าแทบทั้งหมดเป็นไปในลักษณะของการ
ขยายอาณาเขตทางการเมือง ซึ่งทั้งสองฝ่ายตระหนักดีว่าถ้าสามารถเข้ายึดอิทธิพลเหนือ
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้นั้นเป็นพม่าแห่งการเพิ่มพูนพระบรมเชษฐาธิราชที่อาณาเขตที่อื่น ๆ
ในเอเชียตะวันออกเฉียงจะยอมมาอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์
ไทยทำสงครามกับพม่าถึง 7 ครั้ง พม่าเป็นฝ่ายบุกเข้ามาโจมตีถึง 5 ครั้ง* แม้
บางครั้งทั้งสองฝ่ายมีแนวโน้มจะเป็นมิตรกัน² มีการเจรจากันมาแต่เมืองจีนเรื่องที่ตั้ง
เขตแดนในหัวเมืองที่ต่างฝ่ายก็มีอิทธิพลอยู่ แม้ว่าจะเจรจากันมาแต่เจ้าเมืองกาญจนบุรี
กับเจ้าเมืองเมะตะมะก็ตาบ แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะประนีประนอมกัน
แต่ฝ่ายไทยก็อดหวาดระแวงในกลลวงของฝ่ายพม่ามิได้ จึงเสนอให้มีการติดต่อโดย

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

* ดูรายละเอียดการสงครามแต่ละครั้งจาก สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
"ไฉยบรรพชา" ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 6 - 120

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 5, 6 วรรณคดีหลวงรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155

ของเครื่องราชบรรณาการที่มีจำนวนครั้งละมาก ๆ¹ แม้จะไม่ไ้มีพระราชกรัในทางเศรษฐกิจโดยตรงก็ตาม แต่เมื่อขณะสงครามแล้วสมเด็จพระอนุชาธิราชไ้ชนทรัพย์ถึงของเงินทองเป็นจำนวนมากกลับกรุงเทพฯ ค่าย²

3.1.4 แนวนโยบายเป็นต้นมิตกรกัมมหาอำนาจจีน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในขณะนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นครองราชย์ในปีแรกก็ส่งทูตไปจีนทันทีเพื่อถวายรายงานถึงการเปลี่ยนราชบัลลังก์ จึงคณะทูตไ้รับคำแนะนำไ้กราบทูลรัชกาลที่ 1 ทรงอธิบายรายละเอียดในการปรามคาภิเษกให้ชัดเจนกว่านี้แล้วขอกราตั้งใหม่อย่างเป็นทางการ³ จักรพรรดิเขียนหลงไ้มอบตราตั้งให้ใน พ.ศ. 2329 ภายหลังที่เพียรพยายามส่งทูตไปจีนถึง 3 ครั้ง*

แม้จะเชื่อกันว่าโดยติดต่อกับจีนในระบบบรรณาการนั้นจะมีจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเบี่ยงกัถาม⁴ พระราชสาส์นรัชกาลที่ 1 ทรงมีไปถึงจักรพรรดิจีนก็มีเรื่องของการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่บ่อยครั้งเหมือนกัน ดังเช่นในปี พ.ศ. 2329 พระราชสาส์นของไทยไ้ไ้พ้องรองวาพระเจากรุงอังวะรุกรานไทยไ้ไ้ไ้รับการต่อต้านจนแตกพ่ายไป ทางกรุงเทพฯ ก็ไ้จะขอ กองทัพจีนไปช่วยระยะทางกัไกลเกินไปจึงขอซื้อของต้องห้ามจาก

¹ ทีวีศักดิ์ ล้อมลิม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลายุในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น หน้า 28

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงกาวการกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1
หน้า 141 - 143

³ สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย
แปลโดย กาญจน์ ละอองกรั หน้า 146

*ใน พ.ศ. 2325 พ.ศ. 2327 และ พ.ศ. 2328

⁴ ุรายละเอียดจาก สืบแสง พรหมบุญ ล.ก. หน้า 27 - 34, 48

จีนคือ เกราะทองเหลือง 2,000 ชก¹ ผลการซื้อเกราะครั้งนี้ไม่ปรากฏว่าสภวาม
ประสงค์หรือไม่ ใน พ.ศ. 2323 ทรงทูลขอให้จักรพรรดิจีนมีพระบรมราชโองการ
ให้อวนทองคำ (พม่า) ถิ่นเมืองกะผาตัม จักริก และทวาย ซึ่งเคยมีกับไทย
ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศธรรมของไทย แต่จักรพรรดิจีนทรงได้ระงับเรื่องนี้เอาไว้เพราะเป็นเรื่อง
เก่ามานาน ทางกบฏมีราววงศ์ใหญ่ขึ้นปกครอง ไม่ควรกวรวรหรือฟื้นฟูมาอีก² จันใด
มีพระบรมราชโองการให้พม่าและไทยอย่าได้รบพุ่งกันอีก ในฐานะที่ต่างก็ได้เป็นเมือง
ที่ได้รับการแต่งตั้งจากจักรพรรดิจีนด้วยกัน³ เป็นต้น

จะเห็นว่าแนวโน้มของการอิงกับมหาอำนาจจีนขณะนั้นมีจุดหมายเพื่อผลประโยชน์
ทางการป้องกัน และนับตั้งแต่ พ.ศ. 2329 เป็นต้นมาจีนได้เปลี่ยนแปลงการ
ยกเว้นภาษีเรือสินค้าเฉพาะเรือราชบรรณาการเอกและเรือรองเพียง 2 ลำเท่านั้น
นอกนั้นให้เก็บภาษีตามระเบียบ⁴ ทำให้ผลประโยชน์ในการค้าขายจากสมบวเรือ
ราชบรรณาการลดลงมาก

พม่าเองก็ใช้ความเป็นไมตรีกับจีนมาผูกขาดไทย ภายหลังที่ไทยให้พม่าติดต่อกับ
ด้วยระบมการทูตในระดัมาจารจักรตามอย่างธรรมเนียมโบราณ⁵ พม่าจึงปฏิเสธให้
ต่างคนต่างอยู่ในอาณาเขตของตน ไม่ต้องติดต่อกันอีก⁶ แต่ก็มีหนังสือเข้ามาชมเชยไทย

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 4 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1148

²คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนัก

นายกรัฐมนตรี กวามสัมพันธ์ทางการระหว่างไทย - จีน พ.ศ. 1825 - 2395

หน้า 43 - 44

³พ. หน้า 43

⁴พ. หน้า 42

⁵หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 5 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157

⁶หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1158

กล่าวแสงถึงแสนยานุภาพ บัญชาธิการ อาณาเขตที่กว้างขวางของกบฏริบปมาและ
นาเอาความเป็นโมฆะกับจีนมาอ้างว่า "...แ กับมาลาวา ระเจ้ากรุงจีนนั้นเป็นน้ำใจ
เอามุขร หึงสามคนกับเครื่องบันการมาถวายเจ้าอังวะ เป็นทางพระราชไมตรีกัน
..."¹ ให้ฝ่ายไทยเตรียมหาศึกไว้ได้พร้อมแล้ว ยกมาทางสงครามกัน

แสดงว่าการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับจีนนั้น นอกจากเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า
แล้ว ผลประโยชน์ในทางการเมืองระหว่างอาณาจักรเพื่อความมั่นคงของชนก็เป็น
จุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ๆ เหมือนกัน

3.2 ความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันตกในรัชสมัยนี้ มิได้มีบทบาทมากนัก
มีเพียงโปรตุเกสชาติเดียวเท่านั้นที่ได้เข้ามาติดต่อกับไทยส่งมาทูลขอมาเผยแพร่
ศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก และสร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 แต่ไม่สามารถอยู่อาศัย
ในอาณาจักรไทยได้เพราะความยากจน² ในปี พ.ศ. 2329 จึงได้มีการติดต่อทาง
การทูตอย่างเป็นทางการ มีพระราชสาส์นเข้ามาถวาย ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่าง
สมเกียรติมาก ใช้คนในพิธีต้อนรับนี้เกือบ 2,500 คน³ โปรตุเกสได้เสนอการ
ช่วยเหลือทางทหาร เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิในการตั้งโรงสินค้าขึ้นในอาณาจักรไทย⁴

¹หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1159

²จาซินโต้ โจเซโก นาสซิเมนตุ โมวรา "ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส
กับประเทศสยาม" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี แปลโดย
เดโช อุตกรณที่ 3 : 58 - 59 กันยายน 2510

³กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาวที่ 62 หน้า 214 - 220

⁴จาซินโต้ โจเซโก นาสซิเมนตุ โมวรา ล.จ. 1 : 19 มกราคม

และจากพระราชสาส์นตอบจากกรุงเพท ในครั้งนั้น ทำให้มองเห็นแนวนโยบายว่า มิได้รังเกียจชาวตะวันตกเลย ทรงขอบพระทัยพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสที่รับจะให้ ความช่วยเหลือในการต่อสู้กับโบร์รามา (Borrana)* แต่ไม่ยอมรับมอบทหาร โปรตุเกสมากนัก นอกจากจะรับเป็นกองอาสา 3,000 กระบอก ซึ่งโปรตุเกสจะส่ง มาให้เท่านั้น และทรงยินดีมากที่โปรตุเกสจะมาถึงถิ่นฐานถาวรขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นการดำเนินนโยบายการต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนเอาผลประโยชน์ด้วยความพอใจ ของทั้งสองฝ่าย

การดำเนินนโยบายทางด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศหรือต่างประเทศ มิว่าจะลักษณะสันติวิธีหรือด้วยการทำสงครามต่อสู้กัน แก่จุดหมายคือ ความพยายาม ที่จะฉิกรอนอำนาจทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามให้ลดน้อยลงจนไม่อาจหักเหกับ ฝ่ายไทยได้ เพื่อเสถียรภาพทางการเมืองของตนจะได้สูงขึ้น แนวนโยบายด้านการ ต่างประเทศจึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรนั้นเอง

✓ ความมั่นคงของพระราชอาณาจักร เป็นจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งของ ผู้ปกครอง โดยเฉพาะ เมื่อมีการก่อตั้งอาณาจักรใหม่อย่างกรุงรัตนโกสินทร์ที่ทองเมธิญ กับอุปสรรครอบข้างทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร เพราะความมั่นคงของ ราชอาณาจักรนั้นย่อมส่งผลสะท้อนให้กับความมั่นคงในประการอื่น ๆ ซึ่งรวมทั้งความ มั่นคงของราชวงศ์ใหม่และความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย ดังนั้นแนว พระบรมราโชบายในการสร้างความมั่นคงของพระราชอาณาจักรในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงได้รับการสนใจและดำเนินการอย่างจริงจัง รอบคอบและมีวิจรรณฐานอย่างยิ่ง

¹ จาซินโต้ โจเซโก นาสซิเมนตุ โบวรา "ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส กับประเทศสยาม" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี แปลโดย

เดโช อุตทรนที 1 : 19 มกราคม 2521

* น่าจะหมายถึงพม่า

บทที่ 4

ผลสำเร็จและปัญหาในการดำเนินการพระบรมราโชบายทางการเมือง
การปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

จากการดำเนินการพระบรมราโชบายต่าง ๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช มีจุดประสงค์สำคัญ คือ การรักษาความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์
และเสริมสร้างพระราชอาณาจักรให้มีความมั่นคง ซึ่งพระบรมราโชบายบางประการก็
สามารถสัมฤทธิ์ผลในระยะเวลาดังกล่าวจนเห็นเด่นชัดในการดำเนินการพระบรมราโชบายได้
แต่บางนโยบายก็อาจสนองจุดประสงค์ให้ประสบผลสำเร็จได้มากนัก ผลสำเร็จ และ
ปัญหาจากการดำเนินการพระบรมราโชบายในสมัยรัชกาลที่ 1 พอสรุปได้ดังนี้

1. สร้างความมั่นคงให้กับพระราชวงศ์จักรีในการสืบทอดอำนาจทางการเมือง
และการปกครองในอาณาจักรต่อมา จากนโยบายการก่อกำเนิดรัฐทางการเมือง ในระยะแรก
ของการปราบดาภิเษก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการสำเร็จโทษพระมหากษัตริย์
พระองค์ก่อน และพระบรมวงศานุวงศ์ เพื่อความมั่นคงของพระราชวงศ์ใหม่ที่จะปกครอง
อาณาจักรต่อไป อย่างไรก็ตามข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น คือ ไม่สามารถตัดใจกำจัดผู้เป็น
เชื้อสายของราชวงศ์เก่าได้ทั้งหมด เหลือไว้บางพระองค์ที่มีความผูกพันทางเครือญาติ
กับราชวงศ์ใหม่ ดังนั้นเมื่อมีการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินใน พ.ศ. 2352 กรมขุนอนุรักษ์
เชื้อสายของราชวงศ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและคนอื่น ๆ อีกหลายคนคบคิดจะก่อการ
แย่งราชสมบัติ แต่ข่าวนี้รู้ถึงพระกรรณรัชกาลที่ 2 ผู้คบคิดก่อการครั้งนี้จึงถูกประหารชีวิต
ทั้ง 40 คน¹ แสดงให้เห็นว่าฐานอำนาจทางการเมืองของราชวงศ์ใหม่ได้รับการเสริมสร้าง
เป็นอย่างดี สิทธิธรรมในราชสมบัติของราชวงศ์ใหม่จะมีความสมบูรณ์เต็มมากขึ้นและ
มั่นคงยิ่งขึ้น

¹ หอสมุทแห่งชาติ เล่มที่ 1/ก จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171

น่าจะเป็นที่ยอมรับของขุนนาง และราษฎรไทยทั่วไป กลุ่มผู้คัดค้านการแบ่งชิงราชสมบัติ จึงไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางที่มาจาก ราชวงศ์อื่นอีก นับเป็นผลสำเร็จของการดำเนินพระบรมราชโองการในแนวนี้อย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งทางการเมืองภายในราชอาณาจักร โดยเฉพาะความ ถึงเครียดจากการไม่ลงรอยกันของวังหลวง และวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 1 ไม่ว่าจะเป็น กรณีที่วังหน้าทูลขอพระราชทานเงินปีเพิ่มเติมแต่ไม่ได้รับดังพระบรมระสงค์ ทรงชักเคืองถึง กับไม่ยอมเข้าเฝ้า บรรดาขุนนางวังหน้าก็ไม่พอใจตามเจ้านายพากันกะเกณฑ์ผู้คน นานับ นั้นบ่มเตรียมรบ ล้วนวังหลวงก็เกณฑ์คนเข้าประจำหน้าที่ นานับขึ้นบ่มกัณฑ์ เตรียม ทาสสงครามอย่างจริงจังโดยที่ไม่มีการหักทวนจากเจ้านายของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลย หรือ ในกรณีที่รัชกาลที่ 1 เสด็จไปทรงพยาบาลกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทที่วังหน้า ขุนนางของวังหน้าเกือบจะต้องต่อสู้กับขุนนางของวังหลวงที่ตามเสด็จไปล้อมวง เมื่อเสด็จ ไปต้องให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เกินขนาดพระเสด็จไปช่วย² เป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่มีผลกระทบกระเทือนต่อ ความมั่นคงของราชอาณาจักรอย่างมาก การกระทำของขุนนางวังหน้าที่ผ่านมานั้นมิได้เกรงกลัว พระราชอาญาของแผ่นดินแม้แต่น้อยก็มองคพระมหากรุณาก็มิได้ละเว้น การกระทำที่เป็น การหมิ่นพระบรมเชษฐานาถอย่างยิ่ง นับเป็นการท้าทายพระราชอำนาจที่สำคัญครั้งหนึ่งใน สมัยนั้น จากความกระด้างกระเดื่องของขุนนางวังหน้าดังกล่าวแล้ว น่าจะมีผลต่อมาถึง การก่อกบฏของพระองค์เจ้าลาววน และพระองค์เจ้าอิ กวญคาดว่าคงจะมีกำลัง กล้าแข็งพอที่จะทำการ ได้สำเร็จจึงได้คบคิดกันจะก่อการกบฏขึ้น ในขณะที่เกิดความ แดกแยกของกองกำลังจากวังหลวง และวังหน้าก็เป็นการแตกแยกกันในกองทัพที่มีผลเสีย ต่อกองทัพแห่งอาณาจักรไทยเมื่อตาสงครามกับต่างชาติ

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 หน้า 256

² ฎ. หน้า 299

จะเห็นว่าความขัดแย้งของการเมืองภายในอาณาจักรครั้งนี้ กระทบกระเทือน สั่นคลอนความมั่นคงสถาบันพระมหากษัตริย์ และความมั่นคงของราชอาณาจักรมาก ความขัดแย้งดังกล่าวคุกรุ่นยาวนานมาแทบตลอดสมัยรัชกาลที่ ๑ ทั้งนี้เป็นปัญหาสำคัญในการสร้างความมั่นคงภายในประการหนึ่ง

2. สามารถสร้างภาพเจนิใหม่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือแต่เดิมพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะสูงถึงพระผู้เป็นเจ้าซึ่งค่อนข้างจะห่างเหินจากราษฎร ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงนำอุดมการณ์ธรรมราชา มาคว่ำย้าให้เห็นว่าพระองค์เปรียบเสมือนทรงเป็น "พุทธะ" ที่จะยังความหลุดพ้นแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลายจากอบายมุข และความทุกข์ทั้งปวง ยังมีพระราชบันทึกว่า "...เสด็จได้ปราบดาภิเษกในเอกอโยธยสมมติทุกวันนี้ มีพระราชพระนิธานมรารณาพระพุทธรูปโพธิ์...ด้วยวิจิตรวิญญู หยั่งเหน็บในพระพุทธรูปเพณีสมาเจดพระพุทธรูปเจ้าทั้งปวง...ย่อมมีพระกรุณาฐานเมตตาสัตว์โลกทั้งปวงจะโปรดให้ไต่โลกียสุข แลพระโลกตรศุขเบญจกษัตริย์มา..."¹ ทำให้ความเป็นปู่ขุนของพระมหากษัตริย์ และราษฎรใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น และน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ลงมือถึงวิธีการปกครองของพระมหากษัตริย์ในสมัยต่อ ๆ มาที่สามารถสัมผัสได้อย่างใกล้ชิด ทรงรับรู้ เข้าระทัยอย่างจริงจังในความทุกข์ยากเดือดร้อน สามารถเป็นที่พึ่ง และยึดมั่นทางจิตใจของราษฎร การที่สามารถเปลี่ยนภาพพจน์ของพระมหากษัตริย์เสียใหม่ ดูเหมือนจะเป็นการเริ่มต้นรูปแบบวิธีการปกครองอย่างใหม่ขึ้นในลักษณะของการประสานประโยชน์ สถาบันพระมหากษัตริย์มิได้ลดสถานภาพให้ต่ำลงหรือขาดความมั่นคงแต่ประการใด แต่มีความใกล้ชิด เอาใจใส่ในการดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ของราษฎร เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของราษฎรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะวิธีการเฉพาะตัวของรูปแบบการปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ สืบทอดต่อมา

¹ กฎหมายตราสามดวง หน้า 756

3. สามารถบ่งกันอาณาจักรจากการรุกรานของพม่าได้ ในสมัยรัชกาลที่ 1 พม่าได้พยายามอย่างยิ่งที่จะรุกรานอาณาจักรไทยด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งกองทัพที่มีกำลังพลอย่างมากมาเข้าโจมตีทุกช่องทาง หรือ หลบกลวงฝ่ายไทยด้วยวิธีการทางทูตขอเป็นไมตรี ให้ฝ่ายไทยตั้งอยู่ในความประมาท เป็นต้น แต่ทางฝ่ายไทยก็ใช้ยุทธวิธีใหม่ รวบรวมกำลังไปต่อสู้ในช่องทางที่สำคัญทุกชน แล้วพยายามสกัดทัพพม่าให้อยู่ในทำเลที่ยากลำบาก สำหรับการต่อสู้ หรือ จะได้ออกทัพไทยออกไปสกัดทัพพม่าตามหัวเมืองชายแดนทุกครั้ง ไม่ยอมรอมรับทัพพม่าก่อกวนในเมืองหลวงเลย หรือ ไม่หลงกลล่อของพม่าที่มาขอเป็นไมตรีถึงพระราชคารัสน์ว่า "...มึงพม่ามีหนังสือมาเจรจาความเมืองว่าขอเจรจาทางพระราชไมตรีนั้น เห็นจะไม่จริง มาเจรจาทิ้งไว้ในนั้นก็อีกพม่ามาทุกครั้ง จะไว้ใจมิได้ ก็ให้พระยาภาณุจันทร์ไล่เสียมิให้เข้ามาเห็นบ้านเมือง..."² จมกการหากก็สงครามกับพม่าในรัชสมัยนี้ ทั้งหมด 7 ครั้ง ฝ่ายไทยสามารถมีชัยชนะถึง 5 ครั้ง อีก 2 ครั้งเป็นการเดินทางไม่พาสู้ในดินแดนพม่า คือ ที่เมืองทวาย ซึ่งไทยต้องถอยทัพกลับมา แนวนโยบายต่าง ๆ ในการบ่งกันข้าศึก ของไทยนั้นประสบความสำเร็จมาก

อย่างไรก็ตามการรุกรานก่อวณของพม่าก็สร้างปัญหาให้กับฝ่ายไทยมิใช่น้อย พม่าได้เข้ารุกรานอาณาจักรไทยตลอดระยะเวลาในสมัยรัชกาลที่ 1 ไทยกับพม่าหาสงครามกัน 7 ครั้ง ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายถูกรุกรานถึง 5 ครั้ง ต้องเกณฑ์คนเข้ากองทัพต้องเตรียมเสบียงอาหาร ต้องเดินทางไปยังจุดสมรภูมิรบหลาย ๆ เดือน และต้องเสียชีวิตทหารเป็นจำนวนไม่น้อย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนกระทบกระเทือนต่อความมั่นคง

¹ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี "ไทยรบพม่า" ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 หน้า 22 - 23

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชนิพนธ์พงศาวดาร รัชกาลที่ 1 หน้า 284

ของราชอาณาจักร ทำให้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำลง เช่น พระราชกำหนดห้ามขายข้าว
ออกไปต่างประเทศด้วยหวังวิตกว่าจะทำให้ข้าวมากแค้นโดยเฉพาเมื่อมีศึกสงคราม¹
ทำให้อาณาจักรขาดรายได้ไม่ไม่น้อย หรือ การเกณฑ์ผู้คนไปกองทัพแต่ละครั้งมีจำนวน
มาก ๆ ผู้คนเหล่านั้นก็ขาดการหาหากินตามปรกติไป ซึ่งหมายถึงทำให้ขาดรายได้
ไม่จ่าย หรือในระยะเวลาของการทำศึกสงครามที่มีหลาย ๆ ครั้งนั้นรวมทั้งการสูญเสีย
กำลังคนในสงครามก็คว่นทำให้ขาดกำลังงานในการ วัฒนาบำรุงเมืองไปไม่น้อยเลย
การรุกรานของพม่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาณาจักรในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง
อย่างไรก็ตามการที่สามารถต่อต้านการรุกรานเอาชนะมาได้ทุกครั้ง ก็ทำให้ราษฎร
มีกำลังใจเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งจะร่วมกันพัฒนาอาณาจักรให้มั่นคงต่อไปได้ เช่นเดียวกัน

4. ทำให้อาณาจักรไทยกว้างขวางและเข้มแข็ง จากการดำเนินนโยบาย
ปรับปรุงกำลังพล และยุทธวิธีต่าง ๆ เช่น ให้เจ้าเมืองต่าง ๆ รับผิดชอบที่จะต้องเกลี้ย
ก่อกองเอาไพร่ที่หลบหนีให้เข้ามาอาศัยในบ้านเมืองให้มาก² ห้ามเรียกธงสิ่งของเงิน
ทองจากการสักแอกในสังกัดของชนโดยเกิดขาด³ แม้ในการปฏิบัติจะมีผู้ล่วงละเมิด
ขัดกับคำสั่งหรือแสงหาวคพระโยธยงค์ก็ตาม ก็ยังแสดงถึงความพยายามของผู้นำครอง
ที่จะสร้างสมกำลังไพร่พลให้พร้อมอยู่เสมอ หรือ ลดหย่อนการเข้ารับราชการของไพร่
ให้น้อยลง เพื่อให้ไพร่มีเวลาหาหากิน มีความคล่องมากขึ้น แล้วจะได้เข้ารับราชการ
โดยไม่บิดพลิ้วหรือหลบหนี⁴ เป็นต้น กุศโลบายเหล่านี้คือ การเตรียมกำลังไพร่พลของกองทัพ
ให้เข้มแข็ง มีความพร้อมรวมทั้งการเตรียมยุทธปัจจัยอื่น ๆ เช่น ห้ามขายข้าว
ไปต่างประเทศเพราะกลัวว่าจะขาดแคลนเมื่อมีศึกสงคราม⁵ โดยเฉพา เมื่อการรบยืดเยื้อ

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 771

²หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 กฎหมายเทศาภิบาลที่ 1 จ.ก. 1148

³หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 กฎหมายเทศาภิบาลที่ 1 จ.ส. 1146

⁴กฎหมายตราสามดวง หน้า 721

⁵ดู. หน้า 771

หรือการติดต่อกับโปรตุเกสอนุญาตให้เข้ามาพำนักอาศัยในกรุงเทพฯ ได้โดยขอเป็นค่าบ
 กิล่า 3,000 กระบอก เป็นการแลกเปลี่ยน¹ หรือ โปรตุเกสค่า ๆ ได้สมเด็จพระเจ้า
 น้อยราชเจ้าเจ้าแห่งกรมหลวงจ๊กเจกฏาออกไปเร่งสร้างเรือรบที่หัวเมืองมัทธาไค² เป็นต้น
 เป็นแนวนโยบายในการสร้างกองทัพให้เข้มแข็งมีประสิทธิวิภาหทั้งสิ้น ทำให้การท
 สงครามของฝ่ายไทยในครั้งนั้นประสบผลสำเร็จโดยเฉพาะกับหม่า หรือการดาเนิน
 นโยบายควบคุมและปกครองหัวเมืองประเทศราชด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทดสอบความ
 สวามิภักดิ์ด้วยการให้ส่งเครื่องราชบรรณาการ แบ่งแยกประเทศราชออกเป็นหัวเมือง
 ย่อย ๆ เป็นต้น อิทธิพลทางการเมืองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงเป็นที่ยอมรับและ
 ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของดินแดนรอบข้าง นับแต่ดินแดนลานนา หลวงพระบาง
 เวียงจันทน์ กัมพูชา และหัวเมืองมลายูทั้งหลาย แม้จะเกิดการกระด้างกระเดื่อง
 ของหัวเมืองบางแห่งก็สามารถปราบปรามได้ ทำให้อาณาเขตของอาณาจักรไทยกว้าง
 ขวาง เป็นอย่างมาก

ในขณะเดียวกันการที่ไทยมีอาณาเขตแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางก็
 ก่อให้เกิดปัญหาในการควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลราชธานีเช่นกัน ดังเช่น
 หัวเมืองมัทธาไค หัวเมืองมลายู ที่ไม่ยอมจะปฏิบัติตามพระบรมราชโองการ จนบาง
 ครั้งต้องใช้กองทัพเข้าปราบปราม และจัดการปกครองให้รัดกุมยิ่งขึ้น หรือในเขมรมัก
 จะเกิดความขัดแย้งกันในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์กันเอง ทางกรุงเทพฯ ต้องคอย
 สอดส่องระวังรักษาอาณาเขตทางการเมืองในเขมรให้มั่นคง เป็นต้น ขณะเดียวกันการที่

¹ จารินได้ ใจเมโค นาสวิเมนตุ โมวว่า "ความสัมพันธ์ของชาว
 โปรตุเกสกับประเทศสยาม" แปลโดย เตโช บุคตรนที แถลงงานประวัติศาสตร์
เอกสารโบราณคดี 3 : 58 - 59 กันยายน 2510

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1146

อาณาเขตกว้างขวางและห่างไกลจากเมืองหลวงมากทำให้พม่าเคยจะต้องเข้ารุกรานหัวเมืองชายแดนอยู่เสมอ โดยเฉพาะหัวเมืองลานนาซึ่งเป็นดินแดนยุทธศาสตร์สำคัญในการสงครามระหว่างไทยกับพม่า ดังพระราชดำริของรัชกาลที่ 1 เมื่อพม่ามาตีเมืองลาปางใน พ.ศ. 2330 ว่า "...ที่พม่ามาตีเมืองไทยได้แก่ก่อน ก็ด้วยอาศัยเสบียงและพาหนะในแคว้นแคว้นลานนาเป็นกำลังมาทุกระว จะปล่อยให้พม่ามาตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่ไม่ได้..."¹ ดังนั้นกองทัพไทยในสมัยนี้ต้องขึ้นกองไม้อัตมภูหาการกระด้างกระเดื่องของหัวเมือง และมองกันดินแดนจากข้าศึกอยู่ตลอดเวลา ทำให้ขัดขวางต่อการดำเนินนโยบายการสร้างความมั่นคงของอาณาจักร การเกณฑ์กองทัพแต่ละครั้งต้องสิ้นเปลืองทั้งเสบียง และชีวิตผู้คนเมื่อต้องทาสงคราม ซึ่งรวมไปถึงภาวะเศรษฐกิจของกำลังไพร่พลที่ไม่สงครามต้องสูญเสียไปด้วย

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่เป็นผลมาจากการมีอาณาเขตที่กว้างขวาง คือ ระบบการสื่อสารที่ล่าช้าจากราชธานีถึงหัวเมืองเหล่านั้นกว่าจะไปมาถึงกันได้ต้องใช้เวลามาก ดังเช่นเมื่อคราวทัพพม่าเข้าโจมตีนครสิริธรรมราชในสงคราม 9 ทัพ ก็ล่วงว่ากรุงเทพฯ เสียแก่พม่าแล้ว เจ้าพระยาบวร (พัฒน์) ก็ไม่ได้ข่าวจากกรุงเทพฯ เป็นเวลาหลายเดือนจึงเฝ้าว่าเป็นจริง จึงเสียเมืองนครสิริธรรมราชแก่พม่าในที่สุดการมีอาณาเขตที่กว้างขวางนั้นแสดงถึงพระบรมเดชานุภาพ แต่ก็เป็นการระงับการรักษาดินแดนเหล่านั้น บั่นทอนการสร้างความมั่นคงของอาณาจักรทั้งด้านเศรษฐกิจ การปกครอง หรือกำลังคน มิใช่น้อยเหมือนกัน

5. ทำให้ภาวะเศรษฐกิจขึ้น จากพระราชดำริของรัชกาลที่ 1 เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาดุสรสิงหนาทขอเงินมีเพิ่มว่า "...เงินเก็บมาได้แต่ด้วยสาอากรก็พอใช้ทานูบารุงแผ่นดิน เหลือจึงได้เอามาแจกเบี้ยหวัดก็ไม่ใคร่พอ ต้องเอากาไร

¹ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงราชูปถัมภ์ ไทยรบพม่า หน้า 592

ตกแต่งดาเงามาเพิ่มเติมเข้าอีกจึงพอไว้ไปได้อีกหนึ่ง ๆ เงินคงคลังที่สะสมไว้ก็ยังไม่มี...¹
 แสดงให้เห็นว่าใน พ.ศ. 2359 นั้นสภาพทางเศรษฐกิจของอาณาจักรไทยก็ยังไม่ค่อยจะ
 คึกคัก แต่ถึงอย่างไรก็ตามจากแนวนโยบายส่งเสริมการค้าขายกับต่างประเทศด้วยวิธี
 ให้เจ้าเมืองหัวเมืองชายทะเลดูแลให้ความปลอดภัยแก่พ่อค้าที่เข้ามาทำการค้าขายใน
 อาณาจักร² หรือความพยายามที่ต้องการดำเนินการค้ากับจีนด้วยการพยายามส่ง
 คณะทูตไปขอพระราชทานตราตั้งอย่างเป็นทางการจากจีน นอกจากเรือสำเภาของ
 พระมหากษัตริย์เองแล้วยังมีของเอกชนอื่น ๆ ทำการค้าขายอีกด้วย การค้าที่แออัด
 ในขณะทูตไปจีนนั้นคงจะประสบผลสำเร็จจนรัชกาลที่ 1 ทรงจ้างพ่อค้าชาวจีนให้เป็น
 หัวแทนค้าขายของพระองค์ทำการค้าขายที่เมืองกวางตุ้ง³ และในระหว่าง พ.ศ. 2325
 ถึง พ.ศ. 2351 รัชกาลที่ 1 ทรงส่งทูตไปจีนถึง 22 ครั้ง⁴ จากความสนพระทัยใน
 การส่งเสริมการค้าขายกับต่างชาติโดยเฉพาะจีนอย่างมากรั้วเองทำให้ภาวะเศรษฐกิจ
 ในรัชสมัยนี้ดีขึ้น พอมีใช้จ่ายในกิจการแผ่นดินคึกคักต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น

จากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยจะคึกคัก การทำนุบำรุงอาณาจักรในก้นต่าง ๆ
 ก็ย่อมทำได้ไม่เต็มที่ ในรัชกาลที่ 1 แม้พระองค์จะทรงสนับสนุนให้ราษฎรยึดมั่นอยู่ใน
 ศีลในธรรมอย่างเคร่งครัดห้ามจนใกล้กับคอก แต่พระองค์ก็ไม่ห้ามการเล่นการพนัน
 เพราะภาวะเศรษฐกิจบีบบังคับให้ต้องแสวงหารายได้เข้าอาณาจักรถึงกับออกกฎหมาย
 ให้นายบ่อนมั่วยเงินกู้แก่นักพนันตามฐานานุรูปของแต่ละคนดังพระราชกฤษฎีกา

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1

หน้า 256

² หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ก. 1146

³ สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย
 แปลโดย กาญจน์ ละอองศรี หน้า 161

⁴ ด.

ว่า "... ฝ่ายนักเลงผู้เฝ้าครั้นหาเงินมีทุนไม่มีอันจะเล่นก็จะไ้ความชักชวนเสียบร. โยธวั
ทั้งสองฝ่าย ทั้งก่อนก็จะวิ่งโรยลงเงินหัวเบี้ยสำหรับจ่ายราชการแผ่นดินสืบมาที่จะขาด
ลงนัก..."¹ จะเห็นว่าภาวะเศรษฐกิจในสมัยนั้นเป็นปัญหาในการพัฒนาอาณาจักรมาก

ขณะเดียวกันปัญหาเกี่ยวกับการปลอมแปลงเงินหาความวุ่นวายได้กับตลาด การ
ค้าขายภายในอาณาจักรสมัยนั้นมากเป็นปัญหาคือการจะพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนจึงต้อง
ออกกฎหมายสำหรับข้อปฏิบัติของผู้มีเงินปลอมแปลงไว้ในครอบครอง และโทษฝ่าฝืน
การหาปลอมแปลงเงินขึ้นบังคับใช้²

นอกจากนั้นอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราก็เป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้การค้าขายใน
สมัยนั้นยุ่งยากพอสมควร เพราะบางแห่งกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนไว้ต่ำ เก็บ
กักตุนเบี้ยไว้ขายแพงในโอกาสต่าง ๆ ก่อให้เกิดภาวะเศรษฐกิจของอาณาจักรนั้นถดถอยยิ่ง
ขึ้น ต้องออกกฎหมายกำหนดอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราและห้ามเก็บกักตุนเบี้ยเพื่อ
ค้ากำไร ลงโทษผู้ฝ่าฝืน โดยถือเป็นศัตรูแผ่นดินที่เดียว³

ปัญหาในทางเศรษฐกิจของอาณาจักรขณะนั้นคงจะเป็นเรื่องบั่นทอนการส่งเสริม
เศรษฐกิจ ของอาณาจักรและความสงบสุขของราษฎรไม่น้อยเลย

6. ทำให้การปกครองอาณาจักรมีระบบแบบแผนที่แน่นอนยิ่งขึ้น ดังที่ทรง
พระราชปรารภเมื่อทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระกฎหมายขึ้นว่า "...ทรงพระ
อุสาคทรงพระศักดิ์แปลงซึ่งบาอันวิปลาคันนั้นให้ระบโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระไทยทรง

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 740

²ฎ. หน้า 713 - 714

³ฎ. หน้า 736 - 737

พระมหากษัตริย์ฯ ให้เป็นประโยชน์แก่ระบัตริย์อันจากรงแผ่นดินไม่ในภายหน้า..."¹

กฎหมายย่อมเป็นมาตรฐานประการหนึ่งที่จะกำหนดความสัมพันธ์ของประชาชนในอาณาจักร ถึงสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตนเอง ผู้ที่อื่นและต่ออาณาจักรว่ามีเจียงใด เพื่อควบคุม ให้อาณาจักรมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ป้องกันการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน อันจะนำมาถึงความมั่นคงของอาณาจักร แต่พระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณว่า "...พระราชกำหนดบทพระอาัยการสำหรับแผ่นดินกระษัตริย์มีมากหลายค่อ ๆ มาจะนับจะคณา มิได้ ครั้นกรุงศรีอยุธยาเสียแก่อ้ายพม่ามาศึกพระธรรมศาสตร์ราชลาทรบพระอาัยการกระจัก กระจายหายเก่าส่วนสิบส่วนมีอยู่สักส่วนหนึ่ง ..."² แสดงว่ากฎหมายที่เหลือไว้ก็ถือปกครอง อาณาจักรมิได้สมบูรณ์เท่าที่ควรอีกทั้ง "... พระราชกำหนดบทพระอาัยการนั้นก็พันเพือน วิบริตติต่างกันไม่เป็นอันมากด้วยคนอันโสมหลงหาความอาัยยามาไว้ได้ คัดแปลงแต่ง ตามชอบใจไว้ภิกษาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไมก็มีบ้าง..."³ จะเห็นว่านโยบาย ในการปกครองให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้รับความยุติธรรมโดยทั่วหน้า ขาดประสิทธิภาพที่จะดำรงความยุติธรรมให้กับราษฎรได้ อีกทั้งกระจักกระจายมิได้เป็นหมวดหมู่ ไม่สะดวกต่อการนำมาใช้ ด้วยปัญหาดังกล่าวของกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการจรรโลง สังคมขณะนั้น ใน พ.ศ. 2347 พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายให้ถูกต้อง เป็นระเบียบตามหมวดหมู่ ให้เอื้ออำนวยค่อนแวนนโยบายในการปกครองแผ่นดินต่อไป

¹ กฎหมายตราสามดวง หน้า 2

² ฎ. หน้า 744

³ ฎ. หน้า 2

ซึ่งกฎหมายที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระครั้งนี้ได้บังคับใช้กันต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้รับการเปลี่ยนแปลง แสดงว่าการใช้ประมวลกฎหมายที่ได้รับการชำระดังกล่าว นั้นสามารถให้ผลสำเร็จในการใช้ปกครองแผ่นดินได้ก็ จึงได้นำเอาการใช้งานติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีกฎหมายสงฆ์ขึ้นมายังบังคับใช้เป็นครั้งแรก เพื่อควบคุมบทบาทของสงฆ์โดยตรง นับเป็นการสร้างระบบแบบแผนการปกครอง คณะสงฆ์ตามแบบอย่างอาณาจักรให้มีระเบียบยิ่งขึ้น กุจะเป็นพระราชประสงค์ของ รัชกาลที่ 1 ที่จะจรรโลงให้พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของ ราษฎร และใช้คำสอนของศาสนาพุทธมาเป็นหลักสำคัญของการปกครองอาณาจักร สร้างสังคมให้สงบสุขร่มเย็นด้วยหลักธรรมแห่งศาสนาพุทธ ทั้งเช่นที่ทรงมีพระราชประสงค์ กำชับให้ขุนนางและพลเมืองทั้งหลายเป็นผู้มีสัมมาปฏิบัติ ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในศีลธรรม แต่ ในขณะเดียวกันวัตรปฏิบัติของพระภิกษุเหล่านั้นมิได้ส่งเสริมพุทธศาสนาให้เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใส ของพุทธศาสนิกชนเลย ทั้งพระราชปรารภว่า

แลภิกษุทุกวันนี้บวคเข้ามิได้กระทำความพระวินัยปฏิบัติเห็นแต่จะเลี้ยงชีวิตฉิบ หารม ให้มีแต่เนื้อหนังบริบูรณ์ระดูจโคกระบือ มีแต่จะบริโภคอาหารให้ จำเวฐเนื้อหนัง จะได้จาเจริญสติปัญญานั้นหามิได้ เปนภิกษุสามเณรลามกใน พระศาสนา...¹

...ทั้งสมณะแลสามเณรมิไ้รักษาพระจิตุปาริยสุทธศีลว่าเรียนทุระทั้งสอง ประการแลชวนกันเที่ยวเข้าร้านทะเลาคดลิกา มีอาการกิริยานุ่งหมเกิรเหิร กระต้างหย่างชะรวาษ มิได้สำรวมรักษาคินทริย หมีเป้นที่เลื่อมใสศรัทธา แก่ท่ายกแลเที่ยวอุโชนหนังลคอนพ้อนขับ แลเล่นหมากรูกสากันพนันหังปวง...²

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 555

²ก. หน้า 562

จะเห็นว่าวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ก่อให้เกิดปัญหาต่อแผนนโยบายในการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในทางการเมืองการปกครองอย่างยิ่ง เพราะเมื่อพระสงฆ์ไม่เป็นที่เลื่อมใสของราษฎร ความศรัทธาในพุทธศาสนาก็ย่อมลดน้อยถอยลง การจะใช้ศาสนาจูงใจราษฎรประสบความสำเร็จยากยิ่งขึ้นด้วย รวมทั้งพระสงฆ์บางกลุ่มที่ก่อปัญหาทางการเมืองขึ้น กังที่กฎพระสงฆ์กล่าวว่า

แลภิกขุสงฆ์ทุกวันนี้ละพระวินัยบัญญัติเสีย...ละให้เที่ยวไปโดยอาเพศใจแก่รูปหนึ่งสองรูปสามรูปไปตั้งชุมนุมอยู่ตามารยารักษาศีลภาวะนา ทาภิเวียให้คนเลื่อมใสนับถือ สดแคงความรู้วิชาอวคิทธิฤทธิ เป็นอุตริมนุชกรรม เปนกลโกหลตั้งตัวว่าผู้มีบุญว่าพบคนวิเลศมีวิฆามาแต่ถ้าแต่เขา คิกจะเอาพวกเพื่อนชิงเอาราชสมบัติ ทำให้แผ่นดินและพระศาสนาจุลาจลประดุจหนึ่งไอ้คา ไอ้รอก ไอ้เมือง ไอ้เก็ก ไอ้กัก โทหกทั้งนี้ แต่สิ้นเอาภาษาวะภักคลุมตัวไว้ในพระศาสนา ขวนกันคิกอุบายกลโกหลอวคิทธิฤทธิ คิกเอาราชสมบัติ...ชวนกันกระทำประทุรกายแผ่นดินถึงสามาท...¹

แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่พระสงฆ์บางกลุ่มสร้างขึ้นและทำให้กระทบกระเทือนต่อแผนนโยบายในการสร้างความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง จนต้องออกกฎหมายของอาณาจักรมาปกครองบังคับวัตรปฏิบัติของสงฆ์เสียใหม่นอกจากพระธรรมวินัยที่เป็นกฎบังคับอยู่แล้ว เพื่อแก้ปัญหที่สงฆ์บางกลุ่มก่อให้เกิดขึ้น

7. ทำให้ไทยหมดคู่แข่งทางการเมืองในเขมร จากการเลิกขบถเขมร (ไกเจน) ขึ้นในญวน องเชียงสือราชวงศ์ญวนต้องอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

¹กฎหมายตราสามดวง หน้า 549

ในกรุงเทพฯ ด้วยนโยบายให้ความอุปถัมภ์แก่องค์เมืองเชียงใหม่อย่างค้ำชูชีวิตความเป็นอยู่ และช่วยเหลือการกอบกู้บ้านเมือง ก่อให้เกิดความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแก่องค์เมืองเชียงใหม่¹ แม้เมื่อผู้นั้นสามารถสร้างความเป็นปึกแผ่น เข้มแข็งขึ้น ก็ไม่กล้าที่จะเข้ามาวุ่นวายแคว้นอาณาจักรเขมรเหมือนที่เคยกระทำ ไทยก็มีอำนาจทางการเมืองในเขมรได้อย่างเต็มที่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แม้ว่าเจ้านั้นคงอยู่ได้เพียงชั่วรัชสมัยเดียวก็ตาม ก็ทำให้ไทยหมดคู่แข่งชั้นทางการเมืองในเขมรไปชั่วขณะหนึ่ง

จากการที่ผู้นั้นมีจิตสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของไทย จนมิกล้ากระทำการใด ๆ ที่หักหาญเอาใจระหว่างกัน สามารถส่งผลถึงเขมรไม่กล้ากระด้างกระเดื่องต่อไทยเช่นเดียวกัน เพราะผู้นั้นซึ่งเป็นที่พักของเขมร เมื่อแข็งข้อต่อไทยนั้นก็กลัวมิภักดีกับฝ่ายไทย เขมรจึงจำใจต้องอยู่ในอิทธิพลของไทยอย่างสงบเสงี่ยมตลอดสมัยรัชกาลที่ ๑

จากการดำเนินแนวนโยบายทางบ้านต่าง ๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น บางอย่างก็ประสบผลสำเร็จอย่างค้ำชู สามารถแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เป็นเหตุการณณ์เฉพาะหน้าและมีผลตกทอดสืบต่อมา แต่แนวนโยบายบางประการก็ประสบความสำเร็จแต่เพียงในช่วงระยะรัชสมัยเดียวเท่านั้น เนื่องจากอุปสรรคต่าง ๆ ที่มาจากสถานการณ์แวดล้อมและไม่อาจจะควบคุมได้ แต่โดยส่วนใหญ่แล้วการดำเนินแนวนโยบายต่าง ๆ มักจะประสบความสำเร็จและมีผลสืบเนื่องไม่ทางตรงก็ทางอ้อมในสมัยต่อมา

¹ หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔

สรุป

แนวพระบรมราโชบายทางการเมืองการปกครองในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เน้นในสิ่งสำคัญของระบอบการเมืองและการปกครองคือ ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์และราชอาณาจักร ด้วยกฎโบายต่าง ๆ เพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองและการปกครองไว้ ไม่ลดทอนจากการเข้าสายของผู้มีอำนาจทางการเมืองบางคน เช่น การปลูกฝังจิตสำนึกความเชื่อในระบบเผด็จราชา จนสถานการณ์ของพระมหากษัตริย์สูงส่ง เปรียบกับ พระผู้เป็นเจ้าด้วยวิธีการต่าง ๆ หรือการสร้างความชอบธรรมในราชวงศ์ด้วยการวางองค์ทางพุทธศาสนาและ พระราชพิธีบางประการ เป็นต้น กฎโบายต่าง ๆ นั้นได้รับการสืบทอดกันมาในแต่ละยุคสมัยโดยคัดลอกลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองและบริหารราชธานีมายังกรุงธนบุรีก่อตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นปกครองอาณาจักรในรัชสมัยนี้โดยทั่วไปบ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อยนัก ต้องเผชิญกับศึกสงครามแทบตลอดเวลา แนวนโยบายทางการเมืองการปกครองส่วนมากเป็นวิธีการดั้งเดิม ประกอบกับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นยังไม่ทันได้ปรับปรุงแนวนโยบายประการใดให้ชัดเจน ก็มีการฉลักเปลี่ยนแผนดินใหญ่เสียก่อน

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้มีลักษณะคล้ายกับสมัยกรุงธนบุรีที่ขุนนางเข้าควบคุมอำนาจทางการเมืองการปกครอง มีการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ใหม่ เปลี่ยนราชธานีใหม่ เริ่มยุคใหม่ซึ่งนับเป็นหัวเลี้ยวทางการเมืองครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นจริงแล้ว โครงสร้างของระบบการเมืองการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังคงยึดกับอยู่ตามแบบฉบับในยุครุ่งศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เฉพาะกฎโบายบางประการที่เปลี่ยนไปตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางการเมืองเท่านั้น

ดังกล่าวกว่าความสำคัญของระบบการเมืองการปกครองในสมัยก่อน
กรุงรัตนโกสินทร์ก็คือ ความเข้มแข็งของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ความสำคัญดังกล่าวก็มิได้ลดน้อยลง กลับดูเหมือนจะมีความสำคัญมากขึ้นเสียอีก เพราะ
พื้นฐานความเป็นมาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปฐมวงศ์ของ
ราชวงศ์ใหม่ มิได้สืบเชื้อสายในการขึ้นครองราชย์ตามแบบอย่างการสืบสันตติวงศ์ แต่
ทรงสร้างความเชื่อมั่น แกรัฐา ด้วยพระปรีชาสามารถ จึงจำต้องสร้างความชอบธรรม
ในประการอื่น ๆ ขึ้นประกอบเพื่อเสริมสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์ใหม่ให้
มั่นคงยิ่งขึ้นและยังสืบทอดส่งผลสะท้อนไปถึงความมั่นคงของราชอาณาจักรและความสงบสุข
ของราษฎรอีกด้วย หรืออีกนัยหนึ่งความสงบสุขของราษฎรและอาณาจักรก็สามารถส่งผล
ถึงความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้เช่นเดียวกัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์
ประการแรกก็คือ การก่อกำเนิดรัฐทางการเมือง ซึ่งเป็นความจำเป็นทางการเมืองที่ต้อง
ตัดไฟแต่ต้นลมป้องกันเหตุการณ์อันจะก่อความยุ่งยากขึ้นในภายเบื้องสร้างความอ่อนแอ
ให้กับกองทัพ ถ้าเกิดจลาจลจวนวายและมีการปราบปรามเผชิญหน้ากันขึ้น เปิดโอกาส
ให้กับข้าศึกภายนอกราชอาณาจักรเข้าจู่โจมโจมตีสร้างความเสียหายหรืออาจเสียเอกราชได้
การก่อกำเนิดรัฐทางการเมืองจึงจะต้องกระทำอย่างเด็ดขาดและเฉียบพลัน

เนื่องจากพระองค์เป็นสามัญชนที่ใช้ความพยายามและความสามารถจน
สามารถขึ้นครองราชสมบัติ จึงทรงแสวงหาและสร้างสถิติหรือสร้างคุณงามความดีต่าง ๆ
เพื่อสร้างความชอบธรรมในราชสมบัติให้มากยิ่งขึ้นจึงนำไปสู่เสถียรภาพ ของสถาบัน
พระมหากษัตริย์ในที่สุด เช่น การสร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ด้วยความสามารถของพระองค์
เอง มิได้รับเกศถอดหรือแย่งชิงมาจากผู้อื่น การขึ้นครองราชย์เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลง
ผู้ครองอำนาจทางการเมืองเท่านั้น หรือให้การฟื้นฟูพระราชพิธีบางประการที่พระมหากษัตริย์
ก่อน ๆ เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นทิวว่า พิธีราชาภิเษก พิธีโสกันต์เจ้าฟ้าตามแบบอย่าง
ในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือพิธีจักรพรรดิราชาธิราช เป็นต้น การฟื้นฟูพระราชพิธี
ดังกล่าวเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่สร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นได้

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเป็นนักรบที่สาบขาด พระองค์ทรงเป็นขุนนางทั้งแกชั้นผู้น้อยจนถึงชั้นผู้ใหญ่มาก่อน ทรงตระหนักได้ดีถึงอิทธิพลของขุนนางตาแดงทาง ๆ ประกอบกับทรงปรารถนาภิเษกซึ่งพระราชสมภพที่วังหลวงได้รั้ความร่วมมือจากบรรดาขุนนางทั้งหลายเป็นอย่างดี แม้เพื่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์แนวนโยบายในการควบคุมขุนนางก็ได้รับการฟื้นฟูและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับรัชสมัยของพระองค์ ทั้งนี้ทรงเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการถือเอาละเมิดศักดินาเพื่อให้สอดคล้องกับ ระบบบวรนโยบายที่จะหาให้กรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชอาณาจักรพุทธศาสนายาวแท้จริง เสร็จสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ให้เป็นที่ยอมรับและศักดิ์สิทธิ์ตามแบบอย่างความเชื่อในพุทธศาสนา ด้วยการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกให้จริงจังมากขึ้น หรือใช้วิธีการตามแนวทางของกฎหมายควบคุมพฤติกรรมของขุนนางมิให้เบียดเบียนราษฎรตามพระมหากษัตริย์ได้ เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันพระองค์ปกครองบ้านเมืองภายในรัชสมัยพระราชกรณียกิจที่เป็นหลักแห่งการปกครองของพระมหากษัตริย์ที่สืบทอดกันตลอดมา แม้การสร้างพระมหาธาตุยาคูให้อยู่ในสำนักของขุนนางและราษฎรทั้งหลาย ด้วยทรงมีวิจักษ์คิด บำเหน็จความดีความชอบ หรือทรงเมตตาต่อขุนนางที่กระทำผิดหรือพลาดพลั้งในงานราชการลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น วิธีการปกครองด้วยเมตตาธรรมของพระองค์น่าประจักษ์อย่างยิ่งต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยของพระองค์

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติความเชื่อและท่วงทีในการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก ดังนั้นการที่พระองค์ทรงถือเป็นพระราชภารกิจในการปรับปรุงและให้ประชาชนมีสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของ ธรรมวินัยได้ก็หมายถึงการสร้างทัศนคติของราษฎรให้ตามแนวนโยบายที่กำหนด ในขณะที่เดียวกันเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จ พระองค์เป็นอัครศาสนูปถัมภกที่เกรงรักศรัทธาใน พุทธศาสนายาวแท้จริงและทรงทำนุบำรุงเผยแพรให้เจริญรุ่งเรืองก็ย่อมเป็นที่ชื่นชมและเกรงใจของบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย นับเป็นแนวนโยบายที่ใ้ประโยชน์ทั้งทางตรงทางอ้อมอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงมีพระบรมราโหมบายที่จะปรับปรุง
และส่งเสริมในกิจการ พระศาสนาอย่างแท้จริง โดยไม่ขัดขวางการ เมืองการปกครอง
เช่น การส่งทางทะเล ไปยุโรปเนื่องจากประวัติดาวเป็นมาจะกระทำกันมานานเนื่อง
ผ่านวิวัฒนาการของศาสนาพุทธสมัยต้นลงมา แต่ แยกจากจะเป็นการวางสรรคาส
วิถุทธวิธีให้เป็นพิเศษใน พระมารบแล้วถึงสร้างขวัญ และกำลังใจแก่ราษฎรที่ทองแผ่ชวกับ
สงครามตลอดเวลาได้บ่อย หรือการชำระคณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ สืบเสาะค้นหาพระภิกษุ
ที่ประพฤติผิดเป็นต้นมาผิดศา เลื่อมใส ถวญกษัตริย์ให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจของราษฎร
จึงส่งผลก่อความสงบเรียบร้อยทาง ภายในเมืองในขณะเดียวกันด้วย

พระราชกรณียกิจที่ไม่เคยมีมาก่อนเกี่ยวกับศาสนาก็คือ การออกกฎหมาย
พระสงฆ์เพื่อรักษาพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ ถวญกษัตริย์ต่อพระศาสนาให้เกรงเกรงใน
ข้อวัตรปฏิบัติทางศาสนา มิให้ของแวงในข้อปฏิบัติที่อาจเกี่ยวข้องกับทางการเมืองอันอาจ
ส้ากกลอสตตามันพระมหากษัตริย์ได้ ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง
ขณะเดียวกันทรงยังผลักดันให้วงศ์กรมศาสนาที่ส่วนรับรูและรับรองในกิจกรรมทางการเมือง
การปกครองที่ทางอาณาจักรได้เข้าร่วมเพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือศรัทธาในกิจกรรม
นั้น ๆ เช่น ให้เขามีส่วนร่วมในระบิ นี้ เน้นความศกัญของกัถกรรมทางพุทธศาสนา
ให้เป็นใหญ่ได้ผ่อก่อน ๆ เป็นต้น

สำหรับการใช้วรรณกรรมและศิลปะกรรมเป็นประโยชน์ทางการเมืองการปกครอง
นี้ โดยทั่วไปจะมีรากฐานโดยทางวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งกล่าวออกมาในลักษณะ
ของวรรณกรรมที่ปลูกฝังทัศนคติทางการเมืองบางประการ เช่น เรื่องราวเกียรติ
บางตอนจะถ่ายถอดลักษณะของกษัตริย์ที่ ทรงแท้ พระราชธรรมว่า จะต้องมีพระบรมเชษานุภาพ
ไปทั่วทิศ หรือแม้แต่ เจริญกิจของทหารกล้าที่อัสติย์ จงรักภักดีต่อกษัตริย์ของคนที่จะได้
รับการ ยกย่องอย่างสูง เช่นเกี่ยวกับวรรณกรรมราชาธิราชและสามก๊กที่ทรงได้แปลขึ้น
เพื่อปลูกฝังทัศนคติ ถวญกษัตริย์ในเรื่องของความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญและกลศึกใน
รูปแบบต่าง ๆ เช่นได้เห็นถึงพระราชนิพนธ์และเจตนารมณ์ของพระองค์ที่จะปลูกฝังแนว
ทางกติกต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดี ส่วนทางด้านศิลปกรรมนั้นทรงมีพระบรมราโหมบายที่จะนำ

มาปรับได้เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมสถานภาพของระบบทางกฤษฎีให้สูงขึ้นเป็นสำคัญ และบางแห่งก็เป็นส่วนสนับสนุนในแนวนโยบายทางด้านการศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือศาสนาคริสต์หรือศาสนาอิสลามส่งเสริมคตินิยมทางศาสนาที่ระบบทางกฤษฎีเป็น "พุทธชาดกร" นั้นเอง

แนวนโยบายในการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ราชอาณาจักนั้นส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงแนวทางที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นวิธีการปกครองในส่วนกลาง หัวเมือง หรือประเทศราช โดยหมายให้บรรดาขุนนางผู้มีความดีความชอบออกไป "ภิเษก" จัดการปกครองตามตำแหน่งของหัวเมืองนั้นจะอยู่ในระดับใด ส่วนการปกครองในส่วนกลางก็ยังแบ่งตามกระทรวงต่าง ๆ ออกเป็นฝ่ายทหารและพลเรือน ในยามปกติ แก่กองไปราชการทั้ทุกคนเพื่อรับราชการสงคราม และการปกครองทั้งหมดนี้อยู่ในความควบคุมของฝ่ายสุภาพายก สุนทราโศภ และกระทำตามความรับผิดชอบที่แบ่งแยกกัน การกระจายอำนาจในการปกครองออกไปเช่นนี้ทำให้แต่ละเมือง มีกลาการกระทางกระเถือง เพราะแต่ละหัวเมืองนั้นขึ้นต่อราชธานีโดยตรง

การปกครองประเทศราชนั้นทางแต่ให้เจ้าเมืองเดิมเป็นผู้ปกครองแต่อยู่ในความควบคุมอย่างใกล้ชิดด้วยวิธีการหลาย ๆ ประการแล้วแต่สภาพแวดล้อม เช่น เจ้าเมืองประเทศราชที่ทางไกลยากต่อการควบคุมโดยตรงก็ให้เจ้าเมืองเจ้ามาควบคุมไว้ในกรุงเทพฯ แล้วแต่งตั้งคนใหม่ขึ้นปกครอง เช่นที่หัวกับเจ้าเมืองแพร่ หรือให้หัวเมืองเอกที่อยู่ใกล้เป็นผู้ควบคุมดูแลประเทศราช ดังที่เมืองสงขลาควบคุมหัวเมือง ขลายู หรือในต่างประเทศราชกระดำศัคย์ปฏิญาณและทางาจารีพระ เติทองตั้งเมือง ราชบรรณาการตามระยะเวลาที่กำหนด เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงระบหนักถึง ความทุกข์ร้อนของราษฎรอย่างยากแ้งและต้องการรวบรวมกำลังไพร่พลให้เข้มแข็ง ป้องกันการฉกชิงของไพร่เพราะเหตุแก่คร่อมในการเข้ารับราชการไม่ได้ จึงได้ลดหย่อน การเข้ารับราชการให้ลดน้อยลง ทำให้ไพร่ชวัญ กำลังใจเข้ารับราชการและเพิ่ม จำนวนไพร่มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันเพื่อไม่ให้เวลาผ่านไปนานเกินไปก็จะเป็นการเพิ่ม

ผลผลิตด้านเกษตรกรรมให้มากขึ้น เป็นการป้องกันพหุภิกขภัยให้แก่อาณาจักรได้เช่นเดียวกัน

การสร้างความมั่นคงให้กับราชอาณาจักรอีกวิธีหนึ่งคือ ทรงให้มีการชำระกฎหมายและการศาล เพื่อกำหนดสิทธิ หน้าที่ของพลเมืองให้ชัดเจน และปรับปรุงกฎหมายที่ยึดถือปฏิบัติกันโดยุติธรรมสำหรับราษฎรมากที่สุด ในบางลักษณะที่ยังคลุมเครือต่อการจรรโลงความยุติธรรมก็ทรงให้เพิ่มเติมแก้ไขให้ชัดเจนขึ้นในหมวดหมู่ที่ใกล้เคียง เป็นการสนับสนุนการปกครองบ้านเมืองให้มีประสิทธิภาพและหลักเกณฑ์แน่นอน สร้างความสงบเรียบร้อยและมั่นคงทั้งที่มีพระราชปรารภอยู่เสมอ ๆ

เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์ทรงมีกิจสงครามอยู่เสมอ เสมียงอาณาจักรนับเป็นพุทธปัจจัยที่สำคัญมากประการหนึ่ง ในแผนนโยบายหลาย ๆ ประการนั้นการส่งเสริมภาวะเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรให้ใหญ่โตโดยเฉพาะการส่งเสริมการเกษตรกรรมนี้เป็ผลหลายประการต่ออาณาจักรที่จะสร้างความสงบร่มเย็น ความเข้มแข็งในการสงคราม เพื่อป้องกันอาณาจักรให้ปลอดภัยจากข้าศึกศัตรู

แนวนโยบายทางการต่างประเทศในรัชสมัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของพระองค์เป็นอย่างดี ทรงพยายามเป็นมิตรกับญวนและชวาอำนาจทางการเมืองเขาครอบงำเขมรได้มากที่สุด เพื่อจะได้ไม่ต้องห่วงหาเหวี่ยงหลังที่จะทำสงครามกับพม่าเพียงด้านเดียว โดยได้การอุปถัมภ์แกล้วเชื่องสือและนักองก์เองอย่างดีที่สุด เพื่อปลุกฝังทัศนคติที่ถือกรุงรัตนโกสินทร์ได้แก่เจ้าเมืองทั้งสอง ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองทางกันนี้หมดไปโดยนัยของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถึงขยายสร้างแนวป้องกันทั้งทางลานนาไทยหรือทางกันหัวเมืองของญวนนั้นคงเพื่อบอกกันการรุกรานจากพม่า ความสัมพันธ์เกือบตลอดรัชกาลระหว่างไทยและพม่านั้นเป็นการวางกรายเพื่อจะแผ่ระบบอาณาภาพเข้าบาในอาณาจักรไทยของฝ่ายพม่าเป็นส่วนใหญ่

สำหรับแนวนโยบายต่อจีนนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ไทยยังติดต่อกับจีนเพื่อจุดประสงค์ทางการค้าและอิงมหาอำนาจจีนเพื่อผลทางการเมืองกับอาณาจักรอื่น ๆ อีกด้วย

ในรัชสมัยพระปกเกล้าฯ ทรงมีแนวนโยบายที่จะสร้างควาบริบูรณ์กับประเทศทาง
ตะวันตกอย่างหนึ่ง ทรงมีนโยบายที่จะไปรุดตลงเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในอาณัติจักร
ไทย เพื่อรองรับการช่วยเหลือจากอาณัติจักรไปรุดตลงซึ่งก็ล้วนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย

จากการดำเนินแนวนโยบายทั้งด้านการเมืองและการปกครองในสมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นั้น จะพบว่ามีการจัดตั้งหลายประการที่มีอิทธิพลต่อ
การดำเนินนโยบายดังกล่าวนั้น การปฏิรูปของพระองค์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง
ทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรไทยเวลานั้น มิได้มีประการใดประการหนึ่งสำคัญกว่ากัน
แต่ล้วนประกอบกันเข้าก่อให้เกิดแนวระบอบนโยบายต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งบางประการก็
สามารถส่งผลไปได้ในระยะยาว เช่น การชำระกฎหมายให้เรียบร้อยมาถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวทางการกระทำสำคัญที่สามารถตามลักษณะ
การเปลี่ยนแปลงภายในของประเทศไทยคือการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการเมือง
การปกครองซึ่งมีลักษณะไม่แตกต่างจากประเทศใด เป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนโยบายบางประการ
ก็ไม่อาจจะบรรลุจุดประสงค์ได้ เช่น พระราชดำริว่าทรงระงับการขึ้นทาสยังถูกทำลาย
อยู่บ้าง แต่ในรัชสมัยของพระองค์ก็มิได้อำนาจการขึ้นทาสขึ้นอีกเลยซึ่งราชสมบัติ หรือ
แนวนโยบายด้านการต่างประเทศเวลานั้นก็กำเริบและก้าวหน้าขึ้นอย่างอันทรงเกียรติในเขตรัฐไทย
อีกเมื่อผลึกเปลี่ยนแผ่นดินเป็นเช่นนี้ จึงเห็นได้ว่าแนวนโยบายต่าง ๆ นั้นมีดังประสบ
ผลสำเร็จในระยะยาวและสันติภาพในรัชสมัยของพระองค์ก็ปรากฏให้เห็นเด่นชัด

၂၃၃၃၃၃၃၃

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

หอสมุดแห่งชาติ, กอง เลขที่ 1/ก จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 2 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 12 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 14/ก จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 16/ค จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 18/ก จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 20/ก จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 22 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 24 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 25 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 26 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 29 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 47 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 69 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 71 จดหมายเหตุนครศรีอยุธยา

_____ เลขที่ 1 จดหมายเหตุนครธนบุรี จ.ศ. 1133

_____ เลขที่ 1/ก จดหมายเหตุนครธนบุรี จ.ศ. 1133

_____ เลขที่ 1/ข จดหมายเหตุนครธนบุรี จ.ศ. 1136

_____ เลขที่ 4 จดหมายเหตุนครธนบุรี จ.ศ. 1136

_____ เลขที่ 5 จดหมายเหตุนครธนบุรี จ.ศ. 1136

หอสมุดแห่งชาติ, กอง เลขที่ 1/ค จดหมายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ. 1137

_____	เลขที่ 6	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1138
_____	เลขที่ 8	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1140
_____	เลขที่ 9	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1140
_____	เลขที่ 10	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1140
_____	เลขที่ 13	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1143
_____	เลขที่ 16	<u>จดหมายเหตุกรุงธนบุรี</u>	จ.ศ. 1143
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1144
_____	เลขที่ 3	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1144
_____	เลขที่ 5	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1144
_____	เลขที่ 7/ก	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1144
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1145
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1146
_____	เลขที่ 2	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1146
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1147
_____	เลขที่ 2	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1147
_____	เลขที่ 2	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1148
_____	เลขที่ 3	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1148
_____	เลขที่ 4	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1148
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1151
_____	เลขที่ 4	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1151
_____	เลขที่ 4	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1152
_____	เลขที่ 6	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1153
_____	เลขที่ 1	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1154
_____	เลขที่ 2	<u>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1</u>	จ.ศ. 1154

หอสมุดแห่งชาติ, กอง เลขที่ 2/ก จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154

เลขที่ 2/ข จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154
เลขที่ 4 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154
เลขที่ 7 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1154
เลขที่ 4 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155
เลขที่ 5 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155
เลขที่ 6 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155
เลขที่ 7 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1155
เลขที่ 2 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 3 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 5 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 6 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 7 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 8 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 13 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1156
เลขที่ 1 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157
เลขที่ 3 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157
เลขที่ 4 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157
เลขที่ 5 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1157
เลขที่ 2 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1158
เลขที่ 3 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1158
เลขที่ 1 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1159
เลขที่ 2 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1159
เลขที่ 2 จกหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1160

หอสมุดแห่งชาติ, กอง เลขที่ 1 จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1 จ.ศ. 1164

เลขที่ 3	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1164
เลขที่ 1	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1165
เลขที่ 2	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1165
เลขที่ 2	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1166
เลขที่ 4	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1166
เลขที่ 3	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1167
เลขที่ 2	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1168
เลขที่ 3	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1168
เลขที่ 4	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1168
เลขที่ 1	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1170
เลขที่ 1	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1171
เลขที่ 2	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	จ.ศ. 1171
เลขที่ 2	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 4	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 9	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 10	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 11	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 14	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 1	ไม่ปรากฏศักราช
เลขที่ 1/ก	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 2	จ.ศ. 1171
เลขที่ 1/1 - 1/๖	จดหมายเหตุนิติศาสตร์ที่ 2	จ.ศ. 1171

1.2 เอกสารต้นฉบับที่พิมพ์แล้ว

กฎหมายตราสามดวง กรมศิลปากร 2521, 775 หน้า

กาลฉวิธ, เอเดียน ราชอาณาจักรสยาม แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร กรมศิลปากร 2514, 113 หน้า

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - จีน พ.ศ. 1825 - 2395 สำนักนายกรัฐมนตรี
คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน 2523,
54 หน้า

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับ
หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 คลังวิทยา 2515, 472 หน้า

จินกาสทกิจ (ละม้าย ชนะศิริ), หลวง (แปล) ประวัตรพงศาวดาร ภาคที่ 81

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.ทองเถา ทองแถม วัดมกุฏกษัตริยาราม
18 ธันวาคม 2510. 36 หน้า

แตรแวงส, นิโคลาส ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม
แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร ก้าวหน้า 2506. 308 หน้า

ชิวชัย, บาทหลวง เดอ จดหมายเหตุในการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม แปลโดย
สันต์ ท.โกมลบุตร ก้าวหน้า 2516, 659 หน้า

คาซาร์ค, บาทหลวง กี การเดินทางของบาทหลวงคาซาร์ค แปลโดย กวงเพ็ญ
พันธ์พงษ์ และคนอื่น ๆ กรมศิลปากร 2521. 3 เล่ม

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 องค์การคำ
มูลสภา 2503, 113 หน้า

_____ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณนจาตุรนต์ วันเพ็ญศิวินทรวาส 2478,
325 หน้า

_____ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 องค์การคำมูลสภา
2504, 206 หน้า

นรินทร์เทวี, กรมหลวง จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทร์เทวี องค์การคำ
ครุสภา 2516, 454 หน้า

นันทา สุกกุล (แปล) เอกสารของฮอลันดาสมัยอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ
พ.ศ. 2167 - 2185 กรมศิลปากร 2513, 292 หน้า

ประชุมจดหมายเหตุสุโขทัยอยุธยา ภาคที่ 1 สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการจัดพิมพ์
เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี 2510, 118 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 - 2 องค์การคำครุสภา 2506, 336 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 7 องค์การคำครุสภา 2507, 267 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 19 - 21 องค์การคำครุสภา 2507, 353 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 22 - 25 องค์การคำครุสภา 2507, 324 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 - 40 องค์การคำครุสภา 2511, 314 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61 องค์การคำครุสภา 2512, 298 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 - 63 องค์การคำครุสภา 2512, 303 หน้า

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพนางสงวน นพวงศ์ ณ อยุธยา
วัดมกุฏกษัตริยาราม 22 พฤศจิกายน 2503 151 หน้า

ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการพิจารณา
และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ 2521, 178 หน้า

ประชุมหมายเหตุรับสั่ง ภาคที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการพิจารณา
และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ 2523, 75 หน้า

พระราชบัญชาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5 องค์การคำครุสภา
2523, 2 เล่ม

ไพโรจน์ เกษมณีนิจ (แปล) บันทึกสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ
ในศตวรรษที่ 17 กรมศิลปากร 2513, 2 เล่ม

- ฟอร์บิง, เซวาลิเออร์ เกอ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 80 แปลโดย หม่อมเจ้า
 คารัสคำรง เทวกุล พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตรี ลม้าย อุทยานานนท์
 วัดเทพศิรินทราวาส 12 มิถุนายน 2509, 188 หน้า
- แม้นมาส ชวลิต (แปล) รายงานละเอียดและถูกต้องเกี่ยวกับการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่
 และมหัศจรรย์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ในพระราชอาณาจักรสยาม พิมพ์ในงาน
 ฉาปนกิจศพนางเสาวนี้ เลขยานนท์ 2512, 21 หน้า
- โมเรล, กาเบรียล ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสกับ
 กรุงสยาม แปลโดย กวงเพ็ญ พันธุ์หงษ์ กรมศิลปากร 2516, 93 หน้า
- โยส, เซาเค็น "จดหมายเหตุโยส เซาเค็น" ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 76
 แปลโดย ขวร สุธะนาวิช มงคลการคำคุณุสสา 2513, 258 หน้า
- เรื่องทรงตั้งเจ้าประเทศราชกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 สำนักนายกรัฐมนตรี
 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ 2514, 54 หน้า
- ลาตูแบร์, จดหมายเหตุลาตูแบร์ แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร ก้าวหน้า 2510,
 2 เล่ม
- วัน วลีท พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีท พ.ศ. 2182 แปลโดย วนาศรี
 สามนเสน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์
 2523, 140 หน้า
- สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย - จีน กรมศิลปากร 2521, 243 หน้า
- หอสมุดแห่งชาติ ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา พิมพ์ครั้งที่ 2 แพร่พิทยา 2513,
 368 หน้า
- อุคมสมบัติ, หลวง จดหมายเหตุหลวงอุคมสมบัติ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 พระรัตนวิชฌมณี (อัสสรญาณเถระ) 31 พฤษภาคม 2505, 348 หน้า

2. เอกสารชั้นรอง

กรมศิลปากร คู่มือนิทรรศการเรื่องแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช 2521, 58 หน้า

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์ครั้งที่ 7 คลังวิทยา
2516, 2 เล่ม

กลาโหม, กระทรวง ประวัติกิจการทหารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพพันเอกพระยาคำเที่ยงธนาภ (ทักษิณานนท์) วัดเทพศิรินทราวาส

27 มีนาคม 2510

ก่ำกร กิตติภูมิชัย (รวบรวม) สุภาษิตพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ 19 ธนาคารกรุงเทพ
จำกัด 2518, 111 หน้า

✓ ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยกรุงธนบุรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2518, 399 หน้า

ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
2523, 238 หน้า

ฐานันดรไพร่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ 2519, 91 หน้า

ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600 - 2310 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2521, 232 หน้า

ปัญหาประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย 2525, 220 หน้า

"อยุธยา - ในต้นแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา" วารสารประวัติศาสตร์
1 : 1 - 13 มกราคม - เมษายน 2519

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. สถาบันพระมหากษัตริย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2518, 30 หน้า

"สังคมสมัยอยุธยา" ประวัติศาสตร์และการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2518, 193 หน้า

จันทร์จิรายุ รัตน์, แม่อบเจ้า "สารวทิตาจารึกในแนววิชา" วารสารเมืองโบราณ

7 : 37 - 46 เมษายน - กรกฎาคม 2524

จันทร์ฉาย ภักดีจิตม ประวัติศาสตร์ไทย 1 การต่างประเทศกับบรรพการหาอำนาจ

ตะวันตก รามคำแหง 2524, 05 หน้า

จิตร ภูมิศักดิ์ บทวิเคราะห์พรรคกรรมกรไทย ศตวรรษ 2523, 365 หน้า

_____ โครงการแข่งน้ำและซอกักใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา

กวางมล 2524, 91 หน้า

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ "พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน"

ประวัติศาสตร์และการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518, 193 หน้า

_____ พระราชพิธีสิบสองเดือน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก

พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ วัดเบญจมบพิตร 7 มิถุนายน 2496,

718 หน้า

จุลจักรพงษ์, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต พิมพ์ครั้งที่ 4 ม.ป.ป.

2517, 753 หน้า

ชอร์. เจ.ซี. "ภาษาเดิมเผ่าสินค้าส่งออกของชาวไทย" วารสารเมืองโบราณ

7 : 96 - 108 เมษายน - กรกฎาคม 2524

ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 กำนันเศรษฐิกิจ มูลนิธิ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2522, 348 หน้า

_____ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25 เรื่องศิลป์ 2523,

343 หน้า

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทรวงศ์ ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา 2523, 380 หน้า

ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ "กบฏไพร่สมัยอยุธยา กับ แนวความคิดผู้ไม่พอใจพระศรีอารียะ
พระมาลัย" วารสารธรรมศาสตร์ 9 : 53 - 86 กรกฎาคม - กันยายน
2522

_____ สองนคร เจ้าพระยา 2524, 311 หน้า

ฐิติรี จามรมาน "ถนนพระร่วง" อนุสาร อ.ส.ท. 18 : 30 - 33 ตุลาคม
2520

ชิตวิมาดา คาลีน่า, ฮอลลิงกา การจัดการชลประทานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริณพณั กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2521, 331 หน้า อัดสำเนา
ณรงค์ พ่วงพิศ "บทวิเคราะห์ว่าด้วยการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของผู้นำไทย
ระหว่าง พ.ศ. 1893 - 2310" วารสารประวัติศาสตร์ 2 : 1 - 35
พฤษภาคม - สิงหาคม 2522

_____ ประวัติศาสตร์ไทย 1 มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2514, 275 หน้า

_____ ประวัติศาสตร์ไทย 3 : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2523,
369 หน้า

_____ "พุทธศาสนากับการเมืองไทยบางตอน" วารสารประวัติศาสตร์ 1 :
1 - 15 มกราคม - เมษายน 2523

_____ "150 ปีของการประนีประนอมทางการเมืองในผู้นำไทย" วารสาร
ประวัติศาสตร์ 5 : 1 - 34 กันยายน - ธันวาคม 2523

คำวราชา นภาพ, สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตำนานพระเจ้าเจ็กยี องค์การกัศุสสะ 2518,
204 หน้า

_____ ตำนานสามก๊ก ม.ป.ป., 25 หน้า (ไม่ครบหน้า)

_____ "บันทึกว่าด้วยการปกครองประเทศไทยแต่โบราณ" วารสารประวัติศาสตร์
6 : 1 - 17 มกราคม - เมษายน 2524

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 6 องค์การคำคุณุสภา
2506, 299 หน้า

_____ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 13 องค์การคำคุณุสภา 2507, 331 หน้า

_____ ประชุมพระราชนิพนธ์เบิกเถล็ก องค์การคำคุณุสภา 2504, 321 หน้า

_____ พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ศิลปบรรณาการ 2519,
168 หน้า

_____ พงศาวดารเรื่องเรารบพม่าครั้งกรุงศรีอยุธยา พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพเจ้าจอมมารคาวาก 2463, 385 หน้า

_____ "ลักษณะการปกครองของประเทศสยามแต่โบราณ" ประวัติศาสตร์และ
การเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518, 193 หน้า

_____ ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ โอเดียนสโตร์ 2515, 298 หน้า

คำเนียร เลชะกุล "ประเทศไทยเริ่มต้นที่สุโขทัย" อนุสาร อ.ส.ท. 18 : 6 - 9
ตุลาคม 2520

ศรี อนาคตกุล "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย : วิธีการปกครอง" แถลงงานประวัติศาสตร์
เอกสารโบราณคดี 14 : 72 - 87 มกราคม - เมษายน 2523

ถนนอม อานามวัฒน์ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร ญวน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
องค์การคำคุณุสภา 2516, 228 หน้า

ถนนอม อานามวัฒน์ และคนอื่น ๆ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2518,
332 หน้า

ทรงวิทย์ แก้วศรี "ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกไทย" วารสารศิลปากร 1 :
12 - 14 พฤษภาคม 2517

ทวี ชีระวงศ์เสรี "การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองปัตตานีกับญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา"
วารสารเมืองโบราณ 5 : 1 - 6 มกราคม - เมษายน 2523

ทวี ชีระวงศ์เสรี พิสัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) เอกสารวิชาการไทย - ญี่ปุ่นศึกษา 2 : 87 - 117 มีนาคม - เมษายน 2523

ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แพร่พิทยา 2516, 220 หน้า

ทำเนียบนายกรัฐมนตรีก่อน, สำนัก (รวบรวม) ไทยสถาปนาถวัลย์ชัย พิมพ์ในงานถวาย ถวายพระพรราชทานวัดพนัญเชิงพระนครศรีอยุธยา 26 ตุลาคม 2505

ชนาสถิตย์ สกาวรัตน์ การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2521, 260 หน้า

ธรรมคานนท์ ไกวาคี (เรียบเรียง) ประวัติมหาดไทยส่วนกลาง กระทรวงมหาดไทย 2506, 409 หน้า

ธวัช รัตนากิชาภิ (เรียบเรียง) เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางเฒ่า สุ่มาวงศ์ วัดเทพศิรินทราวาส 28 ธันวาคม 2507, 186 หน้า

ธิดา สาระยา "สภาพเศรษฐกิจของสังคมสุโขทัย" วารสารธรรมศาสตร์ 7 : 111 - 130 กรกฎาคม - กันยายน 2520

นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาสภา ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2524, 470 หน้า

นิคม มุสิกคามะ "การปฏิวัติรัฐประหารและการกบฏสมัยอยุธยา" วารสารศิลปวัฒนธรรม 1 : 8 - 19 2523

นิธิ เอียวศรีวงศ์ การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา 2523, 59 หน้า

_____ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา 2523, 89 หน้า

_____ วัฒนธรรมการผูกพันกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา 2525, 221 หน้า

บรรเจิด อินทุจันทร์ยง (รวบรวม) พงศาวดารกระซิม ประพันธ์สำสัน 2521,
155 หน้า

บำรุง สุวรรณรัตน์ วิเคราะห์การใช้วรรณกรรมเพื่อส่งเสริมความมั่นคงภายใน
ประเทศ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปรินิพนธ์ กศ.ม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 119 หน้า อักสาเนา

บำรุง สุวรรณรัตน์ และชูศักดิ์ เอกเพชร วรรณกรรมสังคมและการเมือง
พิมพ์ครั้งที่ 2 กลุ่มคนใหม่ 2523, 233 หน้า

ประกอบ ไชยประการ วิวัฒนาการทางชนบทประเทศไทย โอเคียนสโตร์ 2513,
554 หน้า

ประจักษ์ ประภาหิยากร ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน 2522, 318 หน้า

ประชาติจรจักร์, พระยา (แซ่ บุนนาค) พงศาวดารโยนก พิมพ์ครั้งที่ 7
คลังวิทยา 2516, 510 หน้า

ประทีป ชุมพล วรรณคดีวิเคราะห์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จณะโบราณคดี 2518,
200 หน้า

ประยูร อุลุชาฎะ ศิลปะไทย น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง) กวางกมล 2524,
311 หน้า

ปริศนา ศิรินาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2516, 259 หน้า อักสาเนา

น่องกาญจน์ วิธะสิงห์ นโยบายการปกครองของไทยต่อหัวเมืองมลายูในสมัยกรุง
รัตนโกสินทร์ตอนต้น ม.ป.ป. 2517, 56 หน้า

พรณี อวนสกุล "ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา" วารสารธรรมศาสตร์
16 : 31 - กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม 2518

พริภา พุฒินารากร และทวี สืบวัณณะ "ข้าวในสมัยปลายอยุธยา (พ.ศ. 2199 - 2310)" วารสารธรรมศาสตร์ 4 : 40 - 60 กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม

2518

พลกุล อังกินันท์ "การสิ้นพระราชอำนาจของพระเจ้าตากสิน : อย่างตกหลุมพราง เรื่องพระเจ้าตากสินทรงวิกลจริตหรือไม่" วารสารประวัติศาสตร์ 7 : 1 - 18

พฤษภาคม - สิงหาคม 2525

พวงทอง ฤๅชา "อยุธยา : ศูนย์ของโลกคนไทย" วารสารธรรมศาสตร์ 4 : 63 - 68 ตุลาคม 2517 - มกราคม 2518

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา ราชอิริยา คลังวิทยา 2507, 744 หน้า

_____ วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พิมพ์ครั้งที่ 3 แพร่พิทยา 2515, 380 หน้า

_____ สามก๊ก องค์การคำคุณุสภา 2514, 9 เล่ม

พระบารมีร่มเกล้า มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์ 2518, 44 หน้า

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนารายณ์ พิมพ์ครั้งที่ 5 บรรณาการ 2515, 656 หน้า

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงสารประเสริฐ ฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระราชพงศาวดารเหนือ องค์การคำคุณุสภา 2504, 2 เล่ม

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เมืองโบราณ 2526, 88 หน้า

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น พระสุทธยอล ไกรสร ฟื้นฟูวัฒนธรรม ของไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าขจรจิรพันธุ์ จิรประวัติ วิชาคุณ 24 สิงหาคม 2514, 110 หน้า

_____ "วัฒนธรรมกับพระมหากษัตริย์" เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 3 รอบของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2511 443 หน้า

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ "บทบาทของพระมหากษัตริย์ราชลัทธิ ศาสนา และ/หรือ
การเมือง" วารสารเมืองโบราณ 5 : 27 - 33 ตุลาคม - พฤศจิกายน
2521

_____ "วัชรวิธาน" วารสารศิลปวัฒนธรรม 13 : 39 - 43 2523

_____ "เมืองรากและรอยเชื่อมในประวัติศาสตร์ไทย" วารสารศิลปากร
24 : 1 - 27 มีนาคม 2524

ปิญโญ คันพิทยกุล การปกครองไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
2522, 167 หน้า

รวมปรากฏงานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี องค์การค้ำครุสภา 2510, 2 เล่ม
รอง ศยามานนท์ "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับเรื่องชอจันกานในประเทศไทยใน
คริสต์ศตวรรษที่ 17" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 14 : 27 -
58 มกราคม - มิถุนายน 2523

_____ "พระราชกฤษฎีกา" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 2 :
37 - 48 มกราคม - มิถุนายน 2511

รอง ศยามานนท์ กำไร เละกุล และวิลาสวงศ์ นพรัตน์ ประวัติศาสตร์ไทย
สมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร
มหาราช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะอักษรศาสตร์ 2515, 198 หน้า

รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์ "ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา" แถลงงาน
ประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 2 : 65 - 94 พฤษภาคม - สิงหาคม
2510

_____ "ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา" แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
3 : 61 - 90 กันยายน - ธันวาคม 2510

ลิไท, พระยา ไกรภูมิพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ 8 คลังวิทยา 2515, 327 หน้า

วัน วลีต พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182 แปลโดย วนาศรี
สามนเสน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ภาควิชาประวัติศาสตร์
2523, 140 หน้า

วิจิตรมาตรา, ชุน ประวัติการค้าไทย พิมพ์ครั้งที่ 4 รวมสาส์น 2516, 404 หน้า
วิชาญ สว่างพงศ์ การวิเคราะห์ค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (ช่วงสมัย
รัชกาลที่ 1 - 3) ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2520, 231 หน้า อัดสำเนา

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ กิลปาวุธในสองศตวรรษ ปาณยา 2525, 386 หน้า

วิไลเลขา บุณศิริ สิริวัณน์ เรื่องวงศ์วาน และศิวพร สุนทรวิภาต คำบรรยาย
วิชาภาษาไทย 2 มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2523, 409 หน้า

เวลส์, ควอริช การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจน์
สมเกียรติกุล และบุษฯ ชุมจันทร์ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2519, 404 หน้า

ศิลปากร, กรม คู่มือพิธีการเรื่องแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช 2521,
58 หน้า

_____ พงศาวดารเมืองสงขลา พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเอื้อ (เอื้อน)
ณ สงขลา วัดมกุฏกษัตริยาราม 20 กรกฎาคม 2501, 48 หน้า

_____ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์ครั้งที่ 7 คลังวิทยา
2516, 2 เล่ม

_____ มอญที่เกี่ยวกับไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงชุติมา สุริยสิทธิ์
วัดเทพศิรินทราวาส 23 มกราคม 2512, 136 หน้า

ศรีจักร วัลลิโกม "จากพระเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าปราสาททอง" วารสารเมืองโบราณ

ศรีศักร วัลลิโภคม "เมืองโบราณสมัยสุโขทัย" วารสารศิลปวัฒนธรรม 13 :

39 - 43 2523

สงบ ส่องเมือง การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์

2310 - 2444 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2522, 264 หน้า

สมชัย อนุমানราชธบ การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา โรงพิมพ์ไทยเซมม 2493,
171 หน้า

สมโชติ อ๋องสกุล "การศึกษาใหม่เกี่ยวกับรัชกาลพระเอกาทศรถ พระศรีเสาวภาคย์
และพระเจ้าทรงธรรม" วารสารประวัติศาสตร์ 1 : 1 - 19 พฤษภาคม -
สิงหาคม 2519

สมสมัย ศรีสุภกรพรรณ โฉมหน้าศักดินาไทย แสงอาภา 2522, 266 หน้า

สายชล วรณรัตน์ เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ สถาบันไทยคดีศึกษา 2525, 40 หน้า

สิริวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดิ์ สงฆ์ไทยใน 200 ปี มหจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2524, 353 หน้า

สืบแสง พรหมบุญ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย แปลโดย
กาญจณี ละอองศรี โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2525, 193 หน้า

สุชุม นวลสกุล วิทยา นภาศิริกุลกิจ และวิศิษฐ์ ทวีไทรยง การเมืองและการ
ปกครองไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2523, 368 หน้า

สุจิตต์ วงษ์เทศ รามคำแหง การเวก 2520, 244 หน้า

สุภัทรทิศ คิศจุก ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 สำนักนายกรัฐมนตรี
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย 2522, 257 หน้า

สุภาภรณ์ ทัศนลาวัณย์ "พระเจ้าปราสาททองในสายตาชาวต่างประเทศ" วารสาร
เมืองโบราณ 7 : 8 - 26 สิงหาคม - พฤศจิกายน 2524

สุวิทย์ ชีระศาสน์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้า

ตากสินมหาราชถึงสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2310 - 2394 คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
2525, 347 หน้า

_____ ประวัติศาสตร์ไทย 1 สมัยธนบุรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ 2515, 376 หน้า

สุเนตร ชุตินธรานนท์ "ลิลิตโองการแช่งน้ำและพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา" วารสาร
ธรรมศาสตร์ 9 : 32 - 52 กรกฎาคม - กันยายน 2522

เสถียร ศกุนตลา พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย คลังวิทยา 2505, 298 หน้า
หอสมุดแห่งชาติ ประชุมเพลงยาว คลังวิทยา 2507, 423 หน้า

อดิน รพีพัฒน์ สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416 แปลโดย
ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรุณภูมิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

อัจฉรา กาญจนมัย การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2524,
44 หน้า

อิชิอิ, โยนิโอะ "อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง" วารสารธรรมศาสตร์
9 : 148 - 160 ตุลาคม - ธันวาคม 2522

อุทัย เทพสิทธิ์ ความเป็นมาของไทย - ลาว พิมพ์ครั้งที่ 2 เปรมชัย 2516,
441 หน้า

เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
6 - 8 ธันวาคม 2522, 355 หน้า

3. เอกสารทางประวัติศาสตร์

Lysa, Hong. The Evolution of The Thai in the Early Bangkok Period and its Historiography. A Thesis for the degree of doctor of Philosophy. University of Sydney, 1981. 266 p.

O'Kane, John (trans) The ship of Sulaiman. London, Routledge and Kegan Paul, 1972. 250 p.

Smith, Ronald Bishop. Siam. Maryland. Decatur Press Inc., 1967. 154 p.

Spinks, Charles Nelson. Siamese Pottery in Indonesia. The Siam Society Bangkok, 1959. 17 p.

_____. The Ceramic Wares of Siam Bangkok. The Siam Society, 1978. 211 p.

Wenk, Klaus. The Restoration of Thailand Under Rama I 1782 - 1809. The Association for Asian Studies, 1968. 149 p.

ពាក្យស្នើសុំ

ภาคผนวก ก

พระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระองค์นี้เป็นต้นพระบรมราชจักรีวงศ์ มีพระนามเดิมว่า ทองดี มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงศรีอยุธยามาตั้งแต่ก่อนเสียกรุงแก่พม่า เคยทรงรับราชการเป็นเสมียนตรามหาดไทยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีพระชายาทรงพระนามว่าหยก สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกได้ทรงสร้างวัดสุวรรณาการารามขึ้นในกรุงศรีอยุธยา วัดนี้จึงนับได้ว่าเป็นวัดสำคัญสำหรับพระราชวงศ์จักรี เป็นวัดตั้งเดิมของพระปฐมวงศ์ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก มีพระโอรสธิดา 7 พระองค์ คือ

ลำดับที่ 1 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมพระยาเทพสุดาวดี พระนามเดิมว่า สาท

ลำดับที่ 2 พระเจ้ารามวรพงศ์ พระนามเดิมหาปรากฏไม่ ปรากฏแต่ว่าเป็นที่ขุนรามวรพงศ์

ลำดับที่ 3 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมพระศรีสุมิตร พระนามเดิมว่า แก้ว พระสามีมีนามว่า เจ้าขรรค์เงิน มีพระธิดาคือสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 (พระนามเดิมว่าบุษราคัม) พระโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงฯ คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ (พระนามเดิมว่า ต้น) เป็นต้นสกุล เทพหัสดิน ณ อยุธยา พระโอรสอีกพระองค์หนึ่ง คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี (พระนามเดิมว่า จ้อย) ได้ทรงรับราชการเป็นกำลังสำคัญในรัชกาลที่ 2 ทรงเป็นกวีและศิลปิน มีพระปรีชาสามารถมาก ในทางนาฏศาสตร์นั้นทรงสามารถประดิษฐ์ทำางาม ๆ ขึ้นใหม่ และทรงจัดบทให้เข้ากับทำาร่าได้ก็จนทรงได้รับความยกย่องของศิลปินทั้งหลายในฐานะอาจารย์ในสมัยนั้น" ¹ ทรงเป็นต้นสกุล มนตรีกุล ณ อยุธยา พระโอรสอีกพระองค์หนึ่งของ

ที่มา : แสงโสม' เกษมศรี และ วิมล พงศ์พิพัฒน์ ประวัติศาสตร์

สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394) หน้า 6 - 11

¹ หม่อมเจ้าหญิงสิรินทิพย์พาหาร เสนอ โสณกุล กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคแรก พิมพ์ พ.ศ. 2501 หน้า 3 - 4

สมเด็จพระเจ้าที่นั่งเชอพระองค์นี้ คือ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณฤกษ์ (พระนามเดิมว่า เกษ) เป็นต้นสกุล อิศรางกูร ณ อยุธยา

ลำดับที่ 4 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระนามเดิมว่า กั้ว

ลำดับที่ 5 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระราชมังคลาภิเษก พระนามเดิมว่า

บุญมา

ลำดับที่ 6 พระองค์เจ้าหญิง กุ คนทั้งหลายเรียกว่า "เจ้าครอกวิคิโพธิ์"

เพราะเสด็จอยู่วังวิมวักพระเชตุพนฯ มีพระชนม์ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ 3 ในรัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาพระนามพระอัฐิเป็นกรมหลวงนรินทรเทวี เป็นต้นสกุล นรินทรกุล ณ อยุธยา ท่านพระองค์นี้ คือ บุษราคัม "ความทรงจำ" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน "พระราชวิจารณ์" ไว้

ลำดับที่ 7 เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา พระนามเดิมว่า ลา ต้นสกุล

เจษฎางกูร ณ อยุธยา¹

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พระนามเดิม กั้ว) ประสูติที่ กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2279 ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อทรงเจริญพระชันษาขึ้นได้เป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอู่หมพร กรมขุนพรพินิต ต่อมาเมื่อทรงอุปสมบทแล้วเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง ครั้นมีพระชันษา 25 ปี ได้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีใน พ.ศ. 2311 มาเข้ารับราชการในกรุงธนบุรี เป็นพระราชมุนีในกรมพระตำรวจหลวงได้ทรงเป็นกำลังสำคัญของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในการกู้บ้านเมืองมาหลายครั้งหลายครา เช่น

¹ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์
โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร พ.ศ. 2512 หน้า 1 - 2

✕ ใน พ.ศ. 2311 โยเยสเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบเจ้าพิมาย มีหน้าที่
ตีค่ายขุนทด และค่ายกระโทก เจ้าเมืองพิมายหนีไปอยู่เสียมราฐ เมื่อเสร็จศึกครั้งนี้
ได้เลื่อนเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์

ครั้น พ.ศ. 2312 พระยาอภัยรณฤทธิ์ได้เป็นแม่ทัพไปตีประเทศกัมพูชา ตีได้
เมืองพระตะบอง เสียมราฐ แล้วตั้งค่ายกองทัพล่วงอยู่ที่เมืองเสียมราฐ เพราะ
ได้รับทองคำว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะเสด็จไปตีเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว
จึงจะเสด็จตามไป แต่พระองค์ท่านไปตีกรมสุเมลีที่เมืองนครศรีธรรมราชหลายเดือน
เกิดข่าวลือว่าเสด็จสวรรคตเสียที่นั่น พระยาอภัยรณฤทธิ์ และพระยาอนุชิตราชา
น้องชายเกรงว่าจะเกิดจลาจลในกรุงธนบุรี จึงยกทัพกลับ

ครั้นถึง พ.ศ. 2313 ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาบวรราช และได้ทำหน้าที่
บัญชาการกระทรวงมหาดไทยแทนสมุหนายกด้วย ต่อมาพระยาจักรี (แขก) ถึงอสัญกรรม
พระยาบวรราชจึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาจักรี ได้เป็นแม่ทัพไปตีประเทศกัมพูชาอีกครั้งหนึ่ง
ตีได้เมืองพระตะบอง เมืองโพธิสัตว์ เมืองบริบูรณ์ จนถึงเมืองบันทายเพชร ซึ่ง
ขณะนั้นเป็นราชธานี สมเด็จพระนารายณ์ราชาเจ้ากรุงกัมพูชาหนีไปเมืองบาพนม และ
เมื่อเจ้าพระยาจักรียกทัพติดตามไป ก็หนีต่อไปถึงเมืองฉะวอน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
ทรงมอบกรุงกัมพูชาให้แก่พระรามราชาอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ราชาแล้ว
ทัพไทยจึงยกกลับเข้าพระนคร

เจ้าพระยาจักรีได้เป็นแม่ทัพคุมกองทัพล่วงเมืองเหนือยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่
พร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรสีห์น้อง ใน พ.ศ. 2317 ได้เมืองลาปาง ลำพูน และลอม
เมืองเชียงใหม่ไว้ นับเป็นการตีเมืองเชียงใหม่ครั้งสำคัญครั้งหนึ่ง ได้ตั้งค่ายล้อมเมือง

ไว้ถึง 34 ค่าย ชักปีกกาตลอดถึงกัน เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จไปถึงค่ายหลวง
ใกล้เมืองเชียงใหม่ ได้มีรับสั่งให้ตีเมืองเชียงใหม่ให้ได้ในวันนั้น เจ้าพระยาจักรี
ก็ยกทัพเจ้าตีค่ายพม่าซึ่งออกมาตั้งรับอยู่นอกเมืองทั้งด้านใต้ และด้านตะวันตก
หมดทุกค่าย และในค่ำวันนั้นเองแม่ทัพพม่าที่รักษาเมืองเชียงใหม่ก็ทิ้งเมืองหนีออกไป
ทางเหนือ พอได้เมืองเชียงใหม่แล้วสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เสด็จกลับลงมาเพราะ
ได้ข่าวศึกพม่ายกเข้ามาในเขตแดนไทยอีก จึงมีรับสั่งให้เจ้าพระยาจักรีคุมกองทัพ
อยู่จัดการเมืองเชียงใหม่ให้เรียบร้อย เจ้าพระยาจักรีได้เกลี้ยกล่อมไพร่บ้านพลเมือง
ที่แตกฉานชานเข็นให้กลับคืนมาอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม และยังได้เกลี้ยกล่อมเมือง
น่านมาสวามิภักดิ์เป็นข้าขอบขัณฑสีมาอีกเมืองหนึ่งด้วย ในเมื่อเวลานั้นเองพม่ายกกองทัพ
ตีความพวกร่วมอยู่ซึ่งอพยพเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ ทัพพม้ามายึดค่ายอยู่ที่บางแก้ว
อันเป็นเขตต่อระหว่างราชบุรี และสมุทรสงคราม เจ้าพระยาจักรีเรียกกองทัพกลับ
จากเชียงใหม่ได้มาช่วยบัญชาการรบพม่า ค่ายพม่าถูกกล่อมอยู่เกือบสองเดือนไม่มีทาง
ที่จะได้เสบียงอาหารมาเพิ่มเติมจึงขอเจรจาสงบ

พม่ายกทัพมาตีเชียงใหม่อีกใน พ.ศ. 2318 เจ้าพระยาจักรีได้ยกทัพขึ้นไป
แต่ปรากฏว่าแม่ทัพพม่ายังไม่ทันจะได้ตีเมือง เพียงแต่ได้ข่าวทัพไทยยกขึ้นไปช่วย
ก็ถอยกลับไปอยู่เมืองเชียงแสน บังเอิญเป็นเวลาที่จะแห่ขบวนทัพยกกองทัพเข้าตีเมืองไทย
ทางด่านแม่ละเมามาถึงเมืองพิษณุโลก เจ้าพระยาจักรีจึงถอยลงมาตั้งรับพม่าอยู่ที่
เมืองพิษณุโลกพร้อมด้วยเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าเมือง ศึกอะแซหวุ่นกี้ครั้งนั้นนับเป็นครั้ง
สำคัญมาก พม่ายกมาเป็นทัพใหญ่เข้าล้อมเมืองพิษณุโลกไว้หลายด้าน เข้าตีเมือง
พิษณุโลกหลายครั้งแต่ก็ตีไม่ได้อะแซหวุ่นกี้ซึ่งเป็นแม่ทัพพม่าที่มีความสามารถมาก ถึงกับ
เจรจาสงบและขอพบเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพไทย ได้ยกย่องสรรเสริญว่าเก่งกล้า
สามารถ ตามความในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า "อะแซหวุ่นกี้พิจารณาคุณลักษณะ
เจ้าพระยาจักรีแล้วสรรเสริญว่า ท่านนี้รูปก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็ง อาวุธรบเราดูเข้าได้

จงอุทิศสำหรับรักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแท้" ¹ เมืองพิษณุโลกถูกล้อม
อยู่จนกระทั่งขัดสนเสบียงอาหาร เจ้าพระยาจักรีปรึกษากับเจ้าพระยาสุรสีห์แล้ว
เห็นจำเป็นจะต้องทิ้งเมืองพิษณุโลก ก็หักค่ายมาออกไปทางเมืองเพชรบูรณ์

ครั้น พ.ศ. 2319 เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพยกไปตีหัวเมืองทางตะวันออก
ตีได้เมืองนางรอง จาปาศักดิ์ อัครปุโ ชิง และยังได้เกลี้ยกล่อมหัวเมืองเขมรปากง
ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองจาปาศักดิ์ และนครราชสีมาอีก 3 เมือง คือ สุรินทร์ สังขะ
และขุนขันธ์ มาอ่อนน้อมเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอีกด้วย เสร็จราชการทัพครั้งนี้ ได้เลื่อน
ยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ได้รับพระราชทานเครื่องยศอย่างเจ้าต่างกรม

ใน พ.ศ. 2321 สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพไปตีเมือง
เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และเมืองขึ้นทั้งปวง เมื่อจะยกกองทัพกลับลงมา ได้
เชิญพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกตกับพระบางซึ่งที่เมืองเวียงจันทน์ลงมา
ยังกรุงธนบุรีด้วย

เมื่อเกิดจลาจลขึ้นในประเทศกัมพูชา ในพ.ศ. 2323 สมเด็จพระเจ้า
กรุงธนบุรีรับสั่งให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพใหญ่ไปปราบปราม
การจลาจลครั้งนี้ ยังไม่ทันจะจัดการได้สำเร็จบังเอิญเกิดการจลาจลในกรุงธนบุรี
จึงต้องยกกองทัพกลับ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะที่เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี
ได้ทรงกระทำการวิวาทมงคลกับท่านนาถ ธิศาหบดีผู้มีภริยาน้อยที่ตามลัมพวา
แขวงเมืองสมุทรสงครามต่อกับเขตราชบุรี ซึ่งต่อมาได้เฉลิมพระเกียรติเป็น
สมเด็จพะอมรินทราบรมราชินี มีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ควรกล่าวพระนาม คือ

¹พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์ พ.ศ. 2505
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ หน้า 387

1. พระธิดา พระนามฉิมใหญ่ เป็นพระราชชายาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระโอรส คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าสุพันธุ์วงศ์ ซึ่งต่อมาทรงสถาปนาเป็นกรมขุนอนุรักษ์มนตรี ในรัชกาลที่ 1

2. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระนามเดิมว่า ฉิม)

3. สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาเสนานุรักษ์ (กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ 2 พระนามเดิมว่า จุ้ย)

พระโอรสประสูติแก่พระสนมที่ควรกล่าวพระนามมี

1. พระองค์เจ้ายายหับทิม ในรัชกาลที่ 2 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ ได้ว่ากรมช่างแสงใหญ่ และกรมพระครุฑพาล เป็นต้นสกุล อินทรางกูร ๗ อยุรยา

2. สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาทักษิณเสวย (กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ 3 พระนามเดิมว่าพระองค์เจ้ายายอรุโณทัย)

3. พระองค์เจ้ายายทับ ในรัชกาลที่ 2 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นจิตรภักดี ได้กำกับกรมช่างสิบหมู่ กรมช่างหล่อ เป็นต้นสกุล ทักษะกุล ๗ อยุรยา

4. พระองค์เจ้ายายสุริยา ในรัชกาลที่ 2 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นรามอิศเรศ ได้ว่าความรับสั่งและความฎีกาบ้าง ถึงรัชกาลที่ 3 เคือนเป็นกรมขุนรามอิศเรศ แล้วเป็นกรมพระรามอิศเรศในรัชกาลที่ 4 เป็นต้นสกุล สุริยกุล ๗ อยุรยา

5. พระองค์เจ้ายาย วาสุกรี ทรงผนวชเป็นเณรและทรงผนวชเป็นพระภิกษุ แล้วเสด็จอยู่ในเพศบรรพชิตตลอดพระชนม์ชีพ ประทับอยู่วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 4 ได้ทรงรับมหาสมณุตมาภิเษกเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นปราชญ์ทั้งในทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวรรณคดี ได้รับถวายพระเกียรติว่าเป็นกวีเอกคนหนึ่ง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพระนิพนธ์หนังสือหลายเรื่อง ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง เช่น ลิลิตเตล่งพ่าย เป็นต้น

6. พระองค์เจ้ารายฉัตร ในรัชกาลที่ 2 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นสุรินทรรักษ์
โปรดให้ทรงกำกับกรมพระนครบาล ในรัชกาลที่ 3 ได้ทรงกำกับกรมท่า และกรม
มหาดไทย เป็นคนสกุล ฉัตรกุล ณ อยุธยา

7. พระองค์เจ้ารายไกรสร ในรัชกาลที่ 2 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นรักษารณเรศ
โปรดให้ทรงกำกับกรมสังฆการี ในรัชกาลที่ 3 ได้ทรงกำกับกรมวัง และเลื่อนเป็น
กรมหลวงรักษารณเรศ เป็นคนสกุล พึ่งบุญ ณ อยุธยา

8. พระองค์เจ้าชาย คารากร ในรัชกาลที่ 3 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นศรี
สุเทพ โปรดให้ทรงกำกับกรมช่างสิบหมู่ เป็นคนสกุล คารากร ณ อยุธยา

9. พระองค์เจ้าชาย สุกัณ ในรัชกาลที่ 3 ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นไกรสรวิจิตร
โปรดให้ทรงกำกับกรมสังฆการี กรมธรรมการ และได้ว่ากรมอาลักษณ์ เป็นคนสกุล
สุกัณ ณ อยุธยา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชภาระหลายอย่าง
ซึ่งจะต้องทรงกระทำในเวลาเดียวกัน ในด้านการสงคราม ไทยต้องหาสงคราม
กับพม่าเกือบตลอดรัชกาล ข้าพระองค์ท่านยังจะต้องทรงสร้างบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ
อีกทุก ๆ ด้าน เพราะทรงตั้งราชธานี และสถาปนาพระราชวงศ์ขึ้นใหม่ แต่พระองค์
ท่านก็ได้ทรงบริหารพระราชกรณียกิจในทุก ๆ ด้าน ให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีเป็นที่
น่าอัศจรรย์ ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยพระปรีชาสามารถ มีพระปัญญาอันเฉียบแหลม
ประกอบด้วยพระวิริยะอุตสาหะอันล้นเหลือ แม้เมื่อทรงชรามากแล้วยังเสด็จออกว่าราชการ
มิได้ขาด ทรงมีพระพลานามัยสมบูรณ์ เสด็จสวรรคตเมื่อพระชนมายุ 74 พรรษา
ทรงปกครองประเทศมาเป็นเวลา 28 ปี

ภาคผนวก ข
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก*

ตั้งเตียงแว่นฟ้ามีเสาสี่เสา มีเพดาน ตั้งบนพระที่นั่งบรมราชูปถัมภ์
มีพิธีสงฆ์ พราหมณ์ เทียนไชยพระสังฆราชจุค

วัน 12 ค่ำจุลศักราช 1145 ปีเถาะเบญจศก

เจ้าพญาเพชรไชย

เจ้าพญาสุธรรมมคธี

พญาราชสงคราม

พญาอุไทยมคธี

นั่งพร้อม

แล้ว ฤกษ์หมายซึ่งหาการพระราชพิธีราชาภิเษก ครั้งของหลวงวัดประทุม
ตั้งเตียงแว่นฟ้ามีเสาสี่เสา มีเพดานตั้งบนพระที่นั่งบรมราชูปถัมภ์ มีพิธี สงฆ์
พราหมณ์ เทียนไชยพระสังฆราชจุค เทียนราชของหลวงทรงจุคบูชาพระ

พระไชย 1

พระชั้นชา 1

พระมนตพิเศก 1

เงิน 1	}	5
พระเต้า ทอง 1		
นาก 1		
สาธุ 1		

พระนพ 1

พระมหาสังฆคักขิณาวุธ 1

ที่มาหอสมุดแห่งชาติ เล่มที่ 1 จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 จศ.1145

พระเสมาธิปัต	1	}	3
พระฉัตรไชย	1		
พระเกวณาย	1		
พระมหาธงไชย	1	}	2
กระบี่ชู	1		
ง้าว เจ้าพญาแสนพลพ่าย		1	}
พระแสง			
ขอขี่ช้างล้ม		1	2
เครื่องตั้งบน	หีบพระธรรม	1	
เคียงแว่นฟ้า	ลึงพระมาลาเบี่ยง	1	
	เกราะ	1	}
ฉลองพระองค์	นวม	1	
พระเต้าเบญจกับมีพระยันตร์รองท่า		1	
พระมหาสังฆวานพราหมสร้อยอ่อน		1	
เศกฉัตร	1	}	2
ผ้ารัตนกำพน	1		
พระมหามงกุฏ		1	}
พระขรรค์ไชยศรี		1	
เบญจกก	พระนิภัมขาม	1	
ภู ภัณฑ	ธารพระกอร	1	
ฉลองพระบาท		1	

5 สิ่ง

พระแสงบันคาบชุกคามแม่น้ำสดง	1
พระแสงหอกไชย	1
พระแสงของ้าว	1
พระแสงดาบขลุ่ย	1
พระแสงเขมมีคาบควย	1
พระแสงจักร	1
พระแสงตรีศูล	1
พระแสงเกาทัณฑ์	1

พระอิศวร	1	}	2	} 4 ทำพิธีพรามควยทั้ง 3 วัน
นางอุมภักวดี	1			
ชีพอพรามคัง				
พระนารายณ์	1	}	2	
นางลักษมี	1			

เจ้าพนักงานปลงสร้างพระกระยาสนาม ทั้งพระที่นั่งสระเพชปราชสาค
 เปนพระมรกต มีนาคชอห้อยช่อตั้ง มีใบโพธิ์หลังคาบะ แฉ่งป้าขาว
 นอกมีเพดาน ผ้าขาวมีดอกจาปาทองห้อย มีน่านขาวแลมรูปห่ม ผ้าขาวมี
 ราชวัติฉัตรธง

ฉัตร	เงิน	1	}	} 4	} 4	} 4
	ทอง	1				
	นาก	1				
	เบญจรงค์	1				
			} 4	} 4	} 4	} 4
			} 4	} 4	} 4	} 4
			} 4	} 4	} 4	} 4
			} 4	} 4	} 4	} 4

ประทับตามทานิยม มีเกยงลาค เลื่ออ่อน ผ้าขาวปูบนเลื่ออ่อน ถาดทองแดง
ปากกว้าง สามสอก ตั้งบนผ้าขาว เมื่อแรกตั้งการพระราชพิธีสามวันนั้น
ของหลวง ทรงพระภูษาลายพื้นขาว ฉลองพระองค์ครองทรงพระมาภพระเสาส่ง
ศรีสุร่า เสด็จเพลabayไปฟังสวดทั้ง 3 วัน ทรงพระมหามงค ครั้นวันรุ่งขึ้นถึง
ฤกษ์จะราชาภิเศกนั้น ของหลวงเสด็จขึ้นไปแต่เพลาชะวาทรงคิล ประเคนสารับ
พระสงฆ์แล้ว เมื่อจะเสด็จลงไปโรงพระกระยา ส่นานนั้น พระมหาราชครู

เลื่อ
เชิญเสด็จทรง ถอก พราหมณเชิญพระไชยนาเสด็จแลพระสงฆ์ก็ลงไปด้วยคอย

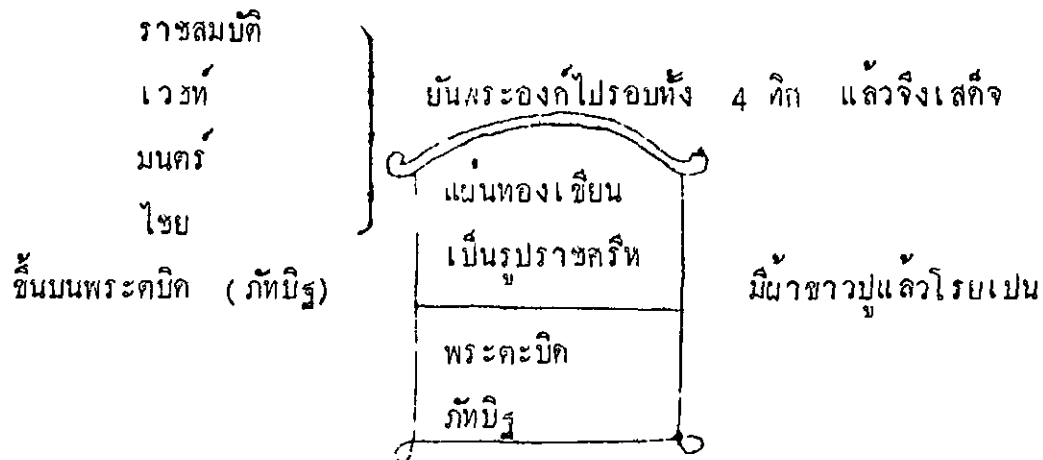
ผ้า
ฤกษ์อยู่ ครั้นได้ฤกษ์แล้วโหรชักกล่อม ชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องพระมฤตภิเศก
แล้ว ชาวพระมาลา หลังนำสัทธรรวา ครั้นเสร็จแล้ว และพระสงฆ์ ราชาคณะ
ชนครีดยุมภร
อธิการสำมะณะ

รคนำพระเต้า	เงิน	} แล้ว พราหมณถวายน้ำพระ	กรค
	ทอง		} สัจช
	นาก		
	สามฤทธิ		

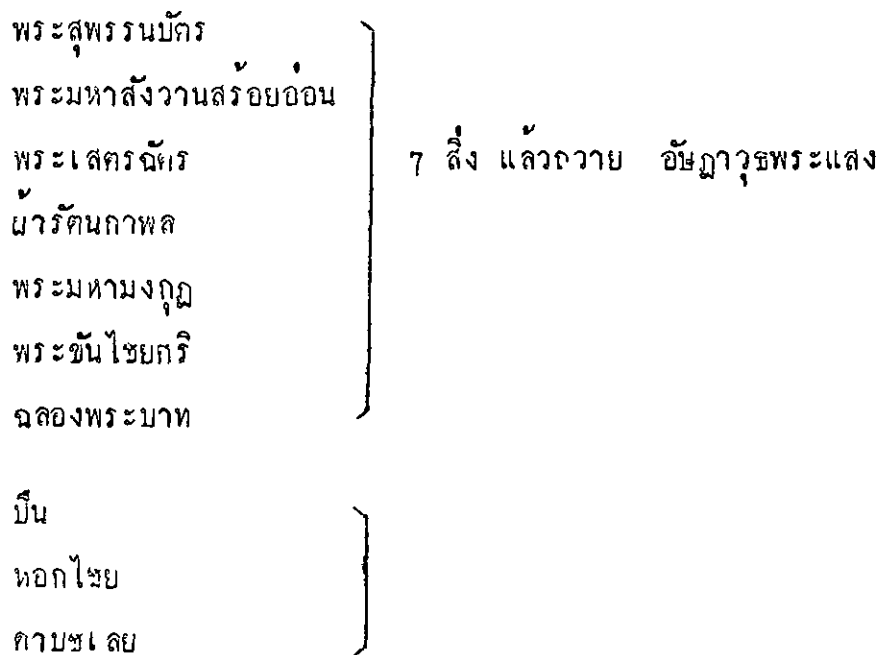
สเคาะพระเคราะห์แล้ว ทรงพระภูษาลายพื้นแดงฉลองพระองค์ครองขึ้นมาบนพระที่นั่ง
เสด็จขึ้นนั่งบนถิงไม้มะเคือกวางจักรัต สอกคียบผ้าขาวโรยเป็นรางยาคา
ผ้าขาวปกบน พื้นพระภักตร์ไบทคอิสาน มีถิงนอยกวางสอกหนึ่งตั้ง

พระอิฐฤทธิ	} ทั้งแปดทิศ มีผ้าขาวปูรองพระ พราหมณ
กรค	
สัจช	

ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัค ของหลวงรับด้วยพระหัตถ์ ทรงพระภักตร์แล้ว
เสวยข้าวน้อยหนึ่ง พราหมณถวาย

วางยาคา แล้วปูแผ่นทองเขียนรูปราชครีฑด้วย ชาวโหรคุณบงบนผ้าขาว
พราหมณถวาย

ของ้าว

8 สิ่ง

จักร

ศรีศูล

เขน

เกาทัณฑ์

แล้ว พราหมณถวาย ไชย } แล้วจึงมีรับสั่ง ๆ แก่พระมหาราชครูใหญ่ว่า
 พรหมพฤษณ์แลสิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดินทั่วขอบเขตแดนพระนครซึ่งหาเข้าของ
 หวงแหวนมิได้นั้นตามแต่สมณชีพราหมณ อนุประธาราษฎรจะปรากฏาเกิด จึงพระ
 พระมหาราชครูใหญ่ซึ่งมีสกุลรับพระราชโองการเป็นภาษาก่อนแต่เพลานั้นสืบไป
 ขาหลองหูลีพระบาทจึงได้รับพระราชโองการสืบไปไ้ ของหลวงทรงโปรยคอกหัก
 เงิน แล้วพราหมณ์พาพระมหาสังข์ คัณฑ์ไชยกลองอินทร์บุรี ประโคมมโหรีทัก
 แตรสังฆมโหรี ขับไม้ประโคมแล้ว ของหลวงเสด็จไปทรงเครื่อง ชาวพระภิกษุ
 มาลา

สนับเพลาเชิงงอนสองชั้น

ภูษาวิจิตรวาระยี่สิบโจงจีบโยคี

รัตนพร้องคัณฑ์นามขุ่น

ทรงฉลองทรงพระกรนอย

9 สิ่งมหากโลก

ทรงฉลองพระองค์ศรีบันนอก

รัตนพร้องคัณฑ์แครง

เทพีพระแสงกันหยันพูนิล

ทรงพระธรรมรงพลอยต่างกัน

ทรงพระชาฎาพระเกี้ยวแหวนแดง

ถวายพระแสงใจเพชร ฉลองพระบาทเสด็จขึ้นพระราชฐาน แห่งเครื่องสูง
 เป็นกระบวลงมาพระคานักสวนกระต่ายเสรีจักร

ภาคผนวก ค

รายงานระยะทางเมืองหงษากิ่งเมาะตะมะ

วัน 13 ลำมีเกาะสัพทก หา เจ้าพญามหาโยธา อามาตสยสะมอญ
พญาไทยโยค มาสับด้วยทางแต่เมืองหงษาวะคีถึง เมืองมัตตะมะแต่เมืองมัตตะมะมาทาง
พระเจติ 3 พระอง ทาง 1 บ้านระแหง ทาง 1 เป็นทางมากน้อยเท่าใด เจ้า
พญามหาโยธา อามาตสยสะมอญ พญาไทยโยค ให้การว่าเมื่ออยู่เมืองมวญ (มอญ)
เดินไปมาอยู่บ้างใครประมาณดูตามทางเคียรชานประมาณตามระยะทางเป็น

	บก	แต่เมืองหงษาวะคี	ถึงเมืองกะเต้า	1200	7600
		แต่เมืองกะเต้า	ถึงเมืองกักคล่า	1200	
		แต่เมืองกักคล่า	ถึงเมืองวาน	1200	
		แต่เมืองวาน	ถึงเมืองกะเท็ม	1500	
		แต่เมืองกะเท็ม	ถึงเมืองยางจิน	1000	
ทางพระ		แต่เมืองยางจิน	ถึงเมืองมะตะมะ	1500	
เจติ 3	เรือ	แต่เมืองมัตตะมะ	ถึงสมิ	2700	7200
		แต่เมืองสมิ	ถึงแม่สกลี	2700	
		แต่เมืองสกลี	ถึงแม่กระบัต	1000	
		แต่แม่กระบัต	ถึงพระเจติ 3 องค์	800	
		แต่พระเจติ 3 องค์	ถึงแม่น้ำสังขลา	500	
องค์	บก	แต่แม่น้ำสังขลา	ถึงลามสัพ	600	3310
		แต่ลามสัพ	ถึงคลองปิลอก	900	
		แต่คลองปิลอก	ถึงค่านยาอัน	758	
		แต่ค่านยาอัน	ถึงเมืองไทยโยคเก่า	552	
		แต่เมืองไทยโยคเก่าถึงปากแพรกเมืองกาญจนบุรี		1775	

5085

ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 3 อนุญาตให้ทำซ้ำได้ 1 จศ.1157

ทางเรือ	แต่เมืองมตะหะ	ถึงบ้านตะกั่วเรือขึ้นบก	2700	} 10400 เส้น
ทางมา บ้านระแหง ทางบก	แต่บ้านตะกั่ว	ถึงแม่กลีบ	1200	
	แต่แม่กลีบ	ถึงแม่เมย	2000	
	แต่แม่เมย	ถึงบ้านแม่ละเมา	2000	
	แต่บ้านแม่ละเมาถึงบ้านระแหง	2500		
วิธี เป็นทาง	แต่เมืองหงสาวดี	ถึงเมืองมตะหะ	7600	} 19885
	แต่เมืองมตะหะถึงพระเจดีย์ 3 องค์	2200		
	แต่เจดีย์ 3 องค์	ถึงเมืองไทยโยกเก่า	3310	
	แต่เมืองไทยโยกเก่า	ถึงปากแพรกเมืองกาญจนบุรี	1775	
	แต่เมืองหงษา	ถึงเมืองมตะหะ	7600	
	แต่เมืองมตะหะ	ถึงบ้านระแหง	10400	} 18000
ทางช้างพระเจดีย์ 3 องค์ ถึงปากแพรกมากกว่าทางบ้านระแหง			1885	
				เส้น

ศุภอักษรถึงนายทัพนายกองหน้า เรื่องพม่ารุกรานเชียงใหม่ จศ. 1159^๑

หนังสือ นายทัพนายกองกรุงเทพมหานคร มาถึงนายทัพ^๑ พม่า ซึ่ง
ยกมากระหน่ำเมือง เชียงใหม่ ให้แจ้งด้วยทัพพม่ายกมากระหน่ำขอบเขตขันทเสมา
กรุงเทพมหานคร แต่มีแสงมาจนมีแม่ทัพสามมีติดกันมา กองทัพพม่าก็ยับเยิน
แตกฉานไปทุกครั้ง ครั้นจับพม่าได้ให้การว่า แต่เจ้าอังวะยกมาก็มิได้กลับคืนไปบ้าน
เมืองหาไม่ ปรากฏจากมีความตามบุตรภรรยาญาติพี่น้องมิได้พบเห็นกันถึงสามปีแล้ว ที่
ตายด้วยการสงครามแลไข้เจ็บเป็นอันมาก ที่หนีไม่จับมาได้มากนักเสียเองก็มี ที่เหลือ
ไม่ แลพม่าให้การได้อีกความดังนี้ เรามีความสังเวทเหนือใจจึงหนักหนา ด้วยเหตุ
ว่าพระบาทพระเจ้าอยู่หัวครอบครองกรุงศรีอยุธยา ทุกวันนี้ทรงทศมิตรราชธรรม ตั้ง
พระไทยมารุงพระลาสนา ขาเพชฌิตานณบารมีมิได้ขาด ครั้นถึงวัน^๑ ๑๕ ค่ำ กาหนกฏเส
นาพฤชามาตราขปโรหิตอนาประชาราษฎร์ ให้รักษาสถาบันศิลปเป็นนิจทุกวันพระมิได้ขาด
จได้มีพระไทยย้ายไปด้วย^๑ โลกะ ไปบำเหน็จเบียดเบียนนา ๆ ประเพณีใดก็หาไม่ ให้รักษ
แม่ขอบเขตขันทเสมา ตามโบราณณราชประเพณีโดยธรรม จนแต่ข้าทหารตีกองทัพพม่า
แตกฉานไป ได้ท้วงทีทุกฝั้วจวรแก่การสงครามที่จยกติดตามยาผู้เข้าไปเหยียบเอากรุง
รัตนบุรีอังวะก็ได้อยู่แล้ว ยังทรงพระมหากรุณา ให้งกทัพไว้มิให้ร้อนแก่สมณชีพราหมณ
อะนาประชาราษฎร์ ในขอบเขตขันทเสมากรุงรัตนบุรีอังวะ ให้ถึงแก่พิณาศฉิบหายล้ม
ตายหาไม่ ตั้งพระไทยเป็นธรรมมิให้มิไทยในอนาคตประจันต์ได้ ฝ่ายพม่ามีแต่ความโลก
หลงพญาบาทปราศจาก^๑ กิเลส อุกุลครอมงาให้เห่นแก่ที่ผิดเป็นชอบ จึงยกก็ยกมากระหน่ำ
ขอบเขตขันทเสมา ทั้งสามปีไม่ถ่วงบาปลอยบาปซึ่งจะเป็นเวไนในอนาคตประจันต์ตั้งนี้
ไม่ม้นักปราชที่จให้อิวาทสั่งสอนพระเจ้าอังวะให้จาเรฐสุกขในประจันต์ในอนาคตแล้วฤ ๆ

^๑ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 1 จดหมายเหตุนักปราชที่ 1 จศ. 1159

ซึ่งพระเจ้าอังวะจะให้พระเจ้าอังวะฉวยพรจากสมบัติในพระจุมณฑ์ จให้ไปทนต์ทุก
 เวทนาในอนาคตกด้วยเหตุประการใด ถ้าพระเจ้าอังวะนั้นโมหจริตโลกหลงมัวมืดไปด้วย
 ฉันทา มาครอบงำไว้ ให้โอวาทสั่งสอนไม่ฟังไม่เห็นด้วย นักปราชญ์มีปัญญาประการ
 ใด จึงมาธรรมารให้ไพร่พลฆ่าให้ไต่เวทนาถึงแก่ความพินาศฉิบหายล้มตายดังนี้ หากควร
 แก่ที่เปนน่ายสมาธิธิในพระศาสนาไม่ ประการหนึ่งถึงกรุงรัตนบุรีอังวะจะมี ฉันทา
 โทษา
 พญาบาท

แก่กรุงเทพมหานคร ใ้ภินิโยยิ่งขึ้นไปประการใดก็ดี กรุงรัตนอังวะมีแต่พญาบาท
 น่ายเคียว จมาทาแก่กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในลี้จ มามีมั่นคงอยู่ทั้งเขาพระสุเมรุ
 อันปราศจากโทษนั้นเหมือนหนึ่งไข่กะทบทิน ก็จยอัยยัปประราไชยวินาศ ฉิบหายล้มตาย
 ไปเอง ถ้ามีฉันทาเหมือนหนึ่งฝั่งพระมหาสมุทร จได้แพ้แก่คลื่นแลลดอกอันมากระทบกระ
 แหกฉันทาใดก็ดี จุฑาทัพพมายกมาทั้งเครื่องสาตราอาวุธที่น้อยใหญ่เสียแตกไป ทั้งนี้ยังหารู้
 เห็นซึ่งความตายความฉิบหายจึงเกิดมีแก่กรุงรัตนบุรีอังวะนั้นไม่ถา จึงหลงประพฤทธิ
 การผิดไม่เหนโทษดังนี้ ก็จเป็นเหตุอภัยแก่ร่างกายเสียเปล่าหาประโยชน์มิได้ แลทัพพมายก
 มาทั้งสามครั้งจได้รับมือคฤหมือหารกรุงเทพมหานคร ได้แต่ศกครั้งหนึ่งก็หาไม่ แต่พม่า
 เอาโลหิตมาล้างหอกดาบสาตราอาวุธฆ่าทหารพระเจ้าอยู่หัวในกรุงศรีอยุธยาถึงนับด้วย
 หมื่นแสนเป็นอนิจจังสังเวทนิกหนา ทั้งโคแลม้าเป็นสัตว์เคี้ยวถาง ซึ่งมีโคมีเจตนาด้วย ก็
 เอามาพลอยล้มตายเสียเป็นอันมาก เห็นเวรานุเวรจะมีแก่พระเจ้าอังวะแลเสนาบดีพระเจ้า
 อังวะเป็นอจินกาโทษถึงอเวจันรกเป็นมั่นคงอยู่แล้ว แลอายุสัตว์ซึ่งไปตกอยู่ในอเวจันรานั้น
 ชั่วมหากับแผ่นดินที่ไหนจได้พบพระสุทนต์บาทศาสนา สมเด็จพระพุทธเจ้า ซึ่งจะมาตรัสใน
 พัทธกับอันนี้ เป็นโมกษบุรุษปราศจากมกมลเป็นอันแท้ อย่างถึงลงไสยเลย ถ้ากรุงรัตนบุรี
 อังวะแจ้งพระพุทธิเหตุโดยเรื่องราวว่ากล่าวมาในหนังสือนี้แล้ว มีสติเห็นผิดคิดได้ระงับ
 ทิถิตักลัญญุโทษลงไ้เบนคทั้งพระบารมีและพระคุณซึ่ง ฉันทา ก็จะค่อยระงับลงจะได้รักษา
 พญาบาท

สมบัติของตัวตามวาคนาโดยมีกว่าจาวรกายกายสลับไป ถ้ากรุงรัตนบุรีอังวะ
 ยังประกอบไปด้วย โศภณ ฉันทา
 โหระ โหษา ผู้แวนจองแวนแก่กรุงเทพมหานครเป็น
 โมหะ พญาบาท

พระรูกาอันใหญ่ โดยจิตรอันเป็นพาลมั่งคงอยู่แล้ว แต่บันดาเสนาพฤชามาตราชประโรห
 แลสมณะชีพรามอนาประวาราราชฐาในเขตกัณฑ์เสมากรุงรัตนบุรีอังวะ ซึ่งเป็นฝ่ายกุศล
 เหน้โดยโดยแท้นั้น จงหลีกเหลี่ยงเสียให้พ้นอย่ามาระกนอยู่ด้วยผู้ผิดจากคະတိ ธรรม
 อันเป็นพระพุทโธวาท แลเถระวาทีในพระศาสนาจะลอบพินาศฉิบหายล้มตายเสียด้วยหา
 ต้องการไม่ จงรักษาชีวิตไว้ให้เป็นสุขเถิด จะได้เห็นเหตุไปภายหน้า โดยประจักษ์

พมา
 แล มอรวา แลไทยันคามาในกองทัพบ้างซึ่งจับไว้ได้ แลสือตายจากเงื้อมมือ

เงี้ยวกระแซ
 แซก

ทหารนั้น เราก็มิได้มีพญาบาทเจ้าตักชีวิตรให้พินาศฉิบหาย ล้มตายหาไม่เราส่งคืนมา
 ให้ ไปหาบิดามานดาบุตรภรรยา บาคีพี่น้องเจ้านายยังถิ่นฐานบ้านเรือนตามปรารถนาให้
 เป็นอะโหลิกาแก่กันในอนาคตปัจจุบันนั้นเถิด หนังสือมาณะวัน ๆ๖๓ คำจุลศักราช

๑๑๔๙ ปีมะแมนพศก

การสถาปนาพระบรมวงศานุวงศ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนาพระราชวงศานุวงศ์ให้มีอิสริยยศกิตติในราชตระกูลที่สำคัญดังนี้

สถาปนาหลวงพิริยฉัตร (ทองคำ) ขึ้นเป็นสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกนารถ

สถาปนาเป็นชั้นเจ้าฟ้า 19 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นาง 2 สมเด็จพระอนุชาธิราช 1 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ 4 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ 11 และ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ 1 ยังมีพระนามปรากฏ ดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าพี่นาง 2 พระองค์ ได้แก่

1.1 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมพระยาเทพสุดาวดี (สา)

1.2 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมพระศรีสกุณาภิรมย์ (แก้ว)

2. สมเด็จพระอนุชาธิราช 1 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (บุญมา) กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ 1

3. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ 4 พระองค์ ได้แก่

3.1 สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ (ฉิม) เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ต่อมาไ้พระราชภิเษกเป็นสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

3.2 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (แจ่ม) เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ

ที่มา :- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 1 หน้า 14 - 17

3.3 สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (จ้อย) เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดีทูลกระหม่อมฯ ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรมหาด้านเสนาบดีทูลกระหม่อมฯ ในรัชกาลที่ 2

3.4 สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (เอื้อง) เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าประภาวดี

4. สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ 11 พระองค์ ได้แก่

4.1 พระยาสุริยภักย์ (ทองอิน) เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษเทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ 1

4.2 พระยาอภัยสุริยา (บุญเมือง) เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงชินวราลงกรณ

4.3 หลวงนายฤทธิ์ (ทองจีน) เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี

4.4 เจ้าฟ้าหญิงกรมขุนเทพนารี (ทองคำ)

4.5 เจ้าฟ้ากรมขุนรามคำแหง (เจ้าครอกสี)

4.6 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ (ต้น)

4.7 เจ้าฟ้าหญิงกรมขุนอนันต์นารี (ฉิม)

4.8 เจ้าฟ้าชาย (สิ้นพระชนม์แต่ยังทรงพระเยาว์)

4.9 เจ้าฟ้าหญิงบุษราคัม

4.10 เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี (จ้อย)

4.11 เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราช (เกศ)

5. พระเจ้าน้องยาเธอ 1 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา (ลา)

ไถ่บาปของพระเจ้า ซึ่งจะมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนรามณรงค์ และสิ้นพระชนม์
แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้แต่งตั้งเป็นพระเจ้ารามณรงค์ด้วย

นอกจากนี้ไถ่โปรดแต่งตั้งเป็นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า หม่อมราชกุมารีโดย
สมควรแก่บรรดาศักดิ์ตามโบราณราชประเพณี

ภาคผนวก จ.
กึ่งพระราชการวังหลวง

ทรงพระกรุณาโปรดตั้งแก่งช้าง เกราะน้ำใหญ่ น้อย และข้าหลวงเดิมทั้งปวง
ตามมีความชอบมากและน้อยโดยควรแก่ฐานานุกิตติ

ครั้นเมื่อพระอัครสุนทรเสมีนคราในกรมมหาดไทย ชื่อสน ข้าหลวงเดิม
ซึ่งมีความชอบได้โดยเสด็จพระราชทานไปงานพระราชสงครามหลายครั้ง และ
ทหารการฉลองพระเกษมศานต์ต่างพระเนตรพระกรรณมิได้มีความผิด เป็นเจ้า
พระยารัตนาพิพิธ ที่สมุหนายก

ครั้นเมื่อพระยาเพชรบูรณ์ ชื่อหม่อมบลิ บุตรพระยาภักดีมงคลองแสง
มีความชอบได้ทำศึกสงครามด้วยพระองค์แต่ก่อนมาได้คิดแก้ไขชีวิต โปรดให้เป็นเจ้า
พระยามหาเสนา ที่สมุหพระกลาโหม

ครั้นเมื่อหลวงอินทราธิบดีสิทธิ์ เสร่องเมือง ชื่อไม่ปรากฏได้ทหารการสงคราม
หลายครั้ง มีความชอบ แล้วเป็นกรมการขุนบรมนิยมในกรมพระนครบาล โปรด
ให้เป็นพระยาอมราช

ครั้นเมื่อหม่อมปิ่น มีความชอบได้โดยเสด็จพระราชทานการสงครามหลายครั้ง
ต้องศาสตราวุธบ้าง แล้วเลื่อนขึ้นนายทัพนายกองมาตีเอากรุงธนบุรีได้ มีความชอบ
มาก โปรดให้เป็นเจ้าพระยาชลเทพ

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์
พ.ศ. ๒๔๗๘ หน้า ๑๓ - ๑๙

ตรัสเอาพระยาธรรมมาธิกรณ์ แขนกั้นกรุงธนบุรี ขึ้นบวรอกบุตรพระยามณีนมเทียรบาล
กรุงเก่า ซึ่งมีความรอบคอบโดยเล็ดจพระราชนิพนธ์ไปการสงคราม และสัจจข้อรักใคร่ใน
พระองค์ รัชชนมธรรมนิยมในกรมวัง จะยกไปกรมอื่นไม่ได้ โปรดเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยา
ธรรมมาธิกรณ์

ตรัสเอาพระยาพิพัฒน์โกษา กรุงธนบุรี ชื่อ สน เป็นเจ้าพระยาพระคลัง

ตรัสเอาพระยาตากโตโหรแผ่นดินกรุงธนบุรี ซึ่งได้โดยเล็ดจพระราชนิพนธ์ไปงาน
พระราชสงครามหลายครั้ง มีความสัจจข้อ สัจจในพระองค์ มีความชอบ โปรดให้เป็น
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช แล้วได้ตั้งตำแหน่งทุกขราษฎร์หัว เมืองปากน้ำได้ฝ่ายเหนือด้วยทั้ง
สิ้น

ตรัสเอาหลวงสรวิชิต ชื่อหน มีความชอบนำเอาข้อราชการในกรุงธนบุรีออกไป
กราบทูลให้ทราบถึงค่านพระจารึก โปรดให้เป็นพระยาพิพัฒน์โกษา ภายหลังได้เป็นที่เจ้า
พระยาพระคลัง

ตรัสเอานายบุญนาค บ้านแม่ลา ซึ่งเป็นคณิกปราชญ์จลในกรุงธนบุรี มีความชอบ
เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตผู้รักษากรุงเก่าภายหลังได้เป็นที่พลเทพ ให้หลวงชนะซึ่งร่วมคิด
ด้วยนายบุญนาค ช่วยปราบปรามการจลาจล มีความชอบ เป็นพระยาสรคบุรี ให้หลวง
สุระ ซึ่งมีความชอบร่วมคิดด้วยหลวงชนะ เป็นพระยาสีหราชเดโชไชย

ตรัสเอานายแสง ซึ่งมีความชอบได้ทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือลับให้ทรงพระราชนิ
รักษาทรงพระองค์ เป็นพระยาพิโกษา ตรัสเอานายหงษ์ เสมียน เป็นคนเก่า ซึ่งสัจจข้อ
สัจจที่รัชชนมธรรมนิยมราชการได้ลอยได้ตั้งพระทัย เป็นพระยาพิพิธไศศุรย์ จางวางขวาที่
พระราชทานเกตุจุ้ยให้เป็นารรยา ตรัสเอาพระยาราชนิกุล ซึ่งมีความสวามิภักดิ์ในพระ
องค์ เป็นพระยามหาอามาตย์ ให้อุ่นไชยเสนีข้าหลวงเดิม เป็นพระราชนิกุล ให้ค้นพจน

ราช เป็นพระยาราชสุภาวดี ให้นายเลมียนพลูข้าหลวงเดิม เป็นพระยาประชาชีพ ให้นายบุญจันทร์บ้านถลุงเหล็ก ข้าหลวงเดิม เป็นพระยาภาณุแพ่ง ให้พระยาอินทรอรรคราช ปลัดเก่า เมืองนครศรีธรรมราช เป็นพระยาราชวังเมือง ให้พระยาแจ้งรามัญ เป็นพระยามหาโยธา ว่ากองมอญทั้งสี่ ให้ขุนโลกทิวเป็นพระโหราธิบดี ให้กาไชยโยคเป็นขุนโลกทิว

ครั้นเอาหลวงพิเรนทร์ ซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมมา ได้โดยเสด็จพระราชทานเงินงานพระราชสงครามหลายครั้ง เป็นพระยาท้ายน้ำ ครั้นเอาหลวงภักดีภูธรซึ่งมีความชอบเป็นนายทัพนายกอง ต่อศาลตราวุธข้าศึก เป็นพระยารามคาแหง ครั้นเอาหลวงภักดีสงครามซึ่งมีความชอบลวามิภักดิ์ โดยเสด็จพระราชทานเงินงานพระราชสงครามทุกครั้ง เป็นพระยาพิไชยบรรณฤทธิ์ ครั้นเอาหลวงสัจจา ซึ่งมีความชอบได้โดยเสด็จพระราชทานไปงานพระราชสงคราม มิได้ย่อท้อข้าศึก เป็นพระยาวิจิตรณรงค์ ครั้นเอาหลวงพิไชยณรงค์ ซึ่งเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตในพระองค์ เป็นพระยาพิไชยสงคราม

ครั้นเอาหม่อมบุญนาค บุตรพระยาจำแลนยากรครั้งกรุงเก่ามิได้คิดเข้ามาทูลราชการหายคบบรรดาศักดิ์ ฟังแต่พระเดชพระคุณให้ไ้ส่วย ได้ตามเสด็จไปการพระราชสงครามทุกครั้ง มีความชอบตั้งให้เป็นพระยาอุทัยธรรม ภายหลังได้เป็นที่สมุหพระกลาโหม ครั้นเอาหม่อมบุญมา บุตรพระยาจำแลนยากร พี่หม่อมบุญนาค แต่ต่างมารดา เป็นที่พระยาตะเกิง ภายหลังก็ได้เป็นที่สมุหพระกลาโหม

หลวงกลางเป็นคนสวามิภักดิ์ในพระองค์มาช้านานมีความชอบ ได้เป็นพระยาราชสงคราม ครั้นเอาขุนป้อมพลขันธ์ เป็นพระยาจุฬาราชมนตรี นายอยู่ข้างทอง เป็นพระยาศรีไกรลาศ ครั้นเอาขุนกลาง ผู้มีความชอบได้โดยเสด็จพระราชทานไปงานพระราชสงคราม ต่อรบด้วยข้าศึกเป็นหลายครั้ง แล้วมีความสัถย์ชื่อนามาก เป็นพระยาอมัยบรรณฤทธิ์ ครั้นเอาขุนจ้อยเป็นข้าหลวงเดิมมาช้านาน เป็นพระยาอนุชิตราชา ให้ขุนยกกระบัตร ซึ่งมีความชอบ ได้โดยเสด็จพระราชทานไปงานพระราชสงคราม เป็นพระยารักษ์มณฑิร ให้หลวงอินทร์ เป็นพระยาเพชรพิไชย ให้หมื่นธานี

เป็นพระยาศรีสุริยพาห ใ้พระราชนิพนธ์ชื่อขุนเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ ภายหลัง
ได้เป็นที่สมุหนายก ใ้นายบุญจัน เป็นพระยาวิจิตรภักดี จางวางพระคลังในซ้าย
ใ้หลวงพลเด่นทะยาน เป็นพระยาพิพิธเกษ ใ้นายปานเสมียน เป็นพระเทพวรุณ
ใ้นายทองกอง เป็นพระสมบัติธิดา ใ้นายทองสุข เป็นพระเสนาภิมุข ใ้
นายทองดี เป็นจมื่นศรีสุวัณ ภายหลังได้เป็นที่ธรรมา ใ้หมื่นกริเสนา เป็น
จมื่นไวยวรนาถ ใ้หลวงราม เป็นพระกาแหง ใ้หมื่นไวยเสนี เป็นหลวง
ราชนิกุล ใ้นายสาเสมียน เป็นพระราชรองเมือง ใ้นายสุใจ เป็นพระพิเรน
ทรเทพ ใ้นายบุญเมืองเป็นพระมหาเทพ ใ้หมื่นสนิทเป็นพระมหามนตรี ใ้หลวง
วังเป็นพระจันทราภักดี ใ้หลวงพิไชยเป็นพระยาจำแสน ใ้ขุนสิทธิวัณ เป็น
หลวงเทพสมบัติ ใ้หมื่นสนิท เป็นหลวงราชวงศา ใ้รองเจ้าเป็นหลวงอินทรมนตรี
ใ้นายสุก เป็นหมื่นทิพยรักษา ใ้นายส้ม เป็นหมื่นราชาบาล ใ้นายมูลเป็น
หมื่นราชามาตย์

ครั้นทรงตั้งขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในกรุงเสร็จแล้ว ทรงก็มีความชอบ
ออกไปเป็นพระยาพระหลวงครองหัวเมือง เอก โท ตริ จัตวา ปักข์ไค
ฝ่ายเหนือตั้งป.งทุก ๆ เมือง ใ้พระพิมาย มีความชอบได้โดยเสด็จพระราชทาน
ไปการพระราชสงคราม ได้สู้รบแก่ข้าศึกหลายครั้ง และมีความสวามิภักดิ์ในพระองค์
เป็นพระยานครราชสีมา ใ้หลวงนรา ซึ่งมีความชอบเป็นคนสัตย์ซื่อ และเข้มแข็ง
การสงคราม เป็นพระยาพิษณุโลก ใ้พระวิเชียรเป็นพระยาสุโขทัย ใ้หลวง
พสุณ เป็นพระยาเพชรบุรี ใ้หลวงพิทักษ์เสนา เป็นพระนนทบุรี ใ้หลวง
สิทธิสงคราม ภายหลังได้เป็นที่สุ พระกคาใหม่ ใ้พระศรีสงครามเป็นพระ
พรหมบุรินทร์ ใ้ขุนศรีภักดี เป็นพระอินทบุรี ใ้พระไวยมากาลเป็นพระยาว่างทอง
ใ้หลวงไชยณรงค์ เป็นพระนครสวรรค์ ใ้ขุนวิเศษ เป็นพระชัยนาท ใ้
หมื่นวิเศษ เป็นพระกาญจนบุรี ใ้หลวงณรงค์ เป็นพระอุทัยธานี ใ้หลวงเทียม

เป็นพระนคร รัชกรี ให้ขุนแพ่งเป็นพระไชยบาลกาล ให้ขุนเทพอาญา เป็นพระ
 เพ็ชรบูรณ์ ให้หลวงปลัดเมืองพิมายเป็นพระพิมาย ให้หลวงนา เป็นพระยาพิจิตร
 ให้ขุนคาน เป็นพระสรวรคโลก ให้พระยาราชบุรี เลื่อนเป็นเจ้าพระยาราชบุรี
 ให้นายลังมีความสามัคคีในพระองค์ไ้คุมพวกช่วยรบเจ้ารามลักษณ์ ก้วย
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ เมื่อการงที่พระยาสุริยอภัย
 อยู่ นั้น มีความชอบ ตั้งเป็นพระยาเทพสุทวารวดี เจ้ากรม

ภาษามนวก ข

ร่างตราถึงเมืองเชียงใหม่ นำส่งพระสุพรรณบัตร
ขึ้นไปพระราชทานพระเจ้าเชียงใหม่ ณ วัน 4 19 11 ค่ำ ปีมะ
จุลศักราช 1164

หนังสือ	เจ้าพญาจักรี	๗ มาถึง	พญาอุปราช พญาหัวเมืองแก้ว	}	แสนท้าว
พญาลาวมีชื่อเมืองเชียงใหม่	ถวายทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า	๗ สั่งว่า			
พญาเชียงใหม่คุมเอาตัว	อายุราชารวมทั้ง อายุใหม่ชติยะ อายุดำรงมน	}	อายุบุญนิพนธ์ อายุบุญพมา	}	แสนทัพ
สิ่งของของ	อดยราชารวมทั้ง อายุใหม่ชติยะ		}		ลงมาทูลเกล้า
กองทัพ	เมืองเชียงใหม่ เมืองลัทธิ	ยกไปตีเมือง		สาบ ปุ บัน เขียงคุด	}
กินปรีสี	ทัพสิ่งของเครื่องสาคราอาวทุ	แลครอบครวถวายคั่งมาตั้งอยู่			

ที่มา : คณะกรรมการจัดพิมพ์ แอกลารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี
เรื่องทรงกึ่งเจ้าพระยาเทวราชกรรณโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ หน้า 33 - 38

ณ เมืองเวียงใหม่ } เป็นคันทาย } ไชยน้อยถึง 6 พันเสฏฐ์ นั้นเมือง
เมืองลคอร } หึง }

เซียงใหม่ เป็นเคอีน เพชร } ขอบชนทเสมาผายเหนือภูคันทมากเสียบึง

อาหาร บุษยบรรรมงคงอยู่แคว ให้ตั้งพญาเวียงใหม่เป็นพระเจ้าเซียงใหม่

พระราชทานพระสุพัฒน์แด่ทอง จาญกพระนามเป็น เจ้าพระบรมราชา

ชิบศิริสุริยวงษ์ อังก่ออินทร์สุระศักดิ์สมยามหาชาติยราชชาติราไชย ลัวรรค

เจ้าชนทเสมาพระนครเซียงใหม่ราชธานีศรีสัตนาทิมพรวรรหาร

ครารูปแหวกา มือถือพรชัน } มีฉัต 3 ฉัตปิตไชราชการรวง 1
นั่งแทน }

เงินตรา 20
+

	วิวกาช	1	}	
ฉลอง	วิวกาชพินแดง	1		4
พระอึ่ง	คาชจิบูเอวยางเทษ	1		
	กรองชาว	1		

ผาเขมคามนงนิน 1

ผาปุมณิน 1

ผาเจียระบาทเทษณิน 1

พระแสง กปี เลม 1
หอกคู 2 คู }

คาวทองคำ 109 คอก }

คาบหนาทองคำ 1

กรจิงทองคำ	หนา 4	}	8
	ทวย 4		

แสงคางหักทองขวางคู่	1	
เบาะหลังอ่านหักทองขวาง	1	
เครื่อง มา	} ภูจามจريبหัวรังกันทองคำ	ใหญ่ 2 น้อย 4 } 6
ใบโพแก้วกริบทองคำ	11	
กรวยแพรแดงขน		1
ฉลวยอิงงา		1
พรมผืน		1

ขึ้นไปเป็นเจ้าประเทศราช ครองครองไพร่ฟ้าประชากร ณ เมือง
เซบิงไหมตามบรรพบุรุษระเพณีเมืองประเทศราชสืบ ๆ มาแต่ก่อน ถ้าพระเจ้า
เซบิงไหมจ้องหนั่งสือก้วย ข้าราชการ แลกิจการสิ่งโดยสั่งมา ณ กรุง-
เทพ ๆ นั้น โหมีเป็นศุภอักษรรรสั่งมา ถึงทานอัครมหาเสนาธิบดีตามบาย

เมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงเทพ ๆ ห้างบวงสืบไป แลทรัพย์สินของ อายราชาจอมทั้ง
อายไหมขัตติย
อายสุริยมณีพมา

ซึ่งสั่งลงมาทุกเกล้า ๆ ถ้วนนั้น ไทพระราราทนคืนไทรเจ้าเซบิงไหม

แจกปันไทท์ แกล้ว
หาร } ไพรพิณนิบาแจความชอบตามมากแลน้อย

ไทรราราทนเงินไทตามฝีมือ
กลาง
าอิกิ } แลหือต้องสั่งมาแจ้งราชการด้วย

พรเจ้าเซบิงไหมนั้น ไทพระราราทน ณ กรุงเทพ ๆ แล้ว แลซึ่งค้อมีโค
สั่งมานั้น ไทพระราราทนขึ้นไม

เงินตรา
 พญาอุปราช เลือเซมคาบดิน
 5
 1
 1
 5
 พญาหัวเมืองแก้วเงินตรา
 107 ค่น เปนเงิน 19⁴³ มอบเงินไท
 ท้าวแก้ว } ทอมีฝีมือ }
 ท้าวหาร } กลาง }
 พระเจ้าเซียงใหม่ กุมเอาอินไปพระราชทาน ณ เมืองเซียงใหม่ด้วยแล้ว
 เมืองเซียงใหม่
 ประการนี้กองทัพบก ไปตีเมือง
 เมืองสกลนคร
 ลาก
 ปู่
 ปัน
 เซียงคอง } กวาม
 เอา } ครอบ }
 ท้าว } ท้าว }
 ท้าวครว } ท้าว }
 ท้าวท้าวลายเลิมอาหาร เมา }
 บาน }
 เมือง }
 แล้ว นาดิ่งเพชการ
 แลงนี้เห็นอาษาพม่าจกมาเปนหมั่นคั่ง จไวใจราชการมิไค ไท
 พรเจ้าเซียงใหม่ }
 พญาอุปราช }
 พญาหัวเมืองแก้ว }
 แสนท้าวลาวมิชื่อจกแจ้ง กองทัพ
 เสนมิงอาหาร } แล
 คักแต่ง }
 บาน }
 เมือง }
 ไทไทหมั่นคั่ง ถ้าอาษาพม่าไมจกมา จไทยกไปตีเอา
 เมืองเซียง }
 แสน }
 ราย }
 รุง }
 หัวเมืองลาวทงขวางไคสิ้น ไท
 เมืองเซียงใหม่ }
 เมืองสกลนคร }
 ยัก
 ไททงเมือง }
 ลาก }
 ปู่ }
 ไทกองทัพบกเมือง }
 แพร }
 นาร }
 ยกอินไปทางเมืองพม่า
 ไทกองทัพบก }
 เมืองสกล }
 เมืองหลวงพม่า }
 ยักทัพบก }
 บัก }
 เรือ }
 ไปบันจับกันตีเอาเมืองเซียง

แสนไท } พรเจาเรียงใหม่
 พญาอปราช
 พญาหัวเมืองแก้ว
 ราชวัง

พญาแสนทางล้ามีชื่อทั้งปวง จักแจ้ง

กองทัพ }
 เลบยั้งอาหาร } เกรียมไวให้พยอม

กานัญจไคยักเมื่อโดยจมีตุกอักษร

บอกขึ้นไปครั้งหลัง แลให้เจ้าพนักงานจัด

บิณนักรุมกระสุน 2 นิ้ว ครึ่ง 2 บอก

บิณเล็กกระสุน 3 นิ้ว ครึ่ง 2 บอก

กระสุนปืนใหญ่ } 3 นิ้ว
 4 นิ้วครึ่ง } 2500 ลูก
 5 นิ้ว

คิบุกหนัก

5

สุพรรณหนัก

3

ฉากพล

2000 ใบ

บาทเหล็ก

4 ใบ

กณะเหล็ก

7 ใบ

ทองคำเปลว

5000 แผ่น

กจิกหนัก

10

ชาด

5 ห่อ

เลน

10 ห่อ

หขระกานหนัก

1

รัง หนัก

5
+

เขยิวคาม

5 หอ

เขยิวอิทอง หนัก

1
+

หุ่น

10 หอ

กบ้ง หนัก

5
+

มีก

200 แทง

ก้าว หนัก

5
+

พระราชทานไหพระเจ้าเชียงใหม่เอาขึ้นไปใส่สอยเอาไวสำหรับเมือง ไห
พญาอุปราช } พญาแสนท้าวลาวมีชื่อจัดแจ้งรับพระสุพรรณบัฏตาม
แลร่วร่ว }
ทางทานนิมิตทองกองสารบเมืองสืบ ๆ มาแตกอร

อนึ่ง พระเจ้าเชียงใหม่ไทกราบทูลพรกรักรว่า อายอย่างแดงอิง
พระเจ้าเมืองหลวงพ่ปางล้งล้งมาว่า เจ้าอ้งวะให้อีหนึ่งลือมาเกลี้ย
กลอมเมืองหลวงพ่ปางนั้น เป็นอย่างแดงยาคีพี่น้องก้อยณ้แขวงเมือง
เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ขอพระราชทานอายอย่างแดงขึ้นไปไว้ณเมือง
เชียงใหม่ด้วย นั้นไคล้งคัวอายอย่างแดงไหพระเจ้าเชียงใหม่เอาขึ้นไป
ด้วยแล้ว หนึ่งลือมา ณ วัน 4 ๑ 11 คา จุลศักราช 1164 มีชื่อ จัตุวาศัก

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาพระบรมราโชบายทางการเมืองและการปกครอง
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผลจากการศึกษาพบว่า พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงดำเนินพระบรมราโชบายที่สำคัญ 2 ประการ ✓
คือ ประการแรก พระองค์ทรงมีพระบรมราโชบายทางการเมืองที่จะวางรากฐานทาง
อำนาจให้แก่ราชวงศ์ของพระองค์และเพื่อสร้างสิทธิธรรมให้แก่การขึ้นครองราชย์ของ
พระองค์เอง ประการที่สองพระองค์มีพระบรมราโชบายที่จะสร้างความมั่นคงทาง
การเมืองให้แก่พระราชอาณาจักรไทยที่เพิ่งได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่

ในการดำเนินพระบรมราโชบายเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ประการแรกนั้น
พระองค์ได้ทรงสร้างพระราชธานีใหม่ ทรงฟื้นฟูและปรับปรุงระเบียบพระราชพิธีบาง
ประการ กานูบารุงพุทธศาสนา อันเป็นสิ่งยึดมั่นของปวงชนชาวไทย และทรงควบคุม
อำนาจของหัวขุนนาง

สำหรับการดำเนินนโยบายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ประการที่สองนั้น พระองค์
ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขระบบบริหารและระบบเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะเดียวกันพระองค์
ก็ทรงปรับนโยบายต่างประเทศอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศ
เพื่อเผชิญกับศัตรู ในด้านการบริหารพระองค์ได้ชำระและปรับปรุงกฎหมายและกิจการ
ทหารในด้านการเศรษฐกิจ พระองค์ได้ทรงส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ และในด้านการ
ต่างประเทศพระองค์ได้ทรงสร้างสัมพันธไมตรีอันดีกับทั้งประเทศเพื่อนบ้านส่วนใหญ่
และประเทศตะวันตก

ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงประสบกับปัญหาหลายประการ ทั้งจากภายในประเทศ
และภายนอกประเทศ เช่น การแตกแยกทางการเมืองภายใน ปัญหาเศรษฐกิจ
และการรุกรานจากพม่า แต่พระองค์ก็ทรงนำประเทศผ่านเวลาอันยุ่งยากนั้นมาได้
อย่างปลอดภัย

THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE POLICY OF KING BUDDHAYODFACHULALOK

THE GREAT (B.C. 2325 - 2352)

AN ABSTRACT

BY

KASEI PRASOMPONG

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Education degree

at Srinakharinwirot University

March 1964

This thesis studies the political and administrative policies of King Rama I the Great. It finds that the King had two main objectives : first, to lay a solid foundation for his new dynasty and to justify his right to sovereignty; second, to strengthen his newly unify kingdom.

In order to achieve the first objective he built the new capital, revived and reformed some of the royal ceremonies, upheld Buddhism which was the faith and belief of the Thai, and controlled the power of the nobles.

As for his second objective, he improved and revised administrative and economic systems, as well as foreign policy to strengthen the country's stand against its enemy. For administrative purpose, he revised the country's legal codes and reformed military affairs. For economic purpose, he encouraged foreign trade. As for foreign affairs, he fostered good relationships with most neighbouring countries as well as the West.

Even though the King had encountered various problems, from both within and without, such as domestic political factions, economic problem, and Burmese invasions, he successfully brought the country through those trouble times.